

SKOGENS FRAMTID

Överallt omkring oss denna vår fördystrande fiende
och brusande vän.

Vad vore vår värld utan granar,

utan massaved, julgran och gravens ris.

Vad vore den utan det skydd som granen ger

och utan de skuggande sagor

som bara kan berättas av granar.

Vi uppsöker gläntornas ljus

och bor till en del i städer

där vi får för oss

att vi är oss själva.

Ändå är vi vad vi är

ett granskogsfolk

och med gran ska vi myllas.

(Harry Martinsson 1973: 12)

Tobias Linné

Skogens framtid

En sociologisk undersökning av skogsägares uppfattningar

Bokbox Förlag

Till minnet av min mormor Dagny Hägg

Copyright © Tobias Linné 2011

Första upplagan Mars 2011

Produktion Infografen/Desktop, Malmö

Omslag Kjell E. Eriksson

Omslagsillustration Stina Persson, www.stinapersson.com

Tryck Media-Tryck, Lund 2011

ISBN 978-91-86980-55-9

Bokbox Förlag

Södra Förstadsgatan 88b

214 20 Malmö

bokbox@infografen.com | www.bokbox.se

Sammanfattning

Framtiden för den svenska skogen är en kontroversiell fråga med flera sociala, kulturella, ekonomiska, ekologiska, politiska och ideologiska dimensioner. I denna bok undersöks hur privata småskogsägare i Småland tänker kring framtiden för skogen och skogsbruket. Undersökningen tar sin utgångspunkt i händelserna i samband med stormen Gudrun 2005, en storm som fick betydande konsekvenser för skogsägare i stora delar av södra Sverige. Syftet är att analysera privata småskogsägares uppfattningar om framtidens skog och skogsbruk samt deras agerande i samband med plantering och planering av den framtida skogen. I undersökningen fokuseras särskilt på (1) hur olika sociala dimensioner präglar skogsbruket, (2) hur skogsägarna gör riskbedömningar och värderar olika hot i den framtida skogen, (3) vilka typer av kunskaper som skogsägarna använder och hur de förhåller sig till kunskaper hos experter av olika slag samt (4) hur förhållandet mellan ekonomiska och ekologiska överväganden ser ut när framtidens skog planeras.

Den empiriska undersökningen har avgränsats till privata småskogsägare i Kronobergs län i Småland som drabbades av omfattande träd-fällning i samband med stormen Gudrun 2005 och som därefter gjort nyplanteringar av skog. Skogsägarna har intervjuats om sina upplevelser av arbetet med att plantera och planera för framtidens skog och skogsbruk. Sammanlagt genomfördes åtta intervjuer med skogsägare och deras familjer på olika orter i södra Kronobergs län.

I analysen har ett antal olika perspektiv och utgångspunkter använts för att skapa förståelse för det empiriska materialet. Dessa betonar olika

aspekter av skogsägarnas tankar om och förhållningssätt till framtidens skog och skogsbruk och används som komplementära perspektiv för att skapa en sociologiskt inriktad helhetsförståelse. Ett övergripande perspektiv i undersökningen är att skogsbruk kan betraktas som ett inte enbart ekonomiskt utan också ett socialt, kulturellt och symboliskt projekt. Detta kan sägas vara en grund för att ställa frågor kring hur föreställningar kring skogens och skogsbrukets framtid kan förstås som socialt skapade och skiftande från tid till annan. Ett annat perspektiv som används i analysen tar fasta på hur skogsägarna i samband med plantering av ny skog gör riskbedömningar av framtida hot och hur bedömningen och hanteringen av framtida risker och hot i skogen är avhängigt det sociala och kulturella sammanhang som skogsägarna ingår i.

Ett ytterligare perspektiv som betonas i undersökningen rör hur skogsägarna använder sig av olika typer av kunskaper och kunskapssystem i sitt arbete med skogen och för att förstå hur skogens framtid kan se ut. En relaterad fråga gäller vilken tilltro de har till olika kunskapssystem. Det handlar om hur olika typer av råd från experter inom myndigheter och intresseorganisationer värderas. I undersökningen anläggs också perspektiv på hållbarheten i utvecklingen i skogen och skogsbruket. Hållbar utveckling betraktas här som en fråga om att ta hänsyn till såväl ekonomiska, sociala och ekologiska värden och att inse att kortsiktiga ekonomiska vinster kan äventyra den långsiktiga ekonomin inom skogsbruket. Frågan om vad som är en ekologiskt hållbar skog kan emellertid diskuteras utifrån många olika perspektiv och utgångspunkter och olika aktörer har ibland mycket olika uppfattningar om vad som utgör en långsiktigt hållbar skog.

I intervjuerna framkommer en bild av att skogsbruket präglas både av förändring och av kontinuitet i en rad olika avseenden. Händelserna i samband med stormen Gudrun påverkade hur skogsägarna resonerade kring skogens framtid liksom deras agerande i relation till framtiden. Flera av skogsägarna pratar om en ny syn på skogen som kommer till uttryck genom små och subtila skillnader jämfört med tidigare. Det kan handla om att skogsägarna gallrar lite annorlunda, väljer att låta en större del av sina marker få bli självföryngrade och att de marker som de planterar planteras lite annorlunda, exempelvis att de sätter mer lövträd i närheten av bebyggelse.

Samtidigt är det mesta som förut. Samtliga intervjupersoner har planterat den absolut övervägande delen av sina marker med gran. Skogsägarna är inte motståndare till att plantera annat än gran. De flesta av de som

intervjuats ger uttryck för att de skulle ha velat ha en större mängd andra trädslag än gran i sin skog. Det är snarare så att de upplever utrymmet att tänka och agera annorlunda som begränsat. De intervjuade skogsägarna känner sig tveksamma kring stormkänsligheten hos andra trädslag, kring den ekonomiska lönsamheten och kring skötseln av träden. Den långa erfarenhet som de har av att plantera och sköta gran talar till granens fördel. Granen upplevs som ett beprövat och relativt säkert alternativ. Det är en viktig orsak till att granplanteringen fortsätter.

De intervjuade skogsägarna pratar om hur de är måna att ta hänsyn till värden som är viktiga för skogens funktion som ett socialt rum på olika sätt. De tänker exempelvis estetiskt kring skogen. Skogens och skogsbrukets symboliska funktioner är också påtagliga för skogsägarna. De beskriver en odlarglädje när de talar om känslan av att se den skog de planterat växa upp. De talar om den symboliska kopplingen i skogen tillbaka till tidigare generationer av skogsägare och till de framtida. Skogen binder samman dåtid, nutid och framtid. Dessa symboliska värden kan hindra skogsägarna från att ta rent ekonomiska beslut. Exempelvis kan det upplevas som fel att plantera energiskog på marker som inte tidigare varit avsedda för detta. Den stereotypa bilden av att skogsägare bara bryr sig om miljön ”när de får betalt” bekräftas inte i intervjuerna med skogsägare i denna undersökning. Skogsägarna tar tydligt miljöhänsyn när de fattar beslut om plantering och skötsel av skogen. I intervjuerna förekommer ofta reflektioner kring hur skogsbruket påverkar människors, djurs och växters livsvillkor. Skogens värde fortsätter emellertid för de intervjuade skogsägarna att vara främst ekonomiskt. I resonemangen kring vad som ska planteras är det ekonomin som väger tyngst för de skogsägare som (i större eller mindre utsträckning) ska leva på inkomsterna från skogen.

Det framgår av intervjuerna med skogsägarna att oron inför sårbarheter av olika slag i den framtida skogen kommit upp mer till diskussion som en följd av händelserna i samband med stormen i januari 2005. Att sårbarheter i skogen och skogsbruket uppmärksammas och diskuteras med andra kan ses som positivt. Det kan skapa en förhöjd medvetenhet bland skogsägarna kring olika sårbarheter och vara en grund för att utarbeta bättre strategier för ett mer robust framtida skogsbruk. Skogsägarna ger emellertid också många gånger uttryck för att de upplever att sårbarheten i skogen inför framtiden blivit större efter händelserna i samband med stormen Gudrun. Händelserna efter stormen har skapat en större

sårbarhet bland annat såtillvida att kraven på högre ekonomisk lönsamhet gjort en mer intensiv avverkning i skogen nödvändig.

Skogsägarna menar också att de blivit mer försiktiga efter händelserna i samband med stormen 2005 och att de nu i än högre utsträckning än tidigare gör vad de upplever som säkra val exempelvis vid gallringar. Detta för att inte utsätta skogen och det ekonomiska värdet i skogen för onödiga risker. När det gäller riskerna för framtida klimatförändringar är det tydligt att skogsägarna har svårt att hantera dessa. Det tycks svårt för skogsägarna att omsätta varningarna om vad det förändrade klimatet kommer att innebära i praktisk handling. Istället blir resultatet att många av skogsägarna intar ett förhållningsätt att de inte enkelt kan göra något alls, och att det inte går att ta hänsyn till klimatförändringar inom skogsbruket.

I samtalen med skogsägarna framgår det att kunskaperna om vad som är rätt eller fel i hög grad handlar om olika utgångspunkter och perspektiv. Det finns olika skolor för hur skogsbruket ska skötas och skogsägarna väljer bland dessa. De är väl medvetna om att det också finns alternativa strategier som sannolikt skulle ha föredragits av andra. Skogsägarnas förhållande till skogsrådgivare inom myndigheter och intresseorganisationer är ambivalent. Förtroendet för skogsexpertisen tycks å ena sidan vara stort. Det finns å andra sidan en medvetenhet hos skogsägarna om att experterna inte alltid vet bäst. När skogsägarna i ett historiskt perspektiv betraktar de råd och rekommendationer som getts från skogsrådgivare visar sig ibland en frustration över hur olika råden varit och hur ofta rekommendationerna för vad som ansetts bra att göra i skogsbruket skiftat. Det tycks emellertid inte handla så mycket i sig om att råden skiftar. Skogsägarna är själva väl medvetna om hur svårt det är att avgöra vad som är rätt och fel i skogsbruket. Snarare tycks det som att skogsägarna är kritiska mot *sättet* som skogsexpertisen ibland framställer sina råd och rekommendationer på; som att de vet bäst och att de har tillgång till det enda rätta och rationella sättet att sköta skogen på.

I takt med att nya grupper av skogsägare som saknar längre erfarenhet av skogsbruk blir vanligare ökar också beroendet av externa experter inom skogsbruket. En del av de intervjuade skogsägarna oroas av att det större expertberoendet ska innebära mer kortsiktighet och råd och rekommendationer som skiftar från tid till annan på ett sätt som inte gynnar vare sig skogsbruket eller samhället. Behovet av enkla lösningar för de som inte känner till så mycket om skogen kan också tänkas öka. En annan farhåga

som intervjupersonerna ger uttryck för när det gäller det ökade expertinflytandet inom skogsbruket är att detta kan innebära en större ensidighet. Det kan bli ett hot mot mångfald och pluralism i brukandet av skogen. De nya skogsägarna utan stora egna kunskaper om skogen kan inte på samma sätt och med samma självsäkerhet som de äldre generationerna av skogsägare välja och testa bland nyheter och rekommendationer i skogsbruket.

Innehåll

Sammanfattning 5

Förord 13

1. Inledning 15

1.1 Skogens framtid 16

1.2 Perspektiv och utgångspunkter 18

1.3 Tillvägagångssätt och empiri 26

1.4 Disposition 30

2. Skoglig bakgrund 33

2.1 Den svenska skogen och skogsbruket 34

2.2 Skogen som politik och expertområde 37

2.3 Den sydsvenska skogen efter stormen och i framtiden 43

3. Riskbedömningar och ovissheter 53

3.1 Framtiden i stormens skugga 54

3.2 Ovissheter 64

3.3 Tvivel, tester och tilltro till framtiden 78

4. Kunskaper inom skogsbruket	91
4.1 Råd, rekommendationer och skilda ideal	91
4.2 Vetenskap och skogsägarkunskap	105
5. Skogens olika värden	121
5.1 Den ekonomiska skogen	122
5.2 Den icke-ekonomiska skogen	132
5.3 Att hantera olika värden i skogen	147
6. Nya ägare av skogen, förändrade förutsättningar för skogsbruket	161
6.1 Förändringar i synen på skogen	162
6.2 Ett nytt skogsbruk växer fram	173
7. Utmaningar och sårbarheter i framtidens skog och skogsbruk	183
7.1 Ekonomin i den framtida skogen	183
7.2 Det sårbara skogsbruket	192
8. Avslutning	207
8.1 Uppfattningar om skogens framtid	207
8.2 Hållbarhet och högre tillväxt på samma gång?	216
9. Litteratur	219
9.1 Referenser	219
9.2 Internetreferenser	221

Förord

Denna undersökning utgör en del av forskningsprogrammet *Family farm enterprises after the January storm 2005. When future is struck by disaster*. Programmet har letts av professor Ann-Mari Sellerberg vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Till Ann-Mari som läst och insiktsfullt kommenterat de texter som slutligen resulterat i denna bok och som hela tiden stöttat mig i mitt arbete vill jag rikta ett stort tack!

Tack också till Josefine Fischer för ovärderlig hjälp i samband med intervjuernas genomförande. Tack till Valeria Naters och Elise Bårström för glädje och inspiration. Till forskningsrådet Formas som finansierat undersökningen riktar jag också min tacksamhet. Tack även till min förläggare Kjell E. Eriksson för arbetet med att förvandla manuskriptet till färdig bok, och till illustratören Stina Persson för den vackra omslagsbilden.

Slutligen vill jag rikta ett särskilt stort tack till alla de skogsägare med familjer som ställt upp för intervjuer!

Malmö i mars 2011

Tobias Linné

1. Inledning

Människors uppfattningar om skogen, om var dess värde ligger och hur den ska skötas och nyttjas skiftar med tiden. Skogen kan förstås som en social och kulturell projektionsyta, uppfattningarna om skogen och dess framtid speglar människors drömmar, känslor och tankar om vad som är viktigt i livet.

I denna bok undersöks hur privata småskogsägare i Småland tänker kring framtiden för skogen och skogsbruket. Undersökningen tar sin utgångspunkt i händelserna i samband med stormen Gudrun 2005, en storm som fick betydande konsekvenser för skogsägare i stora delar av södra Sverige. Stormen skedde plötsligt och oväntat i en verksamhet som skogsbruket, som i hög grad präglas av kontinuitet och långsiktighet i besluten. Frågan om skogens framtid ställdes på sin spets; inom en relativt kort tid skulle skogsägarna fatta beslut som de sedan skulle få leva med i decennier framöver.

Vid inledningen av denna undersökning läste jag pressmeddelanden från skogsorganisationer och myndigheter som handlade om skogsägares hantering av konsekvenserna efter Gudrun. Jag tog också del av medie-rapporteringen om skogsbruket efter stormen. Något som diskuterades mycket i dessa sammanhang var frågan om vilka sorters träd som skogsägarna planterade och planerade att plantera. Det visade sig några år efter den kraftiga stormen som fällde stora delar av den smäländska gransko-gen att en stor majoritet av skogsägarna planterade gran igen. För mig som icke-insatt i skogsbruk framstod detta som märkligt. Hur kunde det komma sig att samma trädslag som visat sig stå så dåligt emot stormar nu

planterades igen i så stor utsträckning? Varför tycktes inte skogsägarna lyssna på experter och utredningar som talade om att riskerna för allvarliga stormar skulle bli än större i framtiden och att gran är ett av de mest vindkänsliga trädslagen?¹ Vad hindrade skogsägarna att plantera andra trädslag än gran?

Dessa och andra frågor kom att utgöra startpunkterna för denna undersökning av skogens och skogsbrukets framtid. I detta inledningskapitel presenteras undersökningens utgångspunkter och avgränsningar, syfte och frågeställningar. Det empiriska tillvägagångssättet och materialet presenteras också, liksom de perspektiv och utgångspunkter som legat till grund för analysen av materialet. Kapitlet avslutas med en disposition över bokens innehåll.

1.1 Skogens framtid

Av Sveriges totala yta är mer än hälften (55 procent) täckt av skog och 95 procent av den produktiva skogsmarken (mark med en produktionskapacitet som överstiger en kubikmeter skog per hektar och år) används för skogsbruk. Detta gör skogsbruket till den största areella näringen i Sverige och av mycket stor ekonomisk betydelse för landet. Skogsindustrin står enligt beräkningar för en tredjedel (33 procent) av den svenska industrins nettoexport (Schlyter m.fl. 2009).² Skogen kan också betraktas som en viktig del av vad som skulle kunna kallas en svensk nationalidentitet; ett nära förhållande till skogen ses ofta som något typiskt svenskt (Felton m.fl. 2010).

Framtiden för den svenska skogen är en kontroversiell fråga med flera sociala, kulturella, ekonomiska, ekologiska, politiska och ideologiska dimensioner. Skogen är både ett privat och offentligt utrymme. Skogsägarna äger rätten att nyttja skogsmarken och har makt att bestämma över hur den ska utformas i framtiden. Skogen är samtidigt en del av landskapet och naturen som alla har rätt att ta del av och något som regleras av la-

- 1 I de klimatscenarier som presenteras i Klimat- och sårbarhetsutredningens rapport (SOU 2007:60) förutspås att följderna av mer extremt väder i ett förändrat klimat förväntas bli som störst i södra Sverige. Bland annat beskrivs en ökad frekvens av hårda vindar (över 21 meter per sekund) vintertid i södra Sverige och generellt mer extrema väderförhållanden i framtiden.
- 2 År 2007 utgjorde exportvärdet av skog och skogsprodukter elva procent av det totala värdet av alla produkter som exporterades från Sverige (Felton m.fl. 2010:85).

gar. Det allmänna och samhället har många intressen i skogen, i hur dess skötsel ser ut och i hur det planeras och planteras för framtiden.

Ibland beskrivs en intressekonflikt mellan att å ena sidan i ekonomiskt syfte exploatera och å andra sidan begränsa brukandet av skogen (Miljömålsrådet 2008:8). Konflikten mellan ett ekologiskt förhållningssätt till skogen och skogsbrukets praktik och ett ekonomiskt förhållningssätt, mellan krav på hållbarhet, bevarande av naturvärden och biologisk mångfald och krav på ökad tillväxt i skogen och högre avkastning från skogsbruket återspeglas också i lagstiftningen. I denna sägs bland annat att skogsbruket i Sverige ska bedrivas utifrån både produktionsmål och miljömål och att dessa mål ska betraktas som jämställda (Skogsstyrelsen 2010).

Hur skogen planeras för och sköts i framtiden är också viktigt ur klimatologiskt hänseende. Forskning visar exempelvis att kalhyggen orsakar mycket koldioxidutsläpp och att utarmade miljöer har svårare att klara klimatförändringar (Lindroth m.fl. 2009; Hickler 2004). Samtidigt är skogen en stor koldioxidsänka och binder mycket koldioxid. Ett stort skogsbestånd och en välskött skog kan därför ses som en viktig del i en klimatomfattigt hållbar naturvårdspolitik. Frågan om skogens framtid är av stor betydelse ur en rad olika perspektiv och utgångspunkter. Sälunda blir det även viktigt att förstå hur de skogsägare som har ett direkt och påtagligt ansvar för och inverkan på skogens framtid resonerar om densamma.

Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Undersökningen syftar till att analysera privata småskogsägares uppfattningar om framtidens skog och skogsbruk samt deras agerande i samband med plantering och planering av den framtida skogen. I undersökningen fokuseras särskilt på (1) hur olika sociala dimensioner präglar skogsbruket, (2) hur skogsägarna gör riskbedömningar och värderar olika hot i den framtida skogen, (3) vilka typer av kunskaper som skogsägarna använder och hur de förhåller sig till kunskaper hos experter av olika slag samt (4) hur förhållandet mellan ekonomiska och ekologiska överväganden ser ut när framtidens skog planeras.

I relation till undersökningens övergripande syfte har ett antal mer konkreta empiriska frågeställningar formulerats:

- Hur har händelserna i samband med stormen Gudrun påverkat hur skogsägarna resonerar kring skogens framtid och hur de agerar i relation till denna?
- Vilka strategier har skogsägarna för att hantera framtida naturrelaterade kriser och göra riskbedömningar? Hur anpassar de sitt sätt att sköta skogen utifrån de osäkra förutsägelseerna kring framtida förutsättningar för skogsbruket?
- Hur och med vem diskuteras och planeras den framtida skogen? Varifrån hämtar skogsägarna information om frågor som rör skog och skogsbruk i framtiden? Hur värderas information och råd från olika källor (exempelvis myndigheter, intresseorganisationer, andra skogsägare)?
- Hur ser skogsägarna på skogens ekonomiska framtid (exempelvis när det gäller eventuella spekulationer i och uppköp av skog eller framtida marknader för skogsprodukter)? Vilka trender uppfattar de när det gäller framtida sätt att bruka skogen?
- Hur tänker skogsägarna kring frågor som rör den biologiska mångfalden i skogen och ett mer blandat skogsbestånd? Vilket utrymme får olika typer av värden (sociala, ekonomiska, ekologiska, kulturella, emotionella, symboliska) i planerandet av framtidens skog? Vilka konflikter upplever skogsägarna i att ta hänsyn till olika värden i skogen?

Den empiriska undersökningen har avgränsats till privata småskogsägare i Kronobergs län i Småland som drabbades av omfattande trädfällning i samband med stormen Gudrun 2005 och som därefter gjort nyplanteringar av skog. För att besvara frågeställningarna har skogsägarna intervjuats om sina upplevelser av arbetet med att plantera och planera för framtidens skog och skogsbruk. Intervjupersonerna och den empiriska undersökningen presenteras närmare i avsnittet "Tillvägagångssätt och empiri" längre fram i detta kapitel.

1.2 Perspektiv och utgångspunkter

I bokens analytiska kapitel har ett antal olika perspektiv och utgångspunkter använts för att skapa förståelse för det empiriska materialet. Dessa betonar olika aspekter av skogsägarnas tankar om och förhållnings-

sätt till framtidens skog och skogsbruk och används som komplementära perspektiv för att skapa en sociologiskt inriktad helhetsförståelse. Nedan presenteras några grundläggande drag i dessa utgångspunkter.

Skogens och skogsbrukets sociala dimensioner

Ett övergripande perspektiv i undersökningen är att skogsbruk kan betraktas som ett inte enbart ekonomiskt utan också ett socialt, kulturellt och symboliskt projekt. Detta kan sägas utgöra en grund för att ställa frågor kring hur föreställningar kring skogens och skogsbrukets framtid kan förstås som socialt skapade och skiftande från tid till annan.

Sociologen Asplund (1983) skriver om hur skiftesreformerna i det svenska jordbruket under det sena 1700-talet och tidiga 1800-talet förändrade människors liv i byarna och förhållandet mellan det kollektiva och det individuella i livet i det agrara samhället. Det som ofta betraktats som främst ekonomiska reformer som innebar att antalet ägor per bonde minskades och att spridda ägor skulle samlas fick omfattande sociala konsekvenser, bland annat i form av att byarna och byalagen försvann. Asplund betonar att både jordbrukarnas jord och deras förhållanden till denna kan uppfattas ur ett socialt perspektiv. Det kan exempelvis ur vissa aspekter sägas råda en analogi mellan å ena sidan människornas förhållande till sin jord och å andra sidan människornas inbördes förhållanden. Liksom Asplund på detta sätt betraktar jordbruket och åkermarken kan skogsbruket, skogsmarken och skogsägarnas förhållande till denna betraktas. I skogsägarnas förhållningssätt till sin skog och till arbetet med den, liksom i deras föreställningar om skogen och skogsbrukets framtid kan övergripande sociala och samhälleliga förhållanden på liknande vis återspeglas.

Hur skogsägarna planerar för den framtida skogen liksom hur skogen återskapas präglas av olika sociala aspekter och processer. Även hur skogen värderas på olika sätt och hur skogsägarna förhåller sig till sin skog - ekonomiskt och rationellt eller icke-ekonomiskt och känslomässigt - är en fråga om hur naturen, skogen och skogsbruket som verksamhet konstrueras socialt, kulturellt och symboliskt. Sociologen Törnqvist (1995) beskriver vad han menar är en särskild typ av skoglig kultur som många skogsägare kan sägas ingå i. Denna kultur kännetecknas enligt Törnqvist först och främst av att självständighet och oberoende exempelvis i försörjningshänseende och i relation till banker och andra typer av långgivare värderas högt. Andra kännetecken i denna skogliga kultur är enligt Törnqvist

att gården och ägorna betraktas som ett socialt rum, att ingen skillnad görs mellan arbetstid och fritid och att kompetenser och yrkeskunskaper ofta förs vidare genom socialisation. Dessa yrkeskunskaper innefattar både praktisk kännedom om hur olika saker ska utföras och mer abstrakta tankesätt och ideologier som reproduceras och förs över från en generation till en annan (Törnqvist 1995).

Inom detta sociala perspektiv på skogen och skogsbruket rymms också perspektiv på vad som kan betecknas som skogens miljöhistoria. Detta handlar om skogsbrukets historiska dimensioner, hur skogliga praktiker förändras över tid och vad dessa inneburit för skogen och människorna som lever av och i anslutning till den. Miljöhistorikern Eliasson (2002) anlägger ett sådant perspektiv på det svenska skogsbruket och analyserar bland annat vilka naturförändringar införandet av skogsbruk i Sverige under 1800-talet medförde samt vilka samhällseliga värderingar som påverkade naturutnyttjandet. Eliassons fokus är på förhållandet mellan produktionsteknologin och skogen, på sociala relationer och maktförhållanden som är förknippade med skogsbruket och på samhällseliga föreställningar om och värderingar av skogen som natur. Ett liknande perspektiv har miljöhistorikern Merchant (1989). Hon betonar vikten av att kritiskt analysera hur naturen konstruerats socialt under olika tider och i olika kulturer och hur detta präglar människors förhållande till och nyttjande av naturen. Merchant analyserar särskilt hur en starkt instrumentell syn på skogen började göra sig gällande under 1800-talet. Skogen blev i det framväxande industrikapitalistiska samhället något som skulle skötas med maskiner i syfte att först och främst uppnå en allt högre ekonomisk avkastning (Merchant 1989:230).

Riskbedömningar och planering för framtida hot i skogen

En viktig fråga när det gäller skogens framtid som blev särskilt aktuell i efterdyningarna av stormen Gudrun gäller hur skogsägare i samband med plantering av ny skog gör riskbedömningar av framtida hot. Många rapporter och undersökningar har behandlat händelserna i samband med stormen Gudrun 2005 (KBM 2005; Hemström 2006; Klasson 2005; SMHI 2005; Westling 2005). Olika slutsatser har dragits kring dess konsekvenser för skogen och skogsbruket och för den framtida hanteringen av risker och hotbilder förknippade med extrema väderhändelser. Kulturgeografen Guldåker (2009) resonerar i sin undersökning av krishan-

teringsförmågan bland hushåll som drabbades i samband med stormen Gudrun om hur vana vid tidigare kriser och katastrofer påverkade hushållens riskbedömningar och krishanteringsförmåga i hög utsträckning. Att riskbedömningar och planering för framtida kriser påverkas av tidigare erfarenheter av kriser och dramatiska händelser gör det intressant att analysera hur skogsägarnas riskbedömning och beslutsfattande kring framtidens skog ser ut mot bakgrund av deras erfarenheter i samband med stormen Gudrun. Det kan i detta sammanhang sägas vara viktigt att inte enbart konstatera *att* känslor och erfarenheter i samband med händelser som exempelvis en kraftig storm påverkar människors riskbedömningar. Det är också viktigt att analysera och försöka förstå *hur* händelsernas karaktär påverkar de riskbedömningar som görs samt vilken betydelse uppfattningar om vad som orsakat händelserna och hur de kan påverkas av den enskilde har för bedömningen av framtida risker.

Vilka bedömningar experter och beslutsfattare på olika nivåer inom myndigheter och intresseorganisationer gör är av stor betydelse för hur exempelvis enskilda skogsägare kommer att värdera olika framtida risker i skogen. Skogsägarnas förtroende för olika experter och rådgivare är också avgörande för hur budskapen om framtida risker i skogen och skogsbruket kommer att tas emot (Blennow 2008). Skogsforskaren Blennow tar upp problemen med att rådgivande organisationer och experter ofta agerar utifrån krav på att bibehålla en hög produktion inom skogsbruket. Detta kan leda till att vissa mer osannolika händelser, som exempelvis riskerna för skador på skogen till följd av kraftiga vindstyrkor, försummas. Ett annat relaterat problem har att göra med huruvida risker värderas kollektivt eller individuellt vilket ger olika utslag för de rekommendationer som ges. Exempelvis kan risken för skador på skogen till följd av kraftiga vindstyrkor för den enskilde skogsägaren vara mycket stora. Slås risken ut på skogsägarkollektivet som helhet tillhör denna risk emellertid inte en av de främsta (Blennow 2008). En ytterligare problematik när det gäller experters riskbedömningar och rådgivning som är värd att uppmärksamma rör hur olika ideologiska övertygelser påverkar hur risker bedöms och värderas och vilka rekommendationer som experter kommer att ge.

Beslutsfattande inom skogsbruket innefattar en stor mängd olika faktorer och olika aktörer har olika mål och syften med sina riskbedömningar och rekommendationer. De långa omloppstiderna på flera decennier gör planeringshorisonten inom skogsbruket mycket avlägsen och ökar ytterligare osäkerheten. Riskerna för allvarliga konsekvenser för skogen och

skogsbruket till följd av extrema väderhändelser som stormar uppfattas ofta som mycket svåra, i princip omöjliga att undvika och hantera (Blennow 2008). En särskilt intressant osäkerhet inför framtiden gäller de skogliga ekosystemens framtida utveckling till följd av ett förändrat klimat. Stor osäkerhet råder ännu om hur en ökad koldioxidhalt i atmosfären påverkar växternas fysiologi, något som har betydelse för hela ekosystemet (Hickler 2004). Det är i princip en omöjlighet att förutsäga den framtida utvecklingen av ekosystemen innan kunskapen om klimatförändringarna och särskilda ekologiska processer förbättrats. Därmed är det också mycket svårt att enkelt förutsäga hur olika trädslag och skogstyper kommer att trivas i det framtida klimatet (Hickler 2004).³

Hur framtida risker och hot i skogen bedöms och om och hur de hanteras är avhängigt det sociala och kulturella sammanhang som skogsägarna ingår i (Blennow 2008). Frågor som rör detta är också av stor betydelse för de beslut som skogsägarna fattar för framtidens skog och skogsbruk.

Kunskaper och kunskapssystem inom skogsbruket

Ett ytterligare perspektiv som betonas i denna undersökning rör hur skogsägarna använder sig av olika typer av kunskaper och kunskapssystem i sitt arbete med skogen och för att förstå hur skogens framtid kan se ut. En relaterad fråga gäller vilken tilltro de har till olika kunskapssystem. Det handlar om hur olika typer av råd från experter inom myndigheter och intresseorganisationer med olika kunskaper betraktas, och hur dessa råd värderas exempelvis i relation till de egna kunskaperna eller i relation till råd som kan fås från personer i den nära sociala omgivningen (exempelvis andra skogsägare).

I det moderna samhället spelar vetenskaplig kunskap - ofta i form av teorier och begreppssystem som avser att på ett mer eller mindre exakt

3 Naturgeografen Hickler (2004) har i sin avhandling undersökt hur koncentrationen av koldioxid i atmosfären kan komma att påverka växtlighet och skogar och vilka osäkerheter som finns i förutsägelser inför framtiden av klimatets påverkan på ekosystemen. Han konstaterar att simulationsresultaten för ekosystemens framtida utveckling varierar mycket beroende på hur särskilda processer representeras i de olika modellerna och beroende på vilka antaganden som görs om hur klimatet kommer att förändras. Det finns enligt Hickler ett antal särskilt viktiga faktorer med avgörande effekter på ekosystemens dynamik. En sådan faktor gäller hur stor ökningen av mängden atmosfärisk koldioxid, som har en stark effekt på växternas tillväxt, kommer att vara (Hickler 2004).

sätt formulera vissa generella samband och strukturer - en mycket betydelsefull roll. Detta inte minst när det gäller frågor kring miljö, ekologi och naturvård. Skogsbruket kan också sägas ha genomgått en process under senare decennier där vetenskapen och den vetenskapliga kunskapen kommit att få en allt större social auktoritet och legitimitet (Lundgren & Sundqvist 1996). Enligt Törnqvist (1995) betraktades emellertid det svenska skogsbruket tidigt av både skogsbrukare och berörda intresseorganisationer och myndigheter som något som stod fritt från värderingar och styrdes av neutrala vetenskapliga principer. På detta vis skapades en föreställning om att det skulle finnas ett rätt sätt att bedriva skogsbruk.

Även sociologen Boström (2003) menar att det i Sverige finns en stark tilltro till vetenskapen, både bland skogsägare och skogliga intresseorganisationer och myndigheter. Vetenskapliga kunskaper har ofta enligt Boström fungerat som den primära legitimeringsgrunden vid exempelvis introduktionen av nya regler inom skogsbruket och myndigheter och intresseorganisationer har varit flitiga med att lyfta fram vetenskapliga kunskaper och nya forskningsrön. Vetenskapliga kunskaper används inom skogsbruket exempelvis när det gäller att förutsäga framtida klimatförhållanden och hur skogen kommer att bete sig under dessa förändrade förhållanden (Molander 1996).

Den vetenskapliga kunskapen är dock inte den enda typen av kunskap som skogsägarna har tillgång till och kan använda sig av i skogsbruket och i sina betraktelser av skogens framtid. Det finns en mångfald olika former av kunskap; det finns erfarenhet, kunnande, färdighet, förtrogenhet, insikt, visdom, klokhets och förståelse. Dessa olika former av kunskap har olika ursprung, exempelvis vetenskapliga experiment, en långvarig erfarenhet av att leva i en viss miljö eller diskussioner mellan människor. Skogsägarna har andra kunskaper och källor till sina kunskaper än experterna och rådgivarna på skogsbolag, skogsorganisationer och myndigheter, vilket påverkar deras värdering och hantering av olika situationer. Skogsägarnas kunskapskällor kan exempelvis bestå i långvariga erfarenheter av att leva nära inpå skogen och att kunna värdera och bedöma dess minsta skiftningar. Skogsägarnas kunskaper kan betraktas som rotade i vad kunskapsfilosofen Molander (1996) benämner som en praktisk kunskapstradition. Denna praktiska kunskapstradition kan sägas vara förankrad i hela mångfalden av livsverksamheter som brukandet av jord och mark innebär. Till skillnad från den vetenskapliga kunskapens betoning av objektivitet och opersonlighet är denna kunskap inte skild från män-

niskors livserfarenheter. Praktiska kunskaper, exempelvis sådana som rör skogens skötsel, kan förekomma i form av insikter baserade i erfarenheter av ett långt yrkesliv, insikter som förs vidare som en personlig förmåga att uppmärksamma olika omständigheter och att handla med omdöme. Sådana kunskaper är inte formulerade utan finns i form av en förtrogenhet med olika typer av verksamheter (Molander 1996).

En utveckling som ofta beskrivs är att många praktiska kunskapstraditioner blivit mer och mer teoretiska, i den meningen att de mer och mer bygger på tillämpad teori. Kunskap baserad på experiment och modeller av olika slag kan komma att konkurrera ut kunskap som byggts upp inom praktisk kunskapsutövning. Detta är en utveckling som delvis kan sägas ha skett inom skogsbruket. Exempelvis sker numera mycket experimenterande med nya trädsorter på olika typer av försöksanläggningar. En härtill relaterad problematik rör den diskrepans som ofta kan sägas råda mellan den mängd kunskap om exempelvis skogs- och naturvård som produceras och hur sådan kunskap ska omvandlas till praktisk handling av enskilda skogsägare (Lundgren 1996).

Ekonomisk rationalitet och ekologisk medvetenhet

I debatten om den svenska skogen och dess framtid framställs det ibland som att skogsägarnas enda intresse av sin skog är ekonomiskt och att strävan efter ökad produktion och högre avkastning är den enda drivkraften. Denna bild har emellertid motbevisats i flera undersökningar som istället pekar på att det bland svenska privata småskogsägare finns ett utbrett miljöintresse. Enligt en intervjuundersökning bland privata småskogsägare i södra Sverige utförd 1990 betraktade endast 22 procent av skogsägarna ekonomiska motiv som de enda motiven för sitt skogliga engagemang (Schlyter m.fl. 2009).

Samtidigt finns ofta en konflikt mellan å ena sidan produktionsmål och å andra sidan miljömål i skogsbruket. I Miljömålsrådets rapport från 2009 konstateras att miljömålet om levande skogar, ett av de sexton miljömål som riksdagen satt upp och som bland annat syftar till att bevara biologiska, kulturella och sociala värden i skogen, inte är i närheten av att uppfyllas. Det konstateras att tidigare biologiskt och kulturellt värdefulla miljöer fortsätter att utarmas och att forn- och kulturlämningar skadas i stor omfattning i samband med skogsbruk (Miljömålsrådet 2009:53). Många gånger betonas de starka ekonomiska intressen som finns i att

åsidossätta miljömålen. Skogsbruket är viktigt för svensk exportindustri och avverkningen i den svenska skogen har ökat snabbt sedan början av 1990-talet. Ett kraftigt ökat tillväxttänkande i skogsbruket hotar att göra skogen alltmer plantagelik vilket får allvarliga konsekvenser för den biologiska mångfalden (Miljömålsrådet 2009).

Ett viktigt begrepp när det gäller synen på skogens framtida utveckling är hållbarhet. En hållbar utveckling inom skogsbruket lyfts av involverade aktörer ofta fram som ett överordnat mål. Det är emellertid inte särskilt ofta som det ges en mer ingående beskrivning av vad som åsyftas med en hållbar utveckling. I Miljömålsrådets rapport från 2008 beskrivs att en hållbar utveckling förutsätter att "alla politiska beslut ska utformas på ett sätt som balanserat beaktar de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv." (Miljömålsrådet 2008:23). Hållbar utveckling betraktas här som en fråga om att ta hänsyn till såväl ekonomiska, sociala och ekologiska värden och att inse att kortsiktiga ekonomiska vinster kan äventyra den långsiktiga ekonomin inom skogsbruket.

Oklarheten i användningen av begrepp som hållbarhet och hållbar utveckling har dock kritiserats av många, bland annat av ekonomen Daly (1996). Daly analyserar hållbarhetsbegreppet och urskiljer ett antal olika synsätt på förhållandet mellan ekonomisk tillväxt och miljö. Han identifierar bland annat vad som benämns som ett ekonomiskt antropocentriskt synsätt som betonar utbytbarhet, återställbarhet och relativ miljöbelastning och som kan kontrasteras mot ett ekologiskt ekocentriskt-holistiskt synsätt där komplementaritet betonas istället för utbytbarhet och irreversibilitet istället för återställbarhet. Frågan om vad som är en ekologiskt hållbar skog kan diskuteras utifrån många olika perspektiv och utgångspunkter och olika aktörer har ibland mycket olika uppfattningar om vad som utgör en långsiktigt hållbar skog. Den sydsvenska skogen har också sett mycket annorlunda ut under olika tider, både med avseende på vilka trädslag som dominerat och hur stor del av landskapet som varit skogbeklätt (Schlyter m.fl. 2009).

Ett ytterligare problemområde som rör frågan om ekonomi och ekologi i skogen och skogsbruket har att göra med betydelsen av om skogsägarna bor på platsen för eller i närheten av sin skog eller om de bor långt därifrån och sällan eller nästan aldrig ser till sina ägor. Vad människor engagerar sig i beror till stor del på vad de känner för (Nitsch 1996). En hög ekologisk medvetenhet kan vara svår att uppnå utifrån enbart intel-

lektuell analys och abstrakt kunskap, det krävs även kapacitet till empati eller inlevelse. Frågan är vad det innebär att allt färre skogsägare bor på plats och inte har samma känsla för skogen som de som levtt hela sitt liv i närheten av skogen kan tänkas ha? Vilka skillnader kan tänkas finnas mellan de skogsägare som kommer utifrån och de skogsägare som växt upp med skogen vad gäller synen på skogens sociala och ekologiska värde?

1.3 Tillvägagångssätt och empiri

Syftet med detta avsnitt är att redovisa de metodologiska val och avgränsningar som gjorts i den empiriska undersökning som ligger till grund för denna bok. Avsikten är också att visa hur de olika empiriska metoder som använts i undersökningen kan relateras till bokens utgångspunkter, frågeställningar och syfte. Avsnittet avslutas med en presentation av de skogsägare som intervjuats.

Undersökningen rör sig inom vad som kan benämnas som en etnografisk forskningstradition. I en sådan betonas bland annat vikten av att forskaren inte bör försöka passa in det empiriska materialet i på förhand utformade teoretiska kategorier och konstruktioner (Patton 1990; Hammersley & Atkinson 1995). I detta förhållningssätt ligger också en strävan efter förståelse. I denna undersökning handlar det om strävan efter förståelse av hur människor tänker kring framtiden för skogen och hur de tolkar sitt agerande härvidlag.

Intervjuer

Jag har i undersökningen arbetat med kvalitativa, öppna och tematiskt uppbyggda samtalsintervjuer som metod för empiriinsamling. En sådan empirisk metod är särskilt lämplig för sociologiska studier av människors skapande av mening i relation till den sociala omgivningen (Kvale 1997). De ideal för den kvalitativa forskningsintervjun som ofta framhålls som eftersträvansvärda kommer till uttryck som ett specifikt förhållningssätt som forskaren intar till intervjusituationen och intervjupersonerna. Ofta handlar detta om en strävan efter att skapa en intervjusituation där interaktionen mellan intervjuare och intervjuad kan ges karaktären av ett mer informellt samtal, och där forskaren aktivt arbetar för att göra intervjusituationen så jämlik och tillåtande som möjligt. De kvalitativa idealen

kommer också till uttryck i intervjuernas upplägg. Exempelvis inleddes intervjuerna med relativt breda öppna och lättbesvarade frågor där intervjupersonerna fick berätta lite om sig själva och sin bakgrund innan diskussionen fördes in på de mer centrala temaområdena, detta för att uppnå dynamik i intervjusamtalet.

Sammanlagt genomfördes åtta intervjuer med skogsägare och deras familjer på olika orter i södra Kronobergs län i Småland. Intervjuerna genomfördes av mig själv (i intervjuutskriftena betecknad I1) och en projektassistent (i intervjuutskriftena betecknad I2). Vid hälften av intervjuerna deltog mer än en person i intervjun varför det sammanlagda antalet personer som intervjuats uppgår till 14. Vilka som intervjuats presenteras närmare under nästkommande rubrik, "Deltagarna i undersökningen". Intervjuerna genomfördes mellan den sjunde och elfte maj 2009. Tidpunkten för intervjuerna är strategiskt vald med tanke på att målet har varit att få en bild av skogsägarnas syn på framtidens skog. Många av skogsägarna hade antingen nyligen avslutat sina planteringar eller var i färd med att avsluta dem. Våren 2009 var också enligt flera av skogsägarna första tillfället sedan stormen Gudrun som det var möjligt att ägna sig lite mer åt skötseln av skogen inför framtiden och inte enbart behöva hantera konsekvenserna av stormen.

Samtliga intervjuer har spelats in i sin helhet och varierat i tid mellan cirka en och två timmar. Samtliga intervjuer har anonymiserats i samband med att de skrivits ut. Alla namn i intervjuutskriftena är fingerade. Det empiriska arbetet har planerats och genomförts med hänsyn till de etiska krav för vetenskaplig forskning som svenska Vetenskapsrådet ställer upp. Det handlar om krav som att forskaren bör inhämta samtycke från de som deltar i en undersökning och garantera dem konfidentialitet och anonymitet. Det insamlade materialet får inte heller användas på sätt som strider mot de utfästelser som getts till de medverkande inför deras medverkan.

Intervjuerna inleddes med att jag kort berättade om mig själv, om undersökningen och om intervjuernas roll i denna. I intervjuerna har en intervjuguide med ett antal övergripande teman och underteman använts. Intervjuutskriftena har gjorts ord för ord och de intervjuцитat som förekommer i boken har endast redigerats i fall upprepningar märkbart inverkat på förståelsen av citatet. Materialet från intervjuerna har analyserats i olika steg. Inledningsvis har intervjuutskriftena lästs igenom ett flertal gånger. Efter dessa mer fria läsningar har olika återkommande teman och

mönster i materialet identifierats. Några av dessa teman har grundats i teoretiska tankar, andra har uppstått i relation till det empiriska materialet. Dessa teman har sedan fått ligga till grund för den tematiska indelningen i bokens analytiska kapitel.

Deltagarna i undersökningen

De skogsägare som intervjuats har valts ut från en lista över skogsägare upprättad i samband med en tidigare genomförd intervjuundersökning (se Sellerberg 2011) som ingår i samma forskningsprogram som denna undersökning. Urvalet av intervjupersoner kan härmed i viss mån sägas ha varit strategiskt och målmedvetet. Samtliga intervjuade skogsägare hade drabbats av stormen Gudrun och gjort omfattande nyplanteringar av skog sedan 2005. De skogsägare som intervjuats är privata småskogsägare som helt eller delvis får sina ekonomiska inkomster från skogsbruket. Samtliga är också boende i nära anslutning till den skogsmark de äger och arbetar i skogsbruket på regelbunden basis.

Nedan följer en kort presentation av deltagarna i undersökningen:

Fredrik och Karin

De första som intervjuades i undersökningen var Fredrik och Karin som tillsammans äger ett i relation till övriga deltagare i undersökningen stort område skog. Fredrik har hela sin sysselsättning inom skogsbruket medan Karin arbetar deltid med annat. Fredrik arbetar även med att hjälpa andra skogsägare i närheten att sköta sin skog.

Nils

Nils är i 75-årsåldern och har arbetat hela sitt liv inom skogsbruket. Under åren efter sin pensionering har han dragit ner på sitt engagemang men berättar att han fortfarande är ute i skogen för att se till den och göra nödvändiga åtgärder. Nils tillhör en äldre generation skogsägare med erfarenheter från mycket annorlunda sätt att bedriva skogsbruk.

Ulf och Ann-Christin

Ulf arbetar till största delen inom skogsbruket medan Ann-Christin främst tar hand om gårdens djur. Ulf beskriver hur hans skogliga enga-

gemang vuxit sedan stormen 2005. Bland annat har han införskaffat ett mindre sågverk för att bättre kunna ta hand om virket efter stormen.

Karl-Erik och Lisbeth, Mats och Martin

I över 40 år har Karl-Erik och Lisbeth tillsammans skött sitt skogs- och jordbruk. Bland dem som intervjuats i undersökningen tillhör Karl-Erik och Lisbeth de med störst skogsmarksareal. Vid intervjutillfället medverkade även parets båda söner, Martin och Mats, som båda har arbete på annan ort men också ofta hjälper föräldrarna att sköta skogen.

Leif

Leif är i 50-årsåldern och driver tillsammans med sin fru ett jord- och skogsbruk. Leif pratar i intervjun bland annat om sitt stora intresse för skogliga frågor och om hur han är involverad i en rad olika intresseföreningar och studiecirkel som rör skog och skogsbruk.

Mikael och Tanja

Mikael och Tanja är i 35-årsåldern och tillhör de yngre deltagarna i undersökningen. Tillsammans driver de ett jord- och skogsbruk på en gård som tidigare Tanjas morföräldrar ägt. Båda beskriver sig som mycket intresserade inte bara av att få skogen att producera ekonomiskt utan också av att driva ett långsiktigt miljömässigt hållbart skogsbruk.

Dan

Dan har både föräldrar och syskon som också är skogsägare i närheten. De hjälper på olika sätt varandra med skogsbruket, både i det praktiska arbetet, men också på så vis att de delar på större investeringar som inköp av skogsmaskiner. Dan är den av de intervjuade skogsägarna som planterat störst andel lövträd efter stormfällningen i samband med Gudrun 2005.

Ove

Den sista som intervjuats i undersökningen är Ove som till skillnad från flertalet av de övriga intervjupersonerna inte har någon familjekoppling till sin gård och skog utan köpt den själv för cirka 20 år sedan. Ove menar sig även ha ett stort intresse för skogsfrågor, också sådana

skogsfrågor som kan sägas vara av mer filosofisk karaktär och inte har någon direkt koppling till skogsbruket som praktisk verksamhet.

1.4 Disposition

Boken är indelad i åtta kapitel. Detta inledande kapitel har introducerat problemområdet och redogjort för undersökningens syfte, frågeställningar, avgränsningar och empiriska tillvägagångssätt. I bokens andra kapitel ges en bakgrund till och beskrivning av den svenska skogspolitiken och en övergripande bild av den svenska skogen och skogsbruket. I kapitlet behandlas också bland annat frågor rörande klimatförändringarnas konsekvenser för skogen och skogsbruket samt de osäkerheter som är förknippade med förutsägelser av förutsättningarna för framtidens skog och skogsbruk.

I kapitel tre som är det första av fem kapitel som bygger på det empiriska materialet från intervjuerna behandlas hur skogsägarna bedömer risker och ovissheter i skogens framtid och vad som inverkar på dessa bedömningar. Bland annat diskuteras vad erfarenheterna från stormen Gudrun kommit att innebära för planeringen av framtidens skog samt vilka olika typer av ovissheter som skogsägarna ger uttryck för när de ska göra bedömningar av framtiden för skogen och skogsbruket. I det fjärde kapitlet behandlas olika typer av kunskaper inom skogsbruket. I kapitlet tas upp frågor som gäller hur rekommendationer och ideal om hur skogen ska skötas på bästa sätt har skiftat över tid och beroende på vem som uttalat sig. Även förhållandet mellan vetenskapliga expertkunskaper inom skogsbruket och skogsägarnas mer erfarenhetsbaserade kunskaper som bygger på en djupgående förtrogenhet med skogen analyseras i kapitlet.

I det nästföljande femte kapitlet behandlas hur skogsägarna ser på framtidens skog utifrån olika typer av värden, ekonomiska, ekologiska, sociala, känslomässiga och symboliska, och hur de resonerar kring framtidens skog med en känsla för dessa olika värden. Bland annat sätts fokus på hur gränsdragningarna görs mellan olika värden i skogen och skogsbruket. I bokens sjätte kapitel tas de förändrade ägandeförhållanden i skogen upp och vad dessa kan innebära för skogens framtid och brukandet av skogen. En problematik som behandlas i kapitlet är att många av de nya ägarna inte bor i närheten av sin skog och därför inte kan sköta den lika aktivt som de skogsägare som bor på plats.

I det sjunde kapitlet tas upp frågor kring de utmaningar och hot som framtidens skogsbruk står inför och hur skogsägarna förbereder sig inför dessa. Olika typer av utmaningar och hot behandlas, såväl ekonomiska utmaningar i det framtida skogsbruket som utmaningar kopplade till framtida klimätförändringar. I det ättönde och avslutande kapitlet återkopplas till inledningen och till syftet med undersökningen. De analytiska resonemängen i tidigare kapitel ställs här i relation till varandra och belyses utifrån ett mer övergripande perspektiv på den svenska skogens och skogsbrukets framtid.

2. Skoglig bakgrund

I detta kapitel ges en bakgrund till frågor som rör den svenska skogen och skogsbruket för att härigenom skapa en djupare förståelse för diskussionerna om skogens framtid. Inledningsvis i kapitlet presenteras översiktligt den svenska skogen och skogsbruket utifrån uppgifter om olika träslag i skogen, hur ägandeförhållandena ser ut och hur det svenska skogsbruket utvecklats över tiden.

Därefter följer en genomgång av några grundläggande drag i svensk skogspolitik och skogslagstiftning. Förhållandet mellan å ena sidan skogsägare och å andra sidan representanter för myndigheter och andra officiella organisationer inom skogsområdet står i centrum för framställningen här. Framväxten av olika certifieringssystem för skogsutnyttjandet under 1990-talet och början av 2000-talet ges också en mer ingående presentation.

Kapitlet fortsätter därefter med en närmare blick på konsekvenserna av stormen Gudrun för den sydsvenska skogen och skogsbruket samt vilka slutsatser myndigheter och skogsexpertis har dragit av dessa händelser. Därefter är det frågan om skogens och skogsbrukets anpassning till ett förändrat klimat i framtiden som särskilt ställs i fokus. Här diskuteras kring olika aktörers syn på vilka åtgärder som bör vidtas för att möta de nya förutsättningar för skog och skogsbruk som ett förändrat klimat kan medföra.

2.1 *Den svenska skogen och skogsbruket*

Den svenska skogen kom under skogsindustrins kraftiga expansion under 1900-talet att bli av mycket stor nationalekonomisk betydelse. Skogsprodukternas stora exportvärde uppmärksammas ofta, liksom de många människor som på ett eller annat sätt har sin sysselsättning inom skogssektorn. Skogen är emellertid mer än en fråga om ekonomi, råvaruproduktion och sysselsättning. Den är hem och livsmiljö för en mängd djur och växter, och för många människor är skogen en plats för rekreation och avkoppling som inte kan värderas i pengar.

Skogar, träd och skogsägare

Den svenska skogen består idag till största delen av barrträd och är i mycket stor utsträckning en odlad skog. I Götaland består den stående volymen skog till ungefär hälften (49 procent) av gran (*Picea abies*) och till 28 procent av tall (*Pinus sylvestris*). Resten av skogsbeståndet i Götaland utgörs av olika typer av lövfällande träd. Dessa förekommer ibland i form av mindre rena lövträdsbestånd på bättre marker, men oftast inom större monokulturbestånd av barrträd. Av lövträden är björk vanligast. Det förekommer också trädslag som ek, bok, ask och alm i den svenska skogen och mer eller mindre exotiska inslag som hybridasp, lärk och sitkagran (Felton m.fl. 2010).

Mellan de nordliga och sydliga delarna av Sverige är skillnaderna stora vad gäller trädslag, jordens beskaffenhet och tillväxtbetingelser. I den så kallade boreala zonen i norr domineras skogen av barrskog i form av gran som främst står på våta marker, och tall som främst återfinns på torrare mer näringsfattiga marker (Schlyter m.fl. 2009). I Sveriges sydligare landskap, Skåne, Blekinge, Halland och i delar av Småland talas istället om en nemoral zon. Här utgörs den naturliga vegetationen av ädellövskog och skogslandskapet dominerades från cirka 8000 före Kristus och framåt av trädslag som ask, alm, lind och ek. Under perioden 2000-1000 före Kristus blev landskapet mer öppet med färre skogar, i takt med att antalet bönder med boskap som behövde betesmarker blev större. Landskapet i den nemoral zonen var vid denna tid på många platser mer hedliknande och skogen var till stor del en blandskog där trädslag som björk och hassel utgjorde viktiga inslag. Längre fram kom också bok att bli del av lövskogsfaunan (Schlyter m.fl. 2009).

Mellan den nordliga boreala vegetationszonen och den sydliga nemoral finns en boreo-nemoral blandskogszon i vilken barrträd fanns i ganska begränsad omfattning fram till 1900-talets början. I både den nemoral och boreo-nemoral var skogsarealerna betydligt mindre. Landskapet bestod istället fram till första halvan av 1900-talet av mycket öppna marker som användes som bete och av lövskog som främst fanns i närheten av bosättningar. De barrträd (gran och tall) i täta skogar som idag är det dominerade inslaget i dessa zoner är ett relativt nytt inslag i landskapet, framdrivet av att efterfrågan på timmer blev allt större i Europa från mitten av 1700-talet och framåt vilket skapade ett värde i att använda marken för annat än betesmark åt boskap. Under denna tidsperiod växte också en stor sågtimmerindustri fram i södra Sverige (Schlyter m.fl. 2009). Idag är över 93 procent av skogsmarksarealen i Götaland produktionskog (Felton m. fl. 2010).

Sveriges skogsmarksareal är totalt 22,9 miljoner hektar (Skogsstyrelsen 2008). Skogsmarken ägs till 50 procent av enskilda privata skogsägare, till 6 procent av övriga privata ägare, till 3 procent av staten, till 14 procent av statsägda aktiebolag, till 1 procent av övriga allmänna ägare och till 25 procent av privatägda aktiebolag (Skogsstyrelsen 2008). Den svenska skogen skiljer ut sig i ett internationellt perspektiv främst genom det stora antalet enskilda privata skogsägare. Eftersom den sydsvenska skogen är den mest bördiga är det också denna som i störst utsträckning odlats av privata småskogsbrukare. Skogen i norra Sverige odlades mer sparsamt fram till 1800-talet och därefter främst på större skiften av industriella skogsbrukare (Kindstrand m.fl. 2008).

Uppdelningen i privat småskogsbruk i södra Sverige och större industriskogsbruk i norra Sverige har i hög grad påverkat skogslagstiftningen och utformningen av den svenska skogspolitiken (Schlyter m.fl. 2009). Att den sydsvenska och småländska skogens ägarstruktur ser ut på det vis den gör är också viktigt för förståelsen av skogsägarnas syn på framtiden. Småskogsägarna i södra Sverige lever under helt andra ekonomiska förutsättningar, och måste bedriva sitt skogsbruk enligt helt andra principer, än storskogsägarna i norra Sverige (Schlyter m.fl. 2009). Många småskogsägare i södra Sverige bor också på platsen (år 2000 bodde 66 procent av skogsägarna i södra Sverige på plats), något som möjliggör småskalighet i skogsbruket och ett mer nära skötande av skogen som kan tänkas ha betydelse för synen på framtidens skog (Elands & Praestholm 2008; Blenow 2008). Ungefär två tredjedelar av de sydsvenska privata skogsägarna

bedriver själva skogsbruk på sina marker, främst när det gäller mindre operationer och insatser. Större ingrepp i skogen, som exempelvis slutavverkning, sköts vanligen av inhyrda skogsorganisationer (Kindstrand m.fl. 2008).

Skogsbruket i Sverige

Skogsbruket infördes i Sverige vid 1800-talets början med direkt påverkan från den framväxande tyska skogsvetenskapen och dess system för skogshushållning, ett rationellt och modernt sätt att bruka skogen (Eliasson 2002:370). Under 1830- och 1840-talet drogs systematisk odling av skog igång på statliga och allmänna marker i Sverige, främst för att förse militära och andra allmänna intressen med råmaterial (Blennow 2008). Härmed påbörjades förvandlingen av den svenska skogen till en kulturskog (Eliasson 2002). Ingen naturförändring i Sverige de senaste tvåhundra åren har haft en så omfattande inverkan på landskapsbilden som det rationella och systematiska skogsbruket (Eliasson 2002). Dagens skog i södra Sverige är idag den mest produktiva i landet. Volymen skog per hektar har ökat markant. På 1920-talet var den exempelvis mellan 42 och 76 kubikmeter per hektar i södra Sverige, på 1990-talet omkring 170 kubikmeter per hektar (Eliasson 2002:18).

Med skogsbruk avses vanligen en systematisk odling av så kallad högskog vilket skiljer sig från den trädplantering som människor ägnat sig åt sedan forntiden. Införandet av skogsbruk innebar en specialisering av naturutnyttjandet eftersom särskilda områden reserverades för virkesproduktion. Dessa områden som tidigare utnyttjats för mer mångsidig produktion av både livsmedel och olika typer av skogsprodukter kom istället att användas enbart för att producera virke. Den systematiska odlingen av skog genom modernt skogsbruk innebar att frågor kring förnygring, sådd och plantering, gallring och vård och avverkning av skogen blev viktiga på ett helt annat sätt än tidigare (Eliasson 2002). När virkesproduktionen specialiserades innebar det också en specialisering hos producenterna. Nya yrkesgrupper med specialkunskaper inom skogsområdet växte fram successivt under 1800- och 1900-talet bland annat inom de statliga skogsförvaltningarna (Eliasson 2002:29). Specialiseringen och professionaliseringen av brukandet av skogen innebar också en ökad marknadsorientering och att skogsnäringen kom att avskiljas som en separat näring vid sidan av jordbruket.

Denna specialisering av markanvändningen som utgör själva förutsättningen för att bedriva högskogsbruk kom också att skapa samhällseliga konflikter. Det moderna sättet att bruka skogen kolliderade med de traditionella rättigheter till bete, virke och ved som fanns i det agrara skogsutnyttjandet och de sociala relationer som skapats inom detta äldre system. Konflikter kring skogsutnyttjande mellan bland annat staten och de lokala brukarna av skogen har funnits sedan lång tid tillbaka men kom att accentueras mer tydligt under det moderna skogsbrukets framväxt i 1800-talets Sverige.

2.2 Skogen som politik och expertområde

Ett statsskogsbruk med en central skogsstyrelse började byggas ut i Sverige från mitten av 1800-talet. Skogsstyrelsen blev den myndighet som från denna tidpunkt fick ansvar för frågor om skogsbruket i Sverige. Skogsstyrelsen ska se till att landets skogar vårdas och brukas på ett sådant sätt att de beslutade målen för skogspolitiken kan uppnås. Även andra myndigheter, som länsstyrelserna, hanterar ärenden som rör skogen, exempelvis naturvårdsrelaterade frågor. Vid sidan om myndigheterna finns också privata initiativ för reglering av skogsbruket, exempelvis certifieringarna FSC och PEFC som presenteras mer i detalj längre fram i detta avsnitt.

Myndigheternas sätt att reglera skogsbruket och förhållandet mellan myndigheter och skogsägare har under 1900-talet vid olika tidpunkter sett mycket olika ut. Enligt geografen Schlyter m.fl. (2009) kan två huvudsakliga skogstyrningsparadigm urskiljas. Det ena har varit tämligen centraliserat och byggt på en mer traditionell styrning från myndigheternas sida där olika åtgärder tvingats fram. Det andra har uppmuntrat mer till medbestämmande från skogsägarnas sida, byggt på lokal anpassning, frivillighet, flexibilitet, marknadsbaserade initiativ och styrning genom information (Schlyter m.fl. 2009).

Enligt Boström (2003) är det möjligt att tala om en svensk modell när det gäller skogssektorn. Inom denna modell betonas konsensus och kompromissvilja i beslutsfattandet mellan å ena sidan statliga intressen och å andra sidan välorganiserade intressegrupper, exempelvis representerande de privata småskogsägarna. Vid de tillfällen när det tagits initiativ till tvingande lagstiftning har denna också oftast kombinerats med andra

mer mjukare styrningsmodeller som ekonomiska subventioner av olika slag och åtgärder som uppmuntrat forskning och kunskapsspridning.

Den svenska produktionsskogen utgör levnadsmiljö för en stor del av den svenska biologiska mångfalden. Dess reglering är sålunda mycket viktig ur ett miljöperspektiv. Enligt Boström (2003) är det också utmärkande för den svenska skogspolitiken att det svenska skogsbruket och miljöförhållanden i hög utsträckning delat problemdefinitioner. Att det finns problem som exempelvis rör utarmningen av biologisk mångfald i skogliga ekosystem erkänns av alla parter. De konflikter som funnits och finns mellan olika intressen i miljöfrågorna rör sig snarare om vilka lösningar som ska vidtas och vilka vägar som är rätt att gå. I Sverige har ofta använts en kombination av strategier för att skydda biologiskt viktiga skogsområden. Till skillnad från hur det går till i många andra länder där den officiella politiken i allt väsentligt byggt på att större områden skog tas undan för att skyddas, har den svenska skogspolitiken både byggt på avsättandet av större sammanhängande områden i naturreservat och på vidtagande av åtgärder för att skydda specifika områden eller till och med enskilda äldre träd inom produktionsskogar (Boström 2003).

Skogsvårdslagar

Den första moderna svenska skogsvårdslagen tillkom 1903. Denna tid präglades av konflikter mellan jordbrukets behov av betesmarker och skogsbrukets behov av att öka tillväxten i skogen. Skogsvårdslagen som kom 1903 gällde all privat skogsmark och var inte särskilt specifik när det gällde detaljer för hur skogen skulle skötas. Att lagen var ganska löst hållen kan enligt Blennow (2008) ses mot bakgrund av att mer detaljerad styrning uppfattades som alltför inkräktande på äganderätten. Istället för detaljstyrning betonades från myndigheternas sida information, rådgivning och utbildning av skogsägare i hur skogen skulle skötas (Schlyter m.fl. 2009). Törnqvist (1995) menar att ett viktigt mål för skogspolitiken vid denna tid var att utbilda skogsägarna i att känna ansvar för skogens samhälleliga värde och för det svenska skogsbrukets kollektiva mål och ideal. Det handlade om att öka tillväxten och avkastningen i skogen och om att skapa ökad nationalekonomisk tillväxt och i förlängningen därigenom en stark grund för välfärdssamhället att stå på (Blennow 2008).

Nya skogsvårdslagar kom både 1923 och 1948 och innebar successivt mer av reglerad styrning från myndigheternas sida visavi skogsägarna.

Bland annat uttrycktes det tydligt i lagen att skogsarealer skulle användas för virkesproduktion. Det blev också obligatoriskt att återplantera skog på arealer där skogen avverkats eller av andra anledningar försvunnit. Skogsvårdslagen som kom 1979 innebar en genomgripande förändring av skogspolitiken. Den mjukare styrning med ambitioner att inkludera skogsägarna i politiken som åtminstone till en del utmärkt tidigare lagstiftning var nu ersatt av helt andra styrningsstrategier. Den nya skogsvårdslagen gav Skogsstyrelsen betydligt mer styrningsmakt. Avverkningsmetoderna blev mer detaljstyrda och innefattade regler för bland annat hur stora avverkningssytorna fick vara samt vilken den yngsta åldern på träd som medgav avverkning fick vara. Avverkning genom så kallat trakthyggesbruk blev ett lagstadgat krav. Detaljstyrningen i 1979-års skogslagstiftning innebar också nya regler för plantering och förnyring, för hur gallring av skogen skulle ske och för vilka trädslag som passade och inte passade att plantera på olika marker. Myndigheterna gavs också större möjligheter att med olika medel bestraffa skogsägare som inte följde direktiven. 1983 gjordes ett antal tillägg till lagen, bland annat blev det skogsägarens skyldighet att avverka skog som myndigheterna bedömde som avverkningsmogen.

Enligt Schlyter m.fl. (2009) innebar den nya skogspolitiken från slutet av 1970-talet i princip en nationalisering av det privata småskogsbruket. Skogsägarna roll var att ansvara för implementerandet av lagar och förordningar, deras medbestämmande ifråga om skogspolitikens utformning hade minskats betydligt. Anledning till denna nya riktning inom skogspolitiken stod att finna i en ökad oro hos myndigheter och industri för att tillgången på virke till den expanderande skogsindustrin skulle minska och att virket till och med skulle bli en bristvara. Härigenom blev den nya skogslagstiftningen mycket produktionsorienterad. Skogspolitikens alltigenom överordnade mål var en hög tillväxt i skogen och småskogsbruket ansågs inte lika passande för att nå detta mål om en hög tillväxt i skogen som det mer storskaliga stats- och industrikontrollerade skogsbruket. Kraven på de privata småskogsägarna blev i princip att till skogsindustrin leverera så stor träråvara som möjligt till ett så lågt pris som möjligt. För att nå detta mål modellerades det icke-industriella småskogsbruket mycket efter idealen inom det mer "effektiva" industriella storskogsbruket. Även forskning och utveckling inom skogsektorn kom i hög grad att påverkas av dessa ideal. Denna kom i hög grad att riktas in på forskning om barrskog och på utveckling för att skapa så hög skogsproduktion som möjligt (Blennow 2008).

Den hårda och centraliserade styrningen av skogsbruket som kulminerade i 1979 års skogsvårdslag mötte stark kritik under 1980-talet, både från miljörörelsen och från privata småskogsägare. När en ny skogsvårdslagstiftning introducerades 1993 var det en lagstiftning som innebar en avreglering av det hårt styrda skogsbruket. Det betonades tydligare att skogens skötsel var ett delat ansvar mellan stat och privata aktörer. Detaljregleringen blev mindre, möjligheterna för skogsägarna att påverka hur skogen skulle skötas större. En ökad mångfald av strategier och metoder inom skogsbruket förklarades som något önskvärt och skogsägarna gavs större friheter att utveckla egna metoder för att nå de mål som angavs i lagen (Boström 2003). Även om lagen innehöll en hel del obligatoriska inslag så var den också i högre utsträckning än tidigare en lag som byggde på frivillighet (Boström 2003; Schlyter m.fl. 2009).

För första gången jämfördes i 1993 års skogslagstiftning också två mål i skogsbruket, det så kallade produktionsmålet (inriktat på bibehållen hög effektivitet och avkastning i skogsbruket) och det så kallade miljömålet (inriktat på biologisk mångfald i skogen och på att dess estetiska, sociala och kulturella värden ska värnas) (Boström 2003; Schlyter m.fl. 2009). I den senaste versionen av skogsvårdslagen uttrycks detta på följande vis:

1 § Skogen är en nationell tillgång och en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls. Vid skötseln ska hänsyn tas även till andra allmänna intressen. Lag (2008:662). (Skogsstyrelsen 2010).

Skogscertifiering

En viktig utveckling under senare decennier vad gäller styrningen av skogsbruket har varit framväxten av certifieringssystem för brukandet av skog. Certifieringar är privata marknads- och intresseorganisationsinitiativ som syftar till att skapa förutsättningar för ett socialt och miljömässigt hållbart skogsbruk. 2006 var 63 procent av den svenska skogen certifierad inom något av de två huvudsakliga certifieringssystem som finns i Sverige (Schlyter m.fl. 2009). Det ena av dessa, FSC (The Forest Stewardship Council) omfattar 38 procent av den svenska skogsmarksarealen och det andra, PEFC (Programme for Endorsment of Forest Certification) cirka 25 procent. Medan FSC-standarden dominerar i norr i den boreala zo-

nen och på de stora industriskogbruksmarkerna är det i södra Sverige där skogsägarna främst är privata småskogsägare PEFC som är vanligast (Schlyter m.fl. 2009).

Den internationella FSC-standarden utvecklades i början och mitten av 1990-talet med målet att främja ett miljömässigt, socialt och ekonomiskt ansvarsfullt skogsbruk. Certifieringen via FSC ger bland annat rätt att använda en märkning för produkter som kommer från den certifierade skogen. FSC arbetar på såväl nationell som internationell nivå och består av aktörer som representerar både sociala, miljömässiga och ekonomiska intresse, alla med likvärdig makt inom organisationen (Boström 2003).

Sverige var ett av de första länderna som införde en nationellt anpassad FSC-standard. Den svenska FSC-standarden och dess innehåll utvecklades i samarbete mellan bland annat miljöorganisationer som WWF och Greenpeace, bransch- och arbetsgivarorganisationer som Skogsindustrierna, skogsägarföreningar som organiserar privata enskilda skogsägare, fackföreningar inom skogssektorn samt möbelföretag som Ikea och Kinnarps. Samarbetet resulterade i introduktionen av ett frivilligt certifieringsprogram som bestod av tio olika kriterier för ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet som det certifierade skogsbruket skulle uppfylla (Boström 2003).

Den svenska FSC-standarden antogs i maj 1998. Vid detta tillfälle hade emellertid skogsägarföreningarna för privata småskogsägare lämnat samarbetet. De ansåg sig missgynnade av de standarder som fanns på förslag. Dessa standarder uppfattades som främst anpassade efter det industriella storskaliga skogsbrukets krav och behov och som att de skulle missgynna småskogsbrukare bland annat genom att certifieringen innebar väldigt stora kostnader (Boström 2003; Schlyter m.fl. 2009). Istället påbörjade skogsägarföreningarna utvecklandet av en alternativ standard, PEFC. Denna lanserades 2001 och har därefter modifierats, senast 2006 (Schlyter m.fl. 2009). Även om FSC och PEFC är exempel på olika standarder är de enligt Schlyter m.fl. (2009) till sina miljöeffekter mycket lika. Bland annat är kraven på de områden som ska avsättas för naturvård i stort desamma och även i många andra aspekter är skillnaderna små.

Konfliktfyllda och förtroendefulla relationer inom skogssektorn

Införandet av skogscertifieringsstandarder i det svenska skogsbruket sammanfaller med att skogsvårdslagen starkare kommit att betona mjukare

styrning och mer av frivillighet. Överlag kan ses en större trend inom det moderna samhället där politiska institutioner inte på samma sätt har monopol över styrningsmekanismer och där den så kallade styrningsmakten ser annorlunda ut än tidigare (Boström 2003).

Inom miljöområdet har traditionella styrningsmekanismer och institutioner många gånger haft svårt att hantera komplexiteten i miljöfrågorna varför det funnits ett intresse för alternativa strategier och initiativ. De nya styrningsmekanismerna betonar till skillnad från de mer traditionella i högre utsträckning samarbete och samråd med de som berörs av styrningen (i det här fallet skogsägarna) (Boström 2003). Schlyter m.fl. (2009) lyfter fram hur viktig den sociala acceptansen för ett styrningsinitiativ (som en certifieringsstandard) är för att detta ska bli framgångsrikt. En effektiv skogscertifiering bygger på ett aktivt stöd från skogsägarna som måste känna sig delaktiga i utarbetandet av system och standarder. Alla så kallade icke-statliga marknadsdrivna styrningsmekanismer är ytterst beroende av att uppfattas som legitima i betydelsen rättvisa och utformade i en transparent och öppen process där även de som regleras fått komma till tals på ett tillfredsställande vis (Schlyter m.fl. 2009).

Relationen mellan svenska skogsägare och myndigheter har sett mycket olika ut under olika tider. Blennow (2008) beskriver särskilt hur olika typer av skogsrådgivare haft en viktig roll för relationerna mellan lagstiftande myndigheter, den akademiska skogsforskningen och de privata skogsägarna. Sådana skogsrådgivare finns inom flera olika typer av organisationer, både privata (som Skogssällskapet och skogsägarföreningarna) och offentliga (som Skogsstyrelsen). De kan sägas fungera som länkar mellan den skogliga vetenskapen och det praktiska skogsbruket och mellan offentliga och privata intresse av olika slag. Genom att de erbjuder hjälp och rådgivning i samband med exempelvis gallringar och slutavverkning och står i direkt kontakt med skogsägarna i en rad skogliga frågor har de också ett stort ansvar för implementeringen av den svenska skogspolitikerna (Blennow 2008; Kindstrand m.fl. 2008).

Frågan om skogsrådgivarnas roll är intressant på flera plan, inte minst för att de har en så viktig intermediär roll. Blennow (2008) menar att förtroendet för dessa skogsrådgivare bland svenska skogsägare är stort. I andra sammanhang där förtroendet och relationerna mellan å ena sidan jord- och skogsbrukare och å andra sidan experter inom officiella institutioner undersökts har förtroendet visat sig vara lågt och skepsisen relativt stor. I en artikel av sociologerna Gillespie & Buttel (1989) pekas på att

jord- och skogsbrukare historiskt ofta haft en ambivalent inställning till forskningsresultat som kommit från officiellt håll. Författarna menar att misstron mot officiella institutioner och den forskning om de areella näringarna som bedrivs där ofta handlat om att forskningen inte upplevts tagit hänsyn till jord- och skogsbrukarnas behov. Forskningsinstitutioner har istället uppfattats driva en egen agenda eller vara under påverkan av industrins ekonomiska intressen (Gillespie & Buttel 1989).

2.3 Den sydsvenska skogen efter stormen och i framtiden

Under 1900-talet drabbades Sverige totalt av cirka 30-35 svåra stormar varav de flesta inträffade under hösten och den tidiga vintern (Guldåker 2009:22). Lågtrycken bildas ofta i Nordsjön och östra Atlanten till följd av temperaturskillnaden mellan nordliga och sydliga breddgrader och drar sedan in från väster över Sverige. Hösten 1969 är omtalad för att ha varit ovanligt blåsigt med flera kraftiga oväder och särskilt en storm som drog in över södra Sverige den 22 september 1969 kom att innebära stora skador på skog och infrastruktur och ett antal dödsfall.

Uppemot 25 miljoner kubikmeter skog stormfälldes i samband med septemberstormen 1969, de dittills största skogsskadorna under 1900-talet (Guldåker 2009). Stormen Gudrun som den åttonde och nionde januari 2005 drabbade södra Sverige var betydligt allvarligare, och fällde totalt 72 miljoner kubikmeter skog. Gudrun var en svår storm med orkanbyar runt 40 meter i sekunden vid kusterna och 33 meter i sekunden inåt land. De totala kostnaderna för samhället har uppskattats till mellan fyra och fem miljarder kronor exklusive skogsbrukets kostnader (Westling 2005). Skogsbrukets kostnader för stormen Gudrun har enskilt beräknats till cirka 18 miljarder kronor (Westling 2005).⁴ De ekonomiska konsekvenserna blev särskilt stora eftersom endast runt 40 procent av de privata småskogsägarna i södra Sverige som drabbades av stormen var försäkrade mot inkomstförluster i samband med stormskador (Blennow 2008).

4 Det är dock som Guldåker (2009) påpekar svårt att uppskatta kostnaderna för skogsbruket och dessa är inte heller något som man idag säkert kan säga något om, kostnaderna kan visa sig bli både större och mindre på lång sikt.

Konsekvenser av stormen och visioner för framtidens skog

Inte förrän i december 2009 kunde de sista stockarna stormfällt virke från stormen Gudrun sågas upp i Södra skogsägarnas sågverk. Virket hade då legat lagrat i nästan fem år på en av de tillfälliga virkesterminalerna i södra Sverige (E24 100103). Stormen fick stora konsekvenser inte bara på kort och medellång sikt, utan även i ett längre perspektiv. En långsiktig konsekvens är att stormen förstört åldersstrukturen i skogen. Istället för en skog med olika åldrar som befinner sig i olika stadier av utvecklingen har många skogsägare nu en skog som över stora områden kommer att vara precis lika gammal. Detta kommer att innebära att skogsägarna i perioder kommer att få ett synnerligen intensivt arbete när den uppväxta skogen ska gallras och röjas över stora områden på en och samma gång.

Stormen Gudruns inverkan på de skogliga ekosystemen har blivit och kommer i framtiden att bli stor. De stora hyggerna med många nyplanterade träd innebär mycket mat för skogslevande växtätare och viltstammen har sedan stormen ökar kraftigt i södra Sverige. Inventeringar har visat att älgstammen i de stormdrabbade områdena nära nog har fördubblats (Sydsvenska Dagbladet 090812). Den ökade viltstammen har bland annat inneburit att planteringen av tall minskat kraftigt. Av alla plantor som Södra skogsägarna sålde 1987 var andelen tall 27 procent. 2009 var tallandelen bara fem procent (Sveriges radio 090823). Anledningen till den stora minskningen av tallplanteringar är det höga betetrycket som gör det svårt att få tallplantorna att överleva. De ökade populationerna av exempelvis älg och rådjur går hårt åt tall- och lövskogplanteringar. Minskningen av tallskogen anses som en fara både för den biologiska mångfalden och för skogsägarnas ekonomi. Den förändrade sammansättningen av skogen medför större risker med tanke på framtida klimatförändringar och leder till att det planteras gran på torra marker där granen på längre sikt inte klarar sig lika bra och där kvaliteten på virket riskerar att bli dålig (Sveriges radio 090602).

Under 1980-talet när skogspolitiken i hög grad var inriktad på så hög produktion som möjligt stöddes omvandlingen av långsamväxande lövskog till barrskog med subventioner (Blennow 2008). Idag är det tvärtom omvandlingen av tidigare barrskogar som subventioneras. Efter stormen Gudrun har det bland annat från skogsorganisationers och myndigheters håll gjorts försök att öka lövskogens andel av den smäländska skogen. Skogsägare som drabbades av stormfällningar under stormen Gudrun har

kunnat söka ett särskilt stöd för återbeskogning till och med 2010. För de som valt att plantera lövträd har det också funnits särskilda mångfaldsstöd att söka för att utveckla skogens mångfald och tillvarata natur, kultur och sociala värden i skogen. Stöden har bland annat utgått till de som planterat ädla lövträd på marker där det inte varit ädellövskog tidigare eller till de som röjt eller gallrat fram ädellövskog ur blandskog (Skogsstyrelsen 110119; Skogsstyrelsen 100903).

Även om det idag finns 3000 hektar mer lövskog i Småland än före stormen är det en mycket liten andel av de stormfällda arealerna som inte återplanterats med gran. Skogsforskarna Felton m.fl. (2010) redovisar undersökningar av trender inom skogsbruket som visar vilka nya trädslag som planterats. Dessa pekar på att skillnaderna mellan hur det ser ut vid planteringarna efter stormen jämfört med hur det sett vid tidigare planteringar är mycket små. Bland de planteringar som gjorts i Götaland under de första fem åren på 2000-talet har volymen tall och gran varit ungefär en och en halv procent mindre än de var i mitten av 1990-talet (Felton m.fl. 2010). Blennow (2008) konstaterar också att även om det skett en liten ökning av volymen lövskog i Sverige under de senaste två decennierna så har trots allt inte mångfalden i trädbestånden på den privatägda skogsmarksarealen ökat i någon nämnvärd utsträckning.

Från myndighetshåll handlar visionerna för framtidens skog ofta om att bibehålla en hög tillväxt och samtidigt medverka till att skogsbruket blir ekologiskt och socialt långsiktigt hållbart. Ett exempel på detta är ett debattinlägg i tidningen *Skogsaktuellt* i februari 2010 där en ledamot av miljö- och jordbruksutskottet presenterar målet för regeringens skogs politik som just ett hållbart skogsbruk med hög tillväxt. Det talas också om vikten av att skydda värdefulla skogsområden och att stärka den biologiska mångfalden, och om skogens betydelse för klimatomställningen, både som råvaruproducent för grön energi och som kolsänka (det vill säga att skogen lagrar kol i form av trä) (Skogsaktuellt 100219). Samtliga dessa syften är centrala inslag i dagens skogs politik.

En ofta återkommande fråga när det gäller miljöhänsynen inom skogsbruket är hur dessa kommer att påverka den samhällsekonomiska nyttan. Ofta har förutsatts att det finns ett motsatsförhållande mellan att ta hänsyn till ekologi och att ta hänsyn till ekonomi i skogsbruket. Det kan sägas ha funnits en praxis i skogspolitiska sammanhang som gjort att lövträd och lövskog inte i första hand betraktats som betydelsefulla för virkesproduktion och ekonomi, utan huvudsakligen som en verksamhet som be-

drivs utifrån miljö- och kulturvårdsintresse. Kunskaperna i att producera lövträd har också i allmänhet varit låga bland skogsägare och skogsbolag (Blennow 2008). Miljömålsrådet (2008) konstaterar emellertid att även om vinsterna med ett ekologiskt och socialt hållbart skogsbruk är svåra att kvantifiera så pekar de bedömningar som har gjorts på att miljöåtgärder i skogen är samhällsekonomiskt effektiva. Den långsiktiga tillväxten blir högre än vad den hade blivit om miljöskyddskostnaderna hade sparats in. Kostnaderna för uteblivna åtgärder, också de mycket svåra att beräkna, riskerar dessutom att bli mycket höga. (Miljömålsrådet 2008:14).

Att satsa på blandskogar med flera olika sorters träd anses av många som den bästa strategin för ett hållbart framtida skogsbruk. När lövträdsinslaget i skogen ökar så ökar också mångfalden av livsmiljöer. I blandskogar med lövträdsinslag finns ofta död ved som brutits ned olika mycket och träd av växlande åldrar. Även andra värden som rekreation och friluftsliv anses gynnade av lövträdsplantering, även om sådan samtidigt också gör skogen mindre tillgänglig eftersom lövskogen åtminstone till en början måste stänglas för att inte viltet ska äta upp plantorna.

Det är inte enbart olika trädslagsalternativ som är uppe till diskussion när det gäller framtidens skogsbruk och dess hållbarhet. Kring avverkningsmetoderna finns också mycket att ta i beaktande. Det kan gälla frågor kring hur många döda träd som ska sparas vid en avverkning, hur många högstubbar det ska vara per hektar och hur många träd som ska lämnas vid avverkningar. Det handlar också om hur de miljökrav som regleras genom lagar och certifieringar ska följas upp, hur de bedömningar som görs av myndigheter vad gäller miljökraven ska kunna bli mer likriktade och hur de som arbetar med skogsbruk ska ges möjlighet till fortbildning och till att utveckla sina kunskaper och kompetenser inom naturvård.

Klimatförändringarnas inverkan på skogen

Att klimatförändringar skulle påverka skogen och skogsbruket kan framstå som en sentida föreställning. Så är dock inte fallet. För mer än 150 år sedan, på 1840- och 1850-talen, fanns uppfattningen bland en rad auktoriteter inom den svenska skogsvetenskapen att det pågick en klimatförändring föranledd av den då pågående avskogningen. Denna uppfattning gick ut på att avverkningen av skog som ledde till översvämningar och jorderosion också gav ett allmänt sämre klimat vilket skapade sämre till-

växtbetingelser för skogen och innebar en självförstärkande process (Eliasson 2002).

Idag är det betydligt mer vetenskapligt exakta framtidsprognoser som ligger till grund för diskussioner om klimatförändringarnas inverkan på skogen. I prognoser från FN:s klimatpanel fram till år 2100 spås klimatförändringarna i Sverige bli större än världsgenomsnittet med mer extrema sommartorkor och vintrar utan minusgrader (i januari förutspås enligt en del scenarier temperaturerna i Götaland stiga med så mycket som sex grader runt år 2080) (Felton m.fl. 2010; IPCC 2007). Temperaturen i Sverige beräknas stiga med två till fyra grader på vintern och en till två grader på sommaren. Nederbörden förväntas på vintern öka med mellan fem och 50 procent medan den på sommaren förväntas minska med upp till 40 procent (IPCC 2007). I ett förändrat varmare klimat med mindre nederbörd under sommaren ökar också risken för skogsbränder av den typ som drabbade östra Småland under sommaren 2009 när stora mängder skog förstördes. Enligt klimat- och sårbarhetsutredningens slutbetänkande ökar också riskerna för ras, erosion, skred och översvämningar i framtiden (SOU 2007:60). Kraftigare stormar än Gudrun, och under värre förhållanden kan vara att vänta men det råder fortfarande stor osäkerhet kring hur mycket klimatförändringarna och den globala uppvärmningen påverkar intensiteten och frekvensen hos extrema stormar (Felton m.fl. 2010).

Klimatförändringarna kommer att innebära förändrade förutsättningar för ekosystem och biologisk mångfald i framtidens skog. När vegetationszoner flyttar norrut ökar konkurrensen från arter som gynnas av varmare klimat och som vandrar in söderifrån, något som kan hota den biologiska mångfalden (Gustafsson 2006). Granbarkborrar och snytbaggar som kan orsaka stor materiell skada i skogen förväntas öka i takt med klimatförändringarna. Även älg och rådjur förväntas bli gynnade av de nya förutsättningarna vilket ökar riskerna för betesskador i skogen.

Sammantaget förutspås klimatförändringarna få en dubbel effekt på skogen och skogsbruket. Det varmare klimatet kommer att kunna innebära en ökad genomsnittlig tillväxt i skogen men också, som beskrivits, en ökning av olika skaderisker. För många skogsägare antas klimatförändringarna totalt få ett negativt utfall på lönsamheten, även om nettoeffekten under de första decennierna sannolikt blir positiv för flertalet (Eriksson 2007).

Anpassning av skog och skogsbruk till ett förändrat klimat

I Klimat- och sårbarhetsutredningens slutbetänkande konstateras att det, trots osäkerheterna i förutsägelseerna av framtidens klimat, är nödvändigt att påbörja anpassningen till klimatförändringar i Sverige (SOU 2007:60). Under hela mänsklighetens historia har människor och samhällen tvingats anpassa sig till klimatförändringar och sedan anpassa sig på nytt och på nytt. Klimatförändringar och mänskliga anpassningar till dessa är alltså inte att betrakta som en anomali, utan som en process som varit ständigt pågående.

Frågan är alltså inte om, utan *hur* anpassningen av skogsbruket till ett förändrat framtida klimat ska göras? Frågan om hur en klimatanpassning av den svenska skogen och skogsbruket ska ske för att minska effekterna av de händelser som förväntas är komplex. Blennow (2008) betonar att ett framgångsrikt arbete för att minska riskerna för olika typer av framtida kriser ofta kräver väl definierade mål för arbetet och klara entydiga besked om vad som är rätt och/eller fel att göra i form av åtgärder. Inget av detta kan sägas känneteckna klimatanpassningen av skogsbruket i någon större utsträckning, och skogsägarna befinner sig många gånger i en svår situation, där den information som finns att ta del av är mycket osäker.

När det gäller planeringen av skogens framtid mot bakgrund av förutspådda klimatförändringar är svaret på frågan om vad som är rationellt eller inte ibland mycket svår att svara på. Att planera för att minska riskerna inför framtida katastrofer låter sig inte göras lika enkelt som det går att lägga upp rationella strategier för att hantera katastrofen efter en storm. Kortsiktighet och långsiktighet är en viktig dimension här. Beslut och strategier inom skogsbruket som exempelvis kan vara mycket ekonomiskt rationella på kort sikt kan på längre sikt visa sig icke-rationella. Ett exempel på detta är hur planeringen av blandade skogsbestånd med exempelvis många olika sorters lövträd ekonomiskt kan framstå som sämre i förhållande till monokulturer av gran. Samtidigt var det just på grund av att den smäländska skogen bestod till största delen av enbart gran som skadorna i skogsbruket blev så stora. Ett mer blandat skogsbestånd hade med stor sannolikhet klarat stormen bättre (Felton m.fl. 2010).

I Skogsstyrelsens rapporter om klimatanpassningen av det svenska skogsbruket betonas att en rad av myndighetens föreskrifter och allmänna råd till skogsägare kan komma att behöva ändras till följd av klimatförändringarna (Eriksson 2007). Det talas om behov av ökad kunskap om

klimatförändringars effekter och att mer kunskaper behövs exempelvis om åtgärder för att bevara skogens biologiska mångfald. Värderingen av olika framtida risker och anpassningsmöjligheter är svår att göra. Även när framtida sårbarheter och problem identifieras är det inte heller säkert att det faktiskt går att hitta strategier som är genomförbara. Det kan finnas både sociala och ekologiska hinder för de förändringar som kan behöva göras.

Mycket av debatten kring anpassningen av skogen och skogsbruket inför framtida klimatförändringar har kommit att handla om riskspridning och att en ensidig satsning på exempelvis gran är mycket riskabel. Riskspridning kan enligt Felton m.fl. (2010) sägas handla om att minska sårbarheten i ett socio-ekologiskt system genom att öka heterogeniteten i dess ekologiska komponenter. Riskspridning kan ske genom att skogsbrukarna använder sig av mer diversifierade odlingsmetoder och strategier. Det kan handla om att öka antalet olika trädslag som odlas, öka arealen av blandbestånd, öka variationen i proveniens (fröets geografiska ursprung) vid plantering och att variera exempelvis gallringsmetoder för att öka stormfastheten i vindutsatta lägen. Det kan också handla om att samverka med andra skogsägare vid avverkning för att hindra antalet vindutsatta hyggeskanter, en åtgärd som ofta betonas som viktig eftersom risken för skador på skogen till följd av starka vindar i mycket hög grad beror på skogens skick och på hur den har skötts (Eriksson 2007; Felton m.fl. 2010; Blennow 2008).

Ett antal klimatsimulationsmodeller har gjort gällande att de granar som planterats efter stormen Gudrun mycket väl kan bli de sista som kan trivas någorlunda bra i södra Sverige. Granen förväntas helt enkelt inte passa för det sydsvenska klimatet som det kan komma att se ut efter 2050 och framåt, bland annat eftersom granar inte trivs med torra somrar och milda vintrar. I de monokulturer som granskogsplanteringarna utgör är träden också mycket känsliga för stormar och i ett varmare klimat ökar dessutom riskerna för olika typer av svamp och insektsangrepp (Felton m.fl. 2010). Dessutom riskerar klimatförändringarna att påskynda spridningen av rotröta som förekommer mycket hos gran och utgör ett stort problem i skogsbruket (Eriksson 2007). Samtidigt finns de som lyfter fram att det trots dessa risker också finns mycket som talar för en fortsatt plantering av gran. Granar är relativt lättsköta, förnyngningskostnaderna för gran är låga jämfört med andra trädslag och de producerar mycket

trä på relativt sett kort tid. Dessutom finns idag inom skogsbruket stora kunskaper om skötsel av just gran (Felton m.fl. 2010).

Drömträdslaget för framtidens skogsbruk kan sägas vara ett trädslag som tål torka, ökad temperatur, storm och allehanda skadegörare samtidigt som det binder stor mängd koldioxid i stående volym, har hög virkesproduktion, låg föryngringskostnad, låga skötselkostnader och kort omloppstid. Finns det något trädslag som uppfyller dessa krav? Lövträd som ibland lyfts fram som fördelaktiga när det gäller framtida klimatförändringar och en ökad stormfrekvens är problematiska utifrån att kostnader för föryngring och skötsel är höga, samt att omloppstiderna är avsevärt längre än för gran (åtminstone för ädellövträd som bok och ek) (Felton m.fl. 2010). Även om det varmare klimatet och den högre koldioxidhalten i atmosfären antas gynna trädens tillväxt med starkare träd som följd kan det vara svårt att få ekonomi i lövträdsproduktionen (Sydsvenska Dagbladet 081228). Lövträd ger en betydligt lägre produktion än barrträd, speciellt av timmer. På sura marker, så kallade barrskogsmarker, är också lövträd problematiskt. Dessutom går lövträden liksom granen en osäker framtid till mötes i takt med klimatförändringarna. Många nya skadesvampar som angriper träden befaras, exempelvis almsjuka, eksjuka och askskottssjuka vilket gör det än svårare att säga vilka lövträd som kommer att vara bäst på sikt. En ökad satsning på tallplantering i Götaland anses önskvärd av många, men denna utgör ett problematiskt alternativ till gran eftersom tallen kräver helt andra marker att planteras på än gran.

På den europeiska kontinenten har den nordamerikanska sitkagranen planterats i relativt stor utsträckning. Sitkagranen är en stor vintergrön art i familjen tallväxter med smal konisk krona och plattade, vasst stickande barr som anses bättre lämpad för det klimat som förväntas framöver. I Sverige har det förekommit en del plantering av sitkagran, framförallt i kustnära trakter (Ne.se/sitkagran). En annan gransort som ursprungligen hör hemma i västra Nordamerika och som diskuterats som ett möjligt alternativ för plantering till den "vanliga" granen är douglasgran. Douglasgranen kan i vilt tillstånd bli intill 100 meter hög och ha en diameter av två till fem meter. I Sverige har den till viss del odlats i parker och även i skogsbestånd (Ne.se/douglasgran). Ett annat trädslag som diskuterats är lärk. Lärk anses ha flera fördelar, bland annat en hög motståndskraft mot förhållanden som kan komma att bli vanliga i ett förändrat klimat (Ne.se/lärk). Samtidigt är det med lärk som med sitka- och douglasgran; kunskaperna om dessa trädslag är dåliga, det finns ingen industri uppbyggd

kring att ta hand om virket (som inte kan tas om hand om och användas på samma sätt som granvirket) och många skogsägare är skeptiska till att i stor skala satsa på mer eller mindre helt nya trädslag mot bakgrund av de stora risker som är förknippade med att satsa fel.

Felton m.fl. (2010) lyfter fram de hinder och möjligheter som finns för att det sydsvenska skogsbruket ska kunna anpassas till ett förändrat klimat och för att strategierna för riskspridning, exempelvis genom plantering av andra trädslag än de vanliga, ska kunna bli framgångsrika. De menar att en förståelse för hur olika typer av sociala och ekologiska hinder begränsar ett systems anpassningsförmåga är en viktig del i att öka förståelsen för vilka anpassningar som kan visa sig effektiva inom skogsbruket i ett framtida förändrat klimat (Felton m.fl. 2010). Ett socialt hinder kan vara att det bland skogsägare finns en bristande tilltro till de experter som varnar för ett förändrat framtida klimat. En enkätundersökning som genomfördes 2004 visade att 22 procent av de privata småskogsägare som tillfrågats inte trodde att det skulle ske några förändringar av klimatet. Tilltron till att klimatförändringar är en realitet visade sig också vara lägre bland privata småskogsägare än i befolkningen generellt (Felton m.fl. 2010).

För klimatanpassningen av skogsbruket är det givetvis ett avgörande problem om många av de som förväntas vidta anpassningsåtgärder inte tror på att dessa överhuvudtaget kommer att vara nödvändiga. I Götaland ägs cirka 78 procent av den totala skogsmarksarealen av privata småskogsägare och denna grupp är därför mycket viktig när det gäller klimatanpassningen av skogen och skogsbruket. Enligt Felton m.fl. (2010) behövs mer vetenskaplig forskning kring hur privata småskogsägare tänker kring klimatförändringar och olika typer av anpassningar av skogsbruket till framtida klimatscenarier. För att kunna ge bra råd för hur klimatanpassningen av skogsbruket ska gå till behövs en ökad förståelse av de enskilda skogsägarnas sociala och kulturella omständigheter och villkor samt kunskap om skogsägarnas uppfattningar om klimatförändringar och framtidens skogsbruk.

Anpassningen av skogsbruket till framtida klimatförändringar måste vara lokalt och kontextuellt förankrad. Alla typer av åtgärder kan inte vara tillämpbara på alla enskilda skogsbestånd, men generella riktlinjer för exempelvis riskspridning kan likväl formuleras (Eriksson 2007; Felton m.fl. 2010). Enligt Felton m.fl. (2010) spelar också skogsrådgivarna och deras organisationer en avgörande roll för att sporra skogsägarna till förändringar och anpassning av skogsbruket.

3. Riskbedömningar och ovissheter

Detta kapitel behandlar hur skogsägarna bedömer risker och ovissheter i skogens framtid. I det första avsnittet är det erfarenheterna från stormen Gudrun och vad dessa kommit att innebära för planeringen av framtidens skog som står i fokus. Här efter diskuteras mer i detalj de ovissheter som skogsägarna ger uttryck för när de ska göra bedömningar av framtiden för skogen och skogsbruket. Det handlar om ovissheter på flera olika nivåer, exempelvis om hur träden kommer att växa, hur skötseln av skogen vid gallring och insektsbekämpning ska se ut, vilka regler och krav som kommer att finnas från myndigheters sida och om det finns ekonomi i att satsa på vissa trädslag eller inte.

I det tredje och avslutande avsnittet i detta kapitel betonas hur framtiden väcker frågor och tvivel hos de intervjuade skogsägarna kring vad som är rätt eller fel sätt att bedriva skogsbruk. För att hantera dessa tvivel använder sig skogsägarna av olika strategier vid planeringen och planteringen av framtidens skog. Tydligt är att framtiden också, vid sidan av att väcka tvivel hos skogsägarna, kännetecknas av en tilltro till utvecklingen inom skogssektorn och till vad det nya skogsbruket ska medföra.

3.1 *Framtiden i stormens skugga*

I detta avsnitt ges några exempel på vad stormen Gudrun inneburit för framtidsplanerna och arbetet med skogen. Bland annat berörs frågor kring vad skogsägarna menar att de lärt sig av stormen som de tagit med sig inför framtiden när de planterar och planerar för skogen. Det handlar också om hur erfarenheterna i samband med Gudrun påverkat deras bedömningar av risker och sårbarheter i skogen och hur dessa risker och sårbarheter ska hanteras.

En ökad sårbarhet inför framtiden?

En risk kan definieras som en situation eller händelse där någonting av mänskligt värde sätts på spel och där utfallet är osäkert. Risker är i sin tur starkt kopplade till sårbarheter av olika slag, när risker tas blottläggs sårbarheter (Guldåker 2009). Att minska eller reducera sårbarheter innebär att identifiera och analysera risker och deras konsekvenser och även att arbeta för att öka motståndskraften mot kommande hot. Riskerna kan i olika sammanhang vara stora men sårbarheten kan samtidigt om dessa risker hanterats vara låg (Guldåker 2009:57). Om sårbarheten är låg innebär det att robustheten, förmågan att förutse, stå emot, hantera och återhämta sig från en svår påfrestning är hög (Guldåker 2009:229).

I anslutning till händelserna i samband med stormen Gudrun kan det vara intressant att diskutera hur dessa påverkade skogsbruket i termer av beredskapen inför framtida katastrofer. Har händelserna i samband med stormen inneburit en ökad sårbarhet inom skogsbruket eller tvärtom en ökad robusthet? Flera av de intervjuade skogsägarna talar om hur sårbarheten kan sägas ha blivit större. Fredrik och Karin ger en beskrivning av hur stormen i januari 2005 inneburit att de varit tvungna att plantera gran på marker som av olika anledningar egentligen inte borde ha planterats med gran:

Fredrik: Så att många av våra tallföryngringar är sönderbetade. Så att vi har fått göra om dom och sätta gran istället och sådär, och då sätter man ju ibland gran på mark som egentligen är tallmark, och det är inte riktigt lyckat.

I1: För att, om granen står på tallmark så?

Karin: Då ramlar den lätt.

Fredrik: Då ramlar den ner, eller det blir röta i den. Den står på för torr mark helt enkelt där tallen trivs istället, men tallen måste ju komma upp en tre och en halv meter eller nånting, innan älgen låter den vara ifred. Och nu med dom här markerna vi har, massor med öppna ytor där det är gott om gräs och örter och hallonris och sånt här, så ökar ju våra stammar av vilt, dom ökar vilt [skratt].

I1: [skratt] Har ni märkt av det?

Fredrik: Ja oh ja, detta är bara början.

Karin: Oh ja, det kan ni säkert se dom här dagarna när ni går här.

Problemet som Fredrik beskriver är ett exempel på hur många olika faktorer hänger ihop och påverkar sårbarheten i skogen. Den ökade viltstammen, som kan ses som en konsekvens av händelserna i samband med stormen Gudrun, har gjort att skogsägare som Fredrik och Karin inte kan plantera tall som de egentligen hellre skulle vilja. De tycks uppleva det som att de mer eller mindre tvingas till en hög ekonomisk sårbarhet inför framtiden, eller som Fredrik uttrycker det, till att lägga alla ägg i en korg:

Fredrik: Nä så att, det är ett av våra bekymmer med tallen, att den blir sönderbetad, så att, vi har marker nu som är tallmarker som blir gran, och det är ledsamt ju. För att dels så är inte marknaden om sjuttio år när vi avverkar något vi vet nåt om, så att då skulle man vilja ha lite olika ägg i korgen.

Leif beskriver hur stormen för honom inneburit problem när det gäller nyplantering av skogen, något som är förknippat med olika risker. Stormen har inneburit att förutsättningarna för planteringen förändrats, bland annat var det ovanligt mycket vatten på den mark som skulle planteras vilket inneburit att många plantor blivit dränkta:

I1: Du har nyplanterat nu?

Leif: Ja, det har man en hel del ju. Sen reagerar ju inte marken likadant som den har gjort innan. I alla fall ett stort hygge hade jag väldiga problem med mycket plantor som har drunknat nu för det stod betydligt mer vatten än det gjorde förut.

I2: Så det har blivit nu på senare år?

Leif: Ja efter stormen. När där stod trän så dränerade det ju rötterna och marken mer. Då rann vattnet ner, nu blev det ståendes på ytan

istället. På just det hygget har jag dränkt väldigt många plantor. Det är nog 50-60 procent utav plantorna som är dränkta.

Leif beskriver också hur stormen inneburit en ökad sårbarhet på andra sätt när det gäller skötseln av skogen. Konsekvenserna av stormen innebär på olika vis att skogsägarna måste omvärdera sina planer för skogen för att inte effekterna av stormen ska fortsätta vålla problem lång tid framöver. Det handlar om nya typer av bedömningar i den stormdrabbade skogen, många gånger svåra att göra:

I1: Hade du planerat att avverka?

Leif: Inte så! Då tar man nåt hektar när man behöver efter hand. Så visst var det mycket 30-40 årig skog som blåste sönder. Som den slog hål i. Sen är ju problemet liksom om det är tillräckligt stora skador om man ska hugga ner alltihop eller om man ska låta det som står stå, låta det växa tills det blir moget.

I1: Hur har du gjort?

Leif: Än så länge, på de flesta ställen har det vatt rätt så små hål så jag har låtit det stå än så länge. Jag fick väldigt mycket skador också på en del av dom här halv vuxna som fick dom här bulorna. Dom brast ju, men att dom stod upp och sen så svallade träden över brotten och så blev det stora knutor på dom.

I2: Så det beror på att dom blivit knäckta?

Leif: Ja dom är brustna inuti. Först så sparade man alla tränsom stod upp, men sen kom ju Per och sen har det blåst lite. Dom som var knäckta, så fort det blåste från ett annat håll så bryter dom direkt. Dom var nästan helt av så det vara bara själva barken som håller ihop dom. Det var ofta då, när det vatt åskväder och så här och det blåste till lite granna, så hittade man träd överallt. Och dom var som tändstickor som var helt av. Det var bara ett rakt brott. Så det har man ju huggit ned mycket nu. För annars var det ju ett evighetsgöra. För man hann ju inte komma hem förrän man förlorade ett träd till som var avbrutet ju. Nu har man ju lärt sej att alla buliga träd hugger man ned dom med en gång. Dom klarar sej ändå inte så då får man dit en gång till. Och med granbarkborrarna där så vill man ju ha så lite som möjligt liggandes ute.

Att så kallad slutavverkning (som sker genom att ett avgränsat skogsbestånd helt avverkas) skapar kanter på den skog som står kvar och gör skogen extra sårbar för starka vindar är välkänt (Blennow 2008). När stormen Gudrun fällde stora arealer skog var det också detta som hände. Skogens sårbarhet för vind ökade, liksom sårbarheten för insektsangrepp. Ulf berättar om detta och om hur konsekvenserna av stormen i januari 2005 riskerar att göra sårbarheten inför framtida stormar ännu större:

Ulf: Dom [granbarkborrarna] går ju på det som ligger i första hand, det är svagare träd som dom tar.

I1: Och sen ger dom sig på även friska träd?

Ulf: Ja, men eh, det är ju mycket kanter och sånt dom följer, där solen liksom försvagar träden. Om man tänker sig man planterar en, sätter ett område så, när det växer upp så blir det ju mycket grönare kvistar nedtill på den sidan som är utåt om man säger, där ljuset kommer till, då exponerar man ju aldrig stammen på samma vis. Men när blåsten har gått ner och man har en ny hyggeskant då har du inga gröna grenar, utan då har du ju bara grenarna uppe i som är gröna. Då har du hela kanten som stammen, eh stammen då som blir uppvärmd, och där är ju granbarkborrarna glada för det, och det frestar ju även trädet, för att den är inte van vid att komma ut i solen på samma vis, så trädet blir ju nedsatt på det viset.

I2: Ja det är klart, det där har man ju aldrig tänkt på.

Ulf: Ja, men så är det om man tittar, är det inte en grön kant så är det hugget, en väg har gått fram eller nånting va. Och den kanten är ganska viktig, även för stormar, för det håller ju, kantträden är ju mer, eh, rotade om man säger, än andra träd. Så har man då fått en storm som har gått in och svept så nästa storm så blir det igen va, i och med att där blir inget motstånd, alltså rötterna är inte utvecklade på samma vis.

Samtidigt kan det Ulf berättar också tolkas som att robustheten och beredskapen inför framtiden ökat. Av citatet ovan att döma är Ulf mycket medveten om sårbarheterna i skogen, om hur den sårbara skogen ser ut. Han pratar om kanterna där solen försvagar träden, om stammar som blir uppvärmda och rötternas motståndskraft. Ulf och de andra skogsägarnas bedömningar av skogen och dess sårbarheter handlar om många konkreta observationer av träden och markerna. Det handlar om att de har vad som

skulle kunna beskrivas som en känsla för skogen, för vilka träd som ska planteras eller avverkas, på vilka platser och hur de ska planteras eller avverkas. Även om skogsägarna hade stora kunskaper om detta sedan tidigare är det också rimligt att anta att händelserna i samband med stormen inneburit en förhöjd medvetenhet bland skogsägarna kring de sårbarheter av olika slag som är förknippade med stormskador. Därigenom kan också bättre strategier för att hantera de framtida riskerna utarbetas och robustheten bli större.

Förändrade och oförändrade strategier i skogsbruket efter stormen

Att stormar kommer att inträffa i framtiden kan ingen göra något åt, men de skador som kraftiga vindstyrkor åsamkar skogsbruket är i hög grad beroende av hur skogen har skötts (Blennow 2008). Mot bakgrund av detta blir det intressant att ställa frågan: Har skogsägarnas konkreta strategier för skogsskötseln påverkats av erfarenheterna från stormen och i så fall hur?

Redan från tiden innan stormen finns undersökningar, bland annat en surveyundersökning från 1999, som visar på att många privata småskogsägare uppfattade risken för stormskador som en av de mest allvarliga inför framtiden. Dessutom var risken för stormskador något som många skogsägare var beredda att investera mycket arbete och pengar i för att förbereda sig för (Blennow 2008). Skogsforskarna Blennow & Sallnäs (2002) beskriver också hur en stor majoritet av de privata småskogsägarna (87 procent av respondenterna i en undersökning som refereras) vet vilka åtgärder de ska vidta för att reducera riskerna för skador på skogen till följd av kraftiga vindstyrkor, även om bara ungefär en tredjedel hade vidtagit sådana åtgärder.

Leif, som liksom övriga intervjupersoner i undersökningen återplanterat stora arealer skog efter stormen, berättar om hur hans strategi vid planteringen kommit att påverkas av stormen såtillvida att han nu tillåter mer självföryngring och gallrar sin skog lite annorlunda:

I2: Men blir det självföryngring där också på såna marker?

Leif: Det blir det ju. Det blir ju att jag stödplanterar och låter självföryngringen komma. Man chansar lite och självföryngrar och sen så gallrar jag då bort självföryngringen och hoppas på att jag får så många planterade plantor så att jag får ett bestånd i framtiden.

Räknar man fullvuxna trär så ska man ju ha en sex, sju meter mellan varje träd. Planterar man i vanliga fall så planterar man i tvåmetersförband i princip, då blir det 2000 plantor per hektar. Sätter man som nu med 4-5 meters förband så får man räkna med att däremellan kommer lite självföryngrat. När man gallrar bort det hoppas man på att det är så bra plantmaterial så att man kan spara i princip alla man sätter. Det är ju väldigt dyrt att plantera alltihopa helt igen. Så man får chansa lite och hoppas på, men visst, det blir väl bra skog av det som självföryngras också och man kommer att få en vettig skog i alla fall.

Även om det inte går att säga att Leifs förändrade syn på självföryngrad skog är en konsekvens av erfarenheterna i samband med stormen är det värt att notera att ett skogsbruk som bygger mer på självföryngring och i högre grad tillåter avvikelser av olika slag står i kontrast till det moderna skogsbruket som bygger på likformighet. Fredrik beskriver också hur hans syn på skogen och hans strategier för skogsskötseln förändrats något efter stormen:

I1: Men du säger ändå att det har förändrats tycker du efter stormen, att det har kommit in mer löv, att man resonerar annorlunda?
 Fredrik: Ja, vi kommer att acceptera mer löv i första och andra åtgärderna, alltså röjning och gallring. Vi kommer också att acceptera mer kanter som vi tycker, vi ska härda dom mot bläst lite mer än vad vi gjort va, till exempel så kanske vi gör en första gallring i en grankant mot en blåssida, men sen inte rör det mer.

Fredrik berättar vidare hur strategierna för skogsskötseln kommit att förändras efter stormen men betonar samtidigt att föreställningen om att skogsägarna bara har att dra lärdom av händelserna i samband med stormen för att undvika framtida katastrofer är felaktig. Det finns enligt Fredrik inga helt givna slutsatser att dra av stormen vad gäller vilka åtgärder som ska vidtas för att förhindra att liknande händelser utspelar sig igen:

Fredrik: Stormen har ändå påverkat oss lite.

I1: Ja, hur då?

Fredrik: Vi accepterar kan man säga, mer löv i våra skogar, det som kommer självt då. Och vi kommer kanske komma att behöva det

för markstrukturen, friskheten i marken och vi kommer att gallra tidigare, slutavverka tidigare, vi kommer inte att utsätta det värde som står i skogen för onödiga påfrestningar. Och det hjälper oss en liten bit, men det är ingen lösning totalt, nån sån lösning finns inte. Vi kunde ju höra från politiker efter stormen att ”dom får väl sätta stormsäkra plantor”.

Fredrik menar att han numera låter en större mängd lövträd stå kvar i granplanteringarna. Det gör även Mikael och Tanja, något som de menar är en anpassning av skogsbruket till de förhållanden som råder efter stormen. Det handlar om att antalet älgar har blivit så mycket större och att dessa riskerar att beta av många av de nysatta plantorna:

I1: Men ni hade problem med älg som äter tallen?

Tanja: Ja dom tycker ju det är jättegott.

I1: Men dom ger sig inte på björken då?

Tanja: Jo fast det gör dom nog. Det skyddar lite granna dom nya plantorna då i början. Att dom helt enkelt äter löv då.

Mikael: Så nu om man säger: Förr kortade man ner björken totalt.

Tanja: Mycket tidigare.

Mikael: Mm. Men nu släpper man den och låter den växa och sen kapar du den meterhögt istället och då slår ju den skott igen. Och då drar sej djuren till dom så det är lite djurfoder.

En särskilt central fråga när det gäller vidtagandet av åtgärder för att minska sårbarheten inför framtida skador till följd av exempelvis kraftiga vindstyrkor är frågan om vilka trädslag som planteras. Givet att granen är ett av de trädslag som sämst står emot kraftig vind kan det tyckas som att många skogsägare skulle ha påverkats av händelserna i samband med stormen Gudrun och därefter inte planterat stormkänsliga granar på nytt. Mikael och Tanja menar att stormen gjort dem mer uppmärksamma på problemen med granplantering och på att plantering av lövträd kan vara en viktig faktor i att minska riskerna för framtida stormfällningar i samband med stormar:

I1: Jag tycker det är intressant att ni säger att ni får lite olika besked. För det är min uppfattning också när jag varit inne på Skogstyrelsens sida att då rekommenderar man löv, och det är mycket snack

om det, samtidigt som man säger att det bara är gran som har ekonomisk...

Tanja: Ja precis! Det är alltid så. Det blir ju alltid det i slutändan så säger dom... Och om du pratar med folk, ja dom flesta man pratar med, lite äldre skogsbrukare och så, alltså det är bara gran. Dom planterar bara gran och ändå så känner jag lite grann: "Jamen nu har vi ju sett hur det gick när det var dom här rena granplanteringarna!". Vi förlorade ju, det blåste ju ner 7 000, var det det?

Mikael: Ja, gott och väl.

Tanja: Det var det som dom körde ihop så det är ju jättemycket.

I1: Ja, det är ju det.

Tanja: Då såg man ju hur allting bara la sej ner och då tänker man: "Men gud nu gör dom samma sak igen!"

I1: Det hade blivit mindre om det hade varit?

Tanja: Det tror jag, det räcker ju att åka runt och titta lite. Där dom haft lövbestånd in, så står det kvar.

I1: Även om det har varit lite löv bland mycket gran?

Mikael: I alla fall i kanterna. Lövrیدا i kanterna är alltså jättemycket stabilare. Det kan vi bara titta på häruppe. Vi märkte inte av stormen här runt gården, men det är bara löv.

Tanja: Och sen ser man ju, alltså man känner bara att när det bara blåser ner så blir det inga vinster på det heller.

Flera av intervjupersonerna vittnar om att det tycks ha skett en förändring när det gäller granplanteringen, men bara till viss och ganska begränsad del. Många är tveksamma till hur betydelsefull förändringen är och i vilken skala den kan sägas ha skett. Ulf berättar:

I2: Är det också mer att folk har tänkt på andra trädsorter, eller löv för att liksom sprida riskerna, inför framtiden, att man tänker mer på att det ska vara säkra trädslag?

Ulf: Eh, det har väl, kanske. Men jag tror det är mer dom stora godsen och sådana, som har ofantliga mängder, dom stora gårdarna. Dom här familjeskogsbruken det tror jag inte är i den utsträckningen att dom har satt annat.

Ulf:s misstanke om att det trots allt är ganska få som planterat annat än gran bland det stora flertalet privata småskogsägare stämmer överens med

Dans iakttagelser kring att det är få skogsägare som ansökt om stödpengar för att plantera lövträd:

Dan: Sen har det skrivits i våra såna här skogstidningar hela tiden att. Alltså det är väldigt lite pengar av dom här stödpengarna som har rörts. Alltså väldigt få, som har ansökt om dom här stödpengarna som finns att få. Det har gått flera år och det är inte nån som har ansökt om dom pengarna och dom undrar ju liksom. Men å andra sidan så kom ju pengarna fram efter Gudrun. Sen kom stormen Per och då hade vi inte tid att börja plantera för då fick vi ta hand om nästa storm.

Siffror från plantföretagen som rapporteras under våren 2010 understryker också denna bild. För tredje året i rad tog granplantorna slut 2010, detta trots att Södra skogsägarna har kapacitet att producera 30 miljoner granplantor per år och dessutom köpt upp granplantor i övriga Europa. Det rapporteras att det bland plantföretagen talas om ”Gudruneffekten”, och att behovet av plantor ökade mer kraftigt efter stormarna än vad någon kunde förvänta sig (Sveriges radio 100304). Fredrik och Karin menar att deras återplantering till absolut största del skett med gran bland annat eftersom det är så stora problem att plantera tall på grund av det stora antalet älgar och rådjur:

I1: Men är det någonting tänker jag, för nu har jag då läst på lite om nyplanteringar, jag var inne och kollade på skogsstyrelsen och såhär, och dom pratar ju mycket om det här med gran och det var ju den här diskussionen efter stormen att det är för att man planterar gran som det faller och hur har ni tänkt?

Fredrik: Vi har planterat till största delen gran igen, Men eh, alla marker där vi har, så tar vi vara på allting självsått, det tallfrö som kan komma och det björkfrö och även gran när det saknas annat. Så att vi kommer ju att, vårt problem här är att få tillräckligt mycket tall i våra marker. Vi klarar inte det, dels har tallen svårt att konkurrera, det är ett träd som helst ska etablera sig på en naken sandbädd eller nåt sånt. Och dels så har vi älg och rådjur, och dom är jäkliga, dom betar ju tallen.

I1: Inte granen?

Fredrik: Dom betar ju granen också lite grand.

Karin: I andra hand, tall i första hand.

Blennow (2008) beskriver hur en undersökning utförd 2004 (mindre än ett år innan stormen) visade att 83 procent av de privata småskogsägare som fick frågan vilket trädslag de skulle plantera om deras granplanteringar skadades av storm skulle ha planterat gran igen. Detta resultat ligger väl i linje med hur intervjupersonerna i denna undersökning, gjord efter händelserna i samband med stormen, resonerar. Karl-Erik och Martin berättar:

I1: Men man får ändå känslan av att dom flesta planterar gran.

Karl-Erik: Oh ja, det är nittio procent så är det gran som gäller.

Martin: I antalet plantor så är det betydligt, så är det nog mer än nittio procent också. Om vi har satt femtiofem tusen plantor kanske.

Karl-Erik: Det räcker inte.

Martin: Sextio då, hittills. Men bara 500 asp, så att det är inte stor del.

I1: Nä det är det inte, och den här lärken som ni sa?

Karl-Erik: Ja det är 600.

Martin: 750.

Karl-Erik: Jaså?

Enligt Blennow (2008) hade händelserna i samband med stormen Gudrun 2005 en begränsad inverkan på riskbedömningar och riskhanteringsstrategier hos de flesta av de privata småskogsägare som hon undersökt. Orsaken till detta menar hon står att finna bland annat i att många av skogsägarna såg riskerna för stormskador som en framtida risk som de inte kunde påverka i någon större utsträckning. Stormar kommer att drabba skogen oavsett vad skogsägarna vidtar för åtgärder. Att erfarenheterna från stormen 2005 haft en begränsad inverkan på skogsägarnas strategier för sitt skogsbruk kan sägas bekräftas av de som intervjuats för denna undersökning. Det finns emellertid samtidigt anledning att nansera denna bild. Flera av de intervjuade skogsägarna ger uttryck för att de gjort mindre förändringar i gallrings- och planteringsstrategier efter stormen. De berättar att de tänker annorlunda på en del sätt, låt vara att mycket stannar vid just tankar. Förändringar har skett inom skogsbruket

efter stormen, även om det är förändringar i mycket liten skala och av mer subtilt slag.

En tanke som Felton m.fl. (2010) för fram är att en förväntan om att framtida stormar ska drabba skogsbruket i sig inte är tillräckligt för att motivera en förändring i exempelvis skogsägarnas val av vilka plantor som ska sättas. En förklaring till hur skogsägare väljer att hantera och agera i relation till framtida risker kan stå att finna i vilka motiv de har för att vara involverade i skogsbruket. Många skogsägare är bara till liten del ekonomiskt beroende av inkomster från skogsbruket och detta kan enligt Felton m.fl. (2010) ses som en förklaring till att så relativt få skogsägare valt att anamma mer genomgripande strategier för att sprida riskerna i sitt skogsbruk. Sådana strategier är meningsfulla främst ur ekonomiskt hänseende, för att göra större vinster eller minska riskerna för stora förluster. För de som inte främst har sådana ekonomiska motiv för sitt skogsbruk kan strategier som går ut på att exempelvis plantera fler olika trädslag i skogen mer uppfattas som en kostnad. Hur anledningarna till att så få förändringar skett efter stormen ska förstås är föremål för diskussion i nästkommande avsnitt i detta kapitel. En avgörande faktor i detta sammanhang är de ovissheter som många skogsägare upplever i relation till att plantera annat än gran i skogen.

3.2 Ovissheter

När det gäller framtidens skog och skogbruk är förutsägelseerna ofta mycket ovissa. Varken experter eller skogsägarna själva kan ge säkra svar på vad som kommer att gälla för skogen i framtiden. Skogsbruket präglas av ovisshet inför framtiden. Denna ovisshet kan bestå i frågor som rör hur träden kommer att klara sig i ett framtida klimat, viken kvalitet virket kommer att hålla och vad virket kommer att kunna säljas som och användas till. Många ovissheter är omöjliga att svara på idag, och för skogsägarna återstår bara att trots detta planera och försöka värdera vad som kan vara rätt att göra, på kort och på lång sikt.

Ovissheter kring egenskaper hos olika trädslag

Forskningen har svårt att ge klara besked om vad som kommer att hända med skogens ekosystem i framtiden, hur träden på olika vis kommer att

påverkas av det förändrade klimatet. Beskedet som ges är ofta att inga besked egentligen kan ges. I en sådan situation, där alla alternativ egentligen framstår som ovissa är det ofta det beprövade alternativet, vilket när det gäller trädslag att plantera är gran, som ges företräde. Nils resonerar kring detta och berättar om hur han planterat gran, trots att han egentligen skulle ha velat plantera annat:

Nils: Framtiden är svår, den vet man så lite om.

I1: Ja, samtidigt som man på nåt sätt, när man planterar skog, man måste ju planera på nåt, ha nåt att förhålla sig till.

Nils: Ja, men tyvärr. Jag har hela tiden sagt att det skulle inte bli gran, sagt och sagt, ansett att det inte borde vara gran. Men vad är där för alternativ? Men det är klart, blir det två grader varmare så växer inte granen här.

Den brist på alternativ när det gäller vilka träd som ska planteras som Nils talar om handlar inte om en absolut brist på alternativ. Det finns trots allt plantor att tillgå av annat än gran som kan planteras på den småländska skogsmarken. Bristen på alternativ handlar mer om de stora ovissheter som är förknippade med att plantera något annat än gran. Nils talar om hur han betraktar det som ett riskfyllt projekt att satsa på andra trädslag, som exempelvis lärk, även om han samtidigt återigen betonar att han tycker det är synd att inte våga prova på att plantera något annat än gran:

Nils: Där kommer ju lärken in, den är ju ett alternativ. Men, då är det ju, den fordrar relativt bra mark om den ska växa och dessutom så vet vi egentligen inte hur illa det vilda går åt lärken. Men dom påstår att lärk ska gå utan att gärda in området. Men däremot går det ju inte med löv och inte med tall ju.

I1: Nä.

Nils: Och dessutom är den dyrare att plantera.

I1: Och man har inte haft så mycket lärk här innan då?

Nils: Här finns vissa smärre områden, men inte större områden. Så därför vet man inte egentligen.

I2: Nä.

Nils: Hur bra den går. En del lärk man har sett har ju visat sig vara väldigt väldigt dålig kvalitet på.

I1: På virket ja.

Nils: Och då, där är man ju inte så förtjust i lärken. Andra däremot har varit bra kvalitet och det är ju bra, det är synd att inte prova, andra trädslag tycker jag är väldigt lite.

Att välja att plantera andra trädslag än gran innebär en ovisshet, men granen är inte heller ett helt säkert alternativ inför framtiden. Fredrik och Karin, som liksom övriga intervjuade skogsägare främst planterat gran efter Gudrun ger uttryck för vissa tvivel kring sitt beslut:

Karin: Ja sen är det ju lite grand. Det är ju lite vansinne med gran kanske, i Halland, Blekinge och Skåne, men det här är ju granmark.

I1: Mmm, och granmark är, vad är det för typ av mark då?

Fredrik: Ganska god mark med hyggligt med vatten. Den torra grusbacken är mer för tall, och vi har ju rätt så blöta marker här runtom. Så att det är granmark, och granen självföryngrar sig också på vissa områden. Nu litar vi inte på det, vi vill ha bättre plantkvalitet, bättre grundmaterial i träden så att det växer snabbare.

Mikael och Tanja ger också uttryck för skepsis mot den stora planteringen av gran. De tycks mena att uppfattningarna om att det rationella *alltid och i alla lägen* är att plantera gran slagit över i vad som skulle kunna beskrivas som en slags rationalitetens icke-rationalitet:

Mikael: Jamen det är svårt i dom här områdena det kan jag säga. Det kvittar nästan. Vi hade en backe då, vi gjorde en kontroll på den med Södra ju. Och förre ägaren hade för sej att det var röta i alltihop så det skulle bara ner ju och vi var uppe och provborrade och grejade där uppe och då. Det var inte så mycket röta då, men nej, han tyckte att det skulle ner då. Så diskuterade vi då. Ja vad ska vi plantera då? Jo, det var gran igen. Men jag menar är det röta i det så är det röta igen.

Tanja: Så blir det ju samma sak igen.

Mikael: Och så tror jag det är med dom som har väldigt mycket mark. Dom har samma åsikt. Det var alltså igen tvekan och jag tycker ju att det verkar ju historiskt jävla dumt. Om du har röta i ett område och hugger ner där och det blir plus minus noll och så planterar du gran och så om 70 år så har du röta igen. För den trivs inte. Det är det som gör det.

I1: Det är jättekonstigt.

Mikael: Ja, det är jättekonstigt. Men det finns inga alternativ i den gamla stammen. Det måste finnas nån logik i det också.

Mikael och Tanja beskriver en slags tröghet i tänkandet hos många skogsägare. Erfarenheterna av att plantera och sköta granskog är så pass stora och värderas så högt att många tycks helt oförmögna att ens tänka tanken att plantera något alternativt trädslag, än mindre göra det. Återigen kan ovissheten kring alternativa trädslag lyftas fram som förklaring. Att det råder sådan ovisshet kring andra trädslag än gran kan förstås mot bakgrund av att den svenska skogspolitiken, liksom Blennow (2008) betonar, under så lång tid varit inriktad på gran och tall och på plantering och skötsel av dessa trädslag. Kunskaperna kring andra trädslag än gran har varit sällsynta exempelvis hos den viktiga gruppen av skogsrådgivare som fungerar som stöd till skogsägarna. I en sådan situation är det inte så konstigt att många inte satsar på alternativ till gran.

Vad är det mer konkret skogsägarna är osäkra på när det gäller exempelvis lövträd eller andra avvikande trädslag? Det handlar om flera olika sorters ovissheter som har att göra med både skötsel av träden, hur de kommer att växa i framtiden och hur de riskerar att drabbas av skadeinsekter. Sjukdomar som kan drabba lövträden är också en av de ovissheter som lyfts fram, bland annat av Fredrik:

I1: Nä, för det är det intrycket jag får när jag läser dom här, att det måste vara ganska förvirrande. För det är mycket råd, och liksom plantera lövskog och sådär liksom.

Fredrik: Mmm, men vi har ju problem runt det. Vi har haft en ek-sjuka som håller på att klinga av nu men som under några tiotal år dödade kanske tjugo procent av ekarna här. Vi har en almsjuka och en asksjuka som kanske tar bort hela beståndet i hela landet. Så jag menar. Dom trädslagen skulle jag aldrig få för mig att plantera idag för det blir ju. Det kommer att ta död på det. Ja, varenda stam dör ju inte men...

Ingen av de intervjuade skogsägarna känner till någon som planterar några större mängder alternativa trädslag. Ovissheterna handlar också om trädens stormkänslighet, liksom det faktum att träden är avvikande. Karl-Erik och Martin berättar om detta:

Karl-Erik: Nu är den [lärken] nog stadigare, jag har för mig att den är stormfastare, än den vanliga granen, men det vet jag inte, det kan likväl vara tvärtom.

Martin: Men sen är det. Lärken är ju också väldigt viltbegärlig. Och även fejningskador, att dom stångar och råbockarna kliar sina horn i dom. Så, så fort man sätter nåt avvikande så hittar ju dom där va, så det är ju...

Leif pratar också om problemet med att plantera ett avvikande trädslag till följd av de rådande förhållandena för vilt:

I1: Nej för jag hörde nåt, alltså dom hade planterat nåt annat, men det verkar mest vara som experiment, att dom hade testat, förstår jag. Det var några som hade hägnat också. Jag förstår att det är mycket stor risk också, att det är mycket med det...

Leif: Ska man då plantera tall utanför hägn, så måste man plantera väldigt stora arealer också så att man vet att nåt klarar sej nånstans. Planterar man bara nåt litet tunnland då blir det buffé för det vilda ju. Då kommer dom [älgarna och rådjuren] att rensa där. Det är ju smörgåsbord ju. Det är inte lönt att försöka bara.

Ovissheterna kring hur förhållandena för vilt kommer att vara i framtiden och hur skogsägarna ska resonera kring olika typer av trädslag utifrån förväntan om en ökad viltstam är något som också Karl-Erik, Mats och Martin diskuterar. Frågan kommer upp i relation till de stora mängderna rönn som kommit på de oplanterade markerna. Även om rönnen inte i sig är något att ha för skogsbruket kan det trots det löna sig att låta den stå kvar eftersom viltet kanske går på och äter den istället för granen:

Karl-Erik: Rönn ja. Jag förstår inte att det kan komma så mycket rönn på hyggena nu.

I1: Nä, vi har också sett lite rönn.

I2: Ja.

Karl-Erik: Det är alldeles tjockt.

Mats: Men det är ju inget trädslag som är någonting att ha.

I2: Nä, trädgårdsträd liksom.

Mats: Ja.

Martin: Viltmat.

Mats: Ja viltet är ju glada i det. Samtidigt så kan det ju bli att, att dom kanske käkar rönnen. Och då hinner granplantan växa ikapp.

Rönnens betydelse präglas dock liksom en rad andra omständigheter i skogen av ovisshet. Skogsägarna tycks ibland ha svårt att förklara varför olika saker i skogen blir som de blir och varför djur och växter beter sig som de gör. Nils berättar om hur svårt det kan vara att veta hur biologin i skogen utvecklas, inte bara för myndigheterna när de försöker förutsäga vilka åtgärder som ska vidtas i skogen, utan också för skogsägarna i deras bedömningar:

I1: Har det varit mycket, har du haft problem med sådana här, granbarkborrar om man säger?

Nils: Inte större problem. Faktum var att nu särskilt denna vintern har faktiskt varit lite grann, men innan har det varit nästan obefintligt. Men denna vintern har jag faktiskt fått tatt lite. Varför det vet jag inte, men det var ju långt efter de andra angreppen. Och sen kan man väl säga att alltid kommer det vissa angrepp, det kommer man inte ifrån.

I1: Det gör det även utan stormar så att säga?

Nils: Utan stormar ja. Så visst får man ju räkna med det. Men lite mer än normalt var det faktiskt denna vintern som jag märkte.

Att skogsägarna i huvudsak fortsätter med granplantering trots att granen åtminstone ur stormsynpunkt inte är något givet alternativ måste förstås mot bakgrund av att nyplantering av skog är ett mycket stort projekt. När skogen väl är planterad går det inte att ångra sig och riva upp allt igen. Det som har planterats får skogsägaren leva med minst ett halvsekel framåt. Granplantering kan kanske inte anses helt säkert men det framstår för de flesta av skogsägarna som det säkraste alternativet som finns, baserat bland annat på deras tidigare erfarenheter av gran. Gran kan dessutom användas till pappersmassa och innebär en säker ekonomisk avsättning i framtiden. Denna ekonomiska aspekt, och den ovisshet som finns när det gäller ekonomin i andra trädslag än gran, är viktigt för att förstå skogsägarnas resonemang kring varför de planterar sin skog som de gör.

Ovissheter kring marknaden för skogsråvaror i framtiden

1975 skrev dåvarande generaldirektören för Domänverket (det statliga affärsverk som fram till ombildningen 1992 förvaltade i princip all statlig svensk skog), till chefen för marinen och meddelade att de första ekarna på Visingsö var färdiga för leverans. 1831 hade staten tagit initiativ till en stor ekplantage på Visingsö för att användas till skeppsbygge i framtiden. Den flotta för vilken ekarna planterats slutade dock bygga fartyg i trä redan på 1860-talet (Eliasson 2002:374). Ekarna står än idag kvar som en påminnelse om vilka problem de innebär att odla skog, och hur ovisst det är vad de träd som planteras idag kan komma att få för användning och värde när de är mogna att avverkas om ett halvt sekel.

Under intervjun med Dan kommer historien med ekarna på Visingsö upp i samband med en diskussion kring hur oviss framtiden i skogsbruket ter sig, särskilt med avseende på hur efterfrågan på virke kommer att se ut. Dan menar att denna ekonomiska ovisshet kan sägas vara en av huvudanledningarna till att de flesta väljer att plantera gran, som uppfattas som ett ekonomiskt säkert alternativ där det finns mer standardiserade och vedertagna sätt för att beräkna det framtida förväntade värdet:

I1: Nej, det är liksom kul att höra som sagt. Vissa av dom vi har pratat med, vissa av dom har ju satt löv också men i väldigt begränsad omfattning. Lite mer för att dom vill testa och så där. Det verkar finnas en osäkerhet i att sätta andra plantor än gran.

Dan: Det gör det ju för du vet ju inte riktigt vilka intäkter du får med lövet. Så du kan inte förlita dig på det. Det blir ju skog av sånt också men du vet inte, du kan inte vara rekordsäker i framtiden.

I1: Det är svårt att säga.

Dan: Det är ingen som säkert vet vad lövet ger. Granen har du alltid kalkyler för så du vet precis vad du kan plocka in. Vad sjutton var det dom sa? Ja dom satt ju och räknade på detta på nåt möte efter stormen här, vad man vet om lövet idag är att det är hänvisat till mas-saved egentligen. Alltså att det går till pappersmassa och sånt här.

Dan har dock inte enbart planterat gran, utan även några mindre arealer med ett för honom nytt trädslag; hybridasp. När han berättar om detta är det bland annat med fokus på marknaden för träet i framtiden och att han för hybridasp tycks kunna se en relativt säker framtida marknad (även

om, som betonas i slutet av citatet, osäkerheten kring hur trädmaterialet kommer att vara också är en ytterligare faktor):

Dan: Ja, precis. Alltså hybridasp som vi sätter här den ska kunna bli bra, kanske man kan ha den till tätningsvirke. Asp kan du säga idag till bastuvirke, ja bastulavar. Då använder man inte gran då på grund av kådan. Så det finns ju vissa marknader för asp då så då får man se lite vad som händer med träden.

Karl-Erik och Martin för en liknande diskussion kring de ekonomiska ovissheterna och vad det kommer att vara efterfrågan på för typ av trä i framtiden:

Martin: Och sen vet man ju inte vilket trädslag det blir efterfrågan på om en fyrtio, femtio år heller. Det är inte lätt att veta.

I1: Nä.

Karl-Erik: Jag tror inte det skiljer så mycket när det gäller husbygge. Villor och så det är ju rätt mycket trä i dom, och det tror jag inte går att hitta nånting annat.

Martin: Men nya material kommer ju alltid.

Karl-Erik: Ja det är ju aluminium och järn, men det kommer nog inte att bli aktuellt för villabygge.

Ovissheterna kring framtida virkespriser framstår som en av de viktigaste aspekterna, men den är ingalunda den enda. I intervjun med Karl-Erik och sönerna Mats och Martin resoneras kring hybridasp som de planerat lite av. Här blir det tydligt att de resonerar kring och väger olika aspekter av beslutet att plantera hybridasp mot varandra, utvärderar fördelar och nackdelar, och värderar vilka ovissheterna är. Liksom för Dan tycks det avgörande för beslutet att satsa på att plantera hybridasp vara att det framstår som åtminstone relativt säkert vad virket kommer att kunna säljas för att användas till:

Karl-Erik: Men sen däremot aspen, hybridasp, den duger som tändsticksvirke, så det blir ju. Det är ett bra trädslag, asp, att sälja, det har alltid varit ett bra pris på asp.

Mats: Ja rent lönsamhetsmässigt så är det ju nog frågan om det går att hitta nåt som är mer lönsamt att plantera än hybridasp.

Martin: Men sen är det rätt tungt.

Mats: I och med att det är intensivt. I och med att det växer så pass.

Martin: Røjning, gallring, det växer så pass fort att man är efter hela tiden.

I1: Snabbare, man måste?

Martin: Ja, man måste gå dit ofta.

I2: Mmm.

I1: Det är därför kanske inte fler har satsat på det, eller vad ska man tro?

Martin: Ja, eh, sen är ju också plantan dyr.

Karl-Erik: Sexton kronor per styck.

Martin: Sexton kronor ja.

I1: Jämfört med gran då.

Karl-Erik: Ja det är ju två och femtio. Mellan två och tre kronor.

I1: Det är mycket dyrare då ja.

Ove beskriver hur han ser granen som ett säkert trädslag att satsa på inför framtiden, och det av flera olika skäl. Liksom Karl-Erik, Mats och Martin väger Ove ovissheter och risker med granen och värderar dem i relation till andra trädslag:

I1: Jag tänker på en sak som vi har diskuterat här. Alltså när man tänker på andra trädslag så verkar det finnas lite osäkerhet vad dom ska användas till. Om det kommer att finnas nån efterfrågan. Är det så att man utgår från att det kommer att finnas en efterfrågan på gran? Är det givet?

Ove: Ja, det anser jag. Jag känner mej trygg med det. Väldigt trygg med att så är fallet att det kommer att vara en stor efterfrågan på den här rödgranen som vi pratade om. Och det är helt riktigt. Dom här andra träslagen, det blir lite mer nisch alltså. Kan vi få fram en snygg björk va, rak och snygg och utan röta, där finns mycket sånt som kan, i hela stadiet som den växer, som kan hända med det här trädet. Alltså då blir kvaliteten så dålig så då kan man inte använda det till det ändamålet som man hade tänkt sig. Man kanske ville säga plank då och ha till möbelsnickeri. Men har du inte kvaliteten så är det värdelöst. Då går det till massaindustrin. Och det är alltid timmer man vill ha, för det är där du har den högsta avkastningen.

Du kan sälja en stock som timmer respektive massaved. Och så energisortiment om det är riktigt dåligt och då blir det ett lägre pris ju.

I granen ser Ove, vilket uttrycks i citatet ovan, ett mer eller mindre förutsägbart trädslag. Granen är förutsägbar vad gäller trädets egenskaper och hur det kommer att växa, vad gäller virkets kvalitet och den ekonomiska avkastningen från försäljningen av virket. Granen framstår emellertid inte för alla de intervjuade skogsägarna som en helt och hållet säker investering. Ulf, som visserligen liksom övriga skogsägare som intervjuats i princip enbart återplanterat med gran, ger uttryck för en viss ovisshet gällande de ekonomiska förutsättningarna för granvirket i framtiden:

I2: Är det gran du planterar då eller?

Ulf: Ja, alltihopa, sen om det är rätt eller fel det [skratt].

I1: Nä det är ju det. Man hör ju lite olika uppfattningar. Jag har ju varit intresserad av just det här, liksom hur man tänker, vad man planerar inför framtiden och vad man ska plantera och såhär. Kollar man på dom här sidorna, skogstyrelsen sidor så är det ju väldigt dubbla budskap, å ena sidan, ja...

Ulf: Det är det. Tall går ju inte för viltet, och löv är ju svårt. Och, eh förr räknade dom ju alltid att granen var ju den enda som betalade sig, men det är jag inte så säker på nu. Jag tror ju, för du får en högre tillväxt på lövet. Omsättningstiden är ungefär halva, alltså björk och hybridasp och lite sådana saker. Och eh, alltså, sjuttio, åttio år, det är en lång tid, man vet inte vad marknaden säger då va.

Liksom när det gäller ovissheterna kring alternativa trädslags egenskaper kan ovissheterna kring de ekonomiska förutsättningarna för andra trädslag än gran (och tall) förstås utifrån den skogspolitik som under lång tid förts i Sverige. I Sverige är skogsbruket och hela industrin uppbyggd kring produktionen av barrträdsvirke. Andra trädslag än dessa blir därför naturligt mer ovissa eftersom det saknas en etablerad marknad med förväntade priser för virket.

Att avgöra vad som är bra på kort och lång sikt

Få mänskliga verksamheter kräver ett så långt tidsperspektiv framåt som skogsodling. Skogsägarna måste vid planteringen av sin skog uppskatta

och göra bedömningar på mycket långt sikt. De beslut som fattas i skogens ungdom, inte bara vid planteringen utan också i samband med gallringar vid olika tidpunkter, är beslut som skogsägarna måste leva med för lång tid framöver. Det går inte att förändra så mycket i skogen när den väl kommit upp i en viss ålder. Ove berättar om hur den första tiden för en ny skog är avgörande:

Ove: Absolut! Du kan påverka din skog väldigt mycket i unga år. Sen ju äldre den blir desto svårare blir den att forma för då har ju du redan valt en linje och då kan du liksom inte hoppa in på ett sidospår. Men i ungdomen kan du det om du har då en plantering med gran och det kommer lövuppslag av alla dessa olika sorters löv. Så kan du själv prioritera det trädet som du, det stamvalet du gör när du röjer. Så att det kan du faktiskt göra i unga år.

Under denna första korta tid måste skogsägarna fatta avgörande beslut om skogen. Sådana beslut kan tyckas kräva klara riktlinjer för vad som är bra att göra. Problemet är att så många variabler är inblandade och att perspektiven är så långa tidsmässigt att det tycks i det närmaste omöjligt att på ett enkelt sätt avgöra vad som är bra. Likväl så måste beslut fattas. Leif ger en beskrivning av hur det ingalunda rör sig om några självklara beslut, utan snarare ett komplext avvägande kring vad olika åtgärder kan innebära:

Leif: Men att visst, sen finns det väl många som aldrig gått ut med en röjsåg eller kommer att gå ut med röjsåg heller för den delen. Det kommer att synas väl. Där är många gårdar där dom inte kommer att komma ut nånting utan självföryngringen får sköta allting.

I1: Hur kommer den skogen att skilja sej då?

Leif: Ja, den blir väldigt tät och sen så, dom träd som tar överhanden dom blir ju stora. Vi får ju ut samma mängd volymmässigt ju på att sköta det på det sättet, som du gör om du gallrar ju. För gallrar man så plockar du ju dit all den volymen till förmån för dom som står kvar. Man får ett stort i stället för tio små. Så volymmässigt så får du exakt samma mängd även om du gallrar eller inte gallrar. Men gallrar man så får jag fördelen av att jag väljer ju vad jag vill ha för någonting. Sköter det sej själv så får jag ta vad där blir.

I2: Det blir väl finare skog också om man gallrar?

Leif: Jo, det blir det ju. *Ja, både och i och för sig.* För dom som blir stora dom blir väldigt fina. För dom har ju stått och verkligen, kvistrena och allt detta, men du får kanske inte mer än tiondelen av dom träden, mot om du gallrar. Då får du alla. Kanske nåt sämre kvalitet i förhållande till det som är självföryngrat men du får ändå så pass mycket mer, plus att du har betydligt lägre avverkningskostnader också när du ska slutavverka. För ska du hugga ett litet träd, räknar du med ett litet träd som du får ut två massvedbitar på så kostar det kring 17 kronor att avverka det. Du får 22 kronor för det. Kan du då fördubbla volymen på det trädet, så kostar det fortfarande 17 kronor att avverka det, men jag får kanske 50-100 kronor för det istället. Och har du då tio stycken såna små träd att avverka så blir ju avverkningskostnaden betydligt lägre ju. Visserligen har du en lite högre kostnad i och med att du har fått gallra men det väger ändå inte upp det.

Det ekonomiskt rationella planerandet av skogsbruk är problematiskt, bland annat eftersom det är beroende av så otroligt många faktorer i naturen som inte låter sig planeras och att skogsbruket och planeringen måste ske på så lång sikt. Detta skiljer skogsbruket från många andra näringsverksamheter. Det gör också det svårt att leva på skogen, vilket flera av intervjupersonerna berättar om. Nils betonar, genom att blicka bakåt hur svårt det är att idag avgöra vad som kommer att gälla för skogen i framtiden. Kanske kommer den inte ens att finnas kvar:

Nils: Nah, det är svårt idag, på så sätt. Svårt och svårt, allting är ju relativt. Det är som dom säger, det har väl alltid, det är väl ingen nyhet det där. 1904 köpte fars far den gården, där nere, den som är min. Och eh, då sade dom det att där fanns inte en vedpinne, så att han kunde ens få ved när han flyttade hit. Så det, idag finns det ju skog, så det förändras ju. Men vad som händer om hundra år det vet vi inte, det är ovanligt lång tid, för det är ju, hundrafem år som vi har ägt samma gård. Och det är rätt ovanligt, det heter ju att man byter ägare var trettionde år.

Det är svårt att säga att det som framstår som det ekonomiskt rationella idag verkligen är ekonomiskt rationellt på lång sikt. Är det överhuvudtaget möjligt att uttala sig om vad som kommer att vara det mest ekono-

miskt rationella trädslaget att plantera på 70-80 års sikt, givet hur lite det går att säga om hur framtidens marknader för virke ser ut? Nils berättar:

Nils: Vad som jag tror kommer i framtiden det är detta att det kommer att bli mer olika slag utav, inte bara gran. För det första kommer eventuellt detta som du säger med uppvärmningen, då växer inte gran här då blir vi tvungna att ändra. Och för det andra så är det ju detta som jag nämnde innan, det är rötan, hur allvarligt det blir. Skogsvårdsstyrelsen säger att, jag har själv frågat dom, de säger ”ja det har inte med den rötan som finns idag, den kommer sen efter planteringen”. Men jag tror inte på det där de säger att det finns i marken och att det skulle försvinna mellan de olika, det, det vet jag inte. Men samtidigt säger dom ju då att där är inget annat trädslag som är mer ekonomiskt att plantera. Och här vet vi ju inte vad björken kommer till att kosta eller nånting annat om femtio år.

I1: Du menar priset på virket?

Nils: Priset ja, det kanske blir betydligt mer, vi vet inte var energin kommer in.

Mikael och Tanja beskriver hur det kan ta tio eller femton år innan det går att säga om en plantering blivit bra eller inte:

Mikael: Om man säger, vi har ju mark nere vid sjön och så och där finns alternativ om man säger för annan typ av, ja löv som är snabbväxande. Men då är det hägna och då är vi tillbaka till det läget. Ja det, det går kanske att säga om en tio femton år att det kanske hade varit bättre.

Tanja: Så är det ju svårt med skogsbruk det är liksom lite så att det är så långsiktigt så att det är svårt att veta vad som egentligen är rätt.

Skogsägarna framhåller att många problem vid planeringen av framtidens skog handlar om den stora långsiktighet som behövs. Det handlar emellertid också om att på olika sätt jämkta långsiktiga och kortsiktiga perspektiv med varandra. En viss åtgärd i skogsbruket kan framstå som långsiktigt bra, men kan sedan visa sig vara kortsiktig och inte alls långsiktigt ekonomiskt hållbar. Mikael pratar om satsningar på att utvinna energi ur skogsråvara som exempel på detta:

I2: Vi skulle vilja höra lite om det här med biobränsle och energi. Det var nån som pratade om att dom hade ett värmeverk här.

Mikael: Ja, det är väl nåt som kommer och det är väl lite, ja lite från och till det där. Biobränslet kommer ju mer och det kommer ju att sälja. Man tar ju bara en liten bit i botten på en stock, då som massved eller timmer och resten är ju biobränslet. Och det är ju positivt för den biten ger ju pengar direkt. Men sen så är det ju det att man utarmar ju samtidigt lite för mycket av det här. Grenar och det här buntade du ned och det gav en återväxt. Så man lurar sej själv lite på sikt.

Kanske kan det vara så att det som är bra på kort sikt är sämre på lång sikt och innebär en större sårbarhet i framtiden och därmed större ekonomisk risk? Kortsiktiga och långsiktiga strategier kan ibland stå emot varandra i skogsbruket. Nils berättar exempelvis om hur han uppfattar att de ekonomiska vinsterna på kort sikt med att gå in med stora maskiner och gallra i skogen, mycket väl kan visa sig innebära stora förluster på lite längre sikt:

Nils: Sen finns det ju det där med just gallringen, varför man går in och gallrar själv det är ju därför att granrötterna är ju så känsliga. Så man, man grunnar ju på hur mycket röta blir det när maskinerna går in. De försöker ju undvika det nu, säger att "Ah den, den går så skonsamt fram, så det händer ingenting".

I2: [skratt]

Nils: Rötan kommer ju inte då, utan den kommer ju om tjugo år [skratt].

I1: [skratt] Vi får väl se om tjugo år då.

Ove berättar om hur plantor som är framtagna för att växa snabbt och ge hög avkastning kan visa sig vara icke-rationellt på längre sikt eftersom det kan vara så att viltet favoriserar dessa plantor och hellre åter upp dem än andra plantor:

Ove: Sen drivs ju skogsbruket som alla andra näringar. Man vill ha fram bra material, det som växer snabbt, producerar mycket och då har vi ju en planta, Bredingeplantan, som vi kallar den för. Det är en sån här som man har laborerat med och försökt få fram hög tillväxtförmåga i då. Men den är väldigt benägen, den är driven så hårt i

unga år att, den drivs ju upp så snabbt så viltet favoriserar den och då käkar dom upp nära av dom och då har du ju en begränsning där va.

Leif beskriver också en liknande problematik när han berättar om hur stormen innebar att det som tidigare betraktats som dålig skog plötsligt blev bra så tillvida att den inte föll i lika stor usträckning som det som tidigare ansetts som ”bra” skog:

I1: Hade ni mycket efter stormen som blev fältt?

Leif: I förhållande till andra så var det väl inte så mycket. Här var väl en tre, fyra tusen meter som blåste ner. Men jag hade väl en sån skog med enligt dom uppfattningar som finns, jag har lite dålig, kort skog men jag har faktiskt en hel del som står upp mot det andra. Så på så vis var det första gången man tyckte man hade nytta av sin dåliga skog.

Detta visar också på hur svårt det kan vara för skogsägarna att veta vad som är bra och dålig skog när de planterar och sköter om den. Det som tidigare varit dålig skog blev i och med händelserna i samband med stormen något som Leif hade nytta av. Felton m.fl. (2010) betonar att mer forskning behövs för att undersöka och skapa förståelse för skogsägars planeringshorisonter inom skogsbruket. Mot bakgrund av den komplexitet som framträder i skogsägarnas berättelser i denna undersökning tycks sådan forskning befogad.

3.3 Tvivel, tester och tilltro till framtiden

De ovissheter som finns när det gäller framtidens skog och skogsbruk leder ofta till tvivel kring vad som är rätt eller fel väg att gå, och kring vilka risker som bör eller inte bör tas. Skogsägarna framstår som försiktiga i sina beslut om framtidens skog, men många ger också uttryck för nyfikenhet och en beredskap att testa nya strategier i skogsbruket.

I detta avsnitt analyseras närmare hur skogsägarna resonerar kring de risker i skogsbruket som de väljer eller inte väljer att ta. Hanterandet av tvivel genom exempelvis olika typer av teststrategier är bland annat föremål för närmare betraktelse. Avsnittet avslutas med en inblick i den tilltro

till framtiden som många av de intervjuade skogsägarna ger uttryck för och hur deras förhoppningar kommer till uttryck.

Att våga eller inte våga ta risker

Vid intervjuerna med skogsägarna var det en fråga som de ofta ställde till mig: Vad har de andra som ni intervjuat planterat? Många gånger visste skogsägarna någorlunda väl vad de andra skogsägarna i den närmare omgivningen satt för träd. Intresset var emellertid stort att höra också hur andra skogsägare lite längre bort hade resonerat vid planteringen. Under intervjun med Karl-Erik, Mats och Martin kommer frågan upp om vad Fredrik, en annan av de intervjuade skogsägarna som både Karl-Erik, Mats och Martin känner till, har planterat:

Karl-Erik: Har ni pratat med Fredrik, Fredrik i [ortnamn]?

I1: Ja.

Mats: Har inte han hägnat nåt?

I1: Nä jag tror han sa gran mest, ja han hade satt lite, han sa att han hade testat lite olika. Vi pratade om lite olika, vi pratade om den här sitkagran också, men som han sa hade obehagliga taggar.

Karl-Erik: Ja just det, det är långa, långa barr.

Mats: Nä, det ska vi inte ha.

Martin: Det finns dom som både sätter sitka och douglas, lönn var det en som satte på jobbet. Dom dog allihopa, så jag sa, jag ska inte satsa på det.

Karl-Erik: Lönn, vad skulle han ha det till?

Martin: Det var på en backe han hade, som han hade fått för sig. Svåra att sätta, och sen dog dom allihopa [skratt].

I denna konversation kan flera iakttagelser göras. Karl-Eriks och Mats intresse för huruvida Fredrik hägnat in något område av nyplanterade träd kan förstås mot bakgrund av att de själva gjort detta och att de därför kan tänkas vara särskilt intresserade av hur andra som gjort likadant har resonerat. Det kan också förstås som en bekräftelse på att de själva gjort "rätt" att de hör att andra skogsägare gjort på samma vis. Hur andra skogsägare valt att resonera och plantera är också föremål för diskussion såtillvida att det kan fungera som ett slags avskräckande exempel. Martin berättar om kollegan på jobbet som testat att sätta lönn på en del av sina marker

och konstaterar att kollegans alla plantor dog. Efter att ha hört om denna historia tycks han mer eller mindre helt säker på att han inte skulle välja att plantera lönn. Att veta vad andra planterat blir också ett sätt att veta vad som *inte* ska planteras på den egna marken.

Skogsägarna tycks ha god inblick i vad andra skogsägare i omgivningen planterat för träd. Det tycks också som om andras beslut på olika sätt påverkat dem i det egna beslutsfattande. Intresset för vad andra planterat kan förstås som en form av social nyfikenhet. För dem som planterat annat än gran blir det också ett sätt att hantera de ekonomiska ovissheterna kring vad virket ska kunna säljas som i framtiden. Det finns en ekonomisk sårbarhet i att vara ensam om att plantera ett visst trädslag. Om flera skogsägare i trakten valt att plantera samma alternativa trädslag kan ovissheterna för hur virket ska kunna gå att sälja tänkas minska. Leif som planterat ett mindre område med sitkagran markerar med visst eftertryck att han inte är ensam om detta och att han känner till exempel från tidigare sitkaplanteringar i Sverige som varit ekonomiskt lyckade:

I1: Det är ett konststycke med nyplantering kan man säga.

Leif: Ja, det kan man säga. Det är det ju. Men man får ju prova i alla fall. Sen räknar man ju med en omloppstid på 50 år på en sitka, så kanske man kan sänka det kanske med 20 år. Sen gäller det att det är tillräckligt många här som sätter sitka också så att man kan sälja det sen en gång.

I1: Vet du om det är många annars som sätter?

Leif: Ja då, ja då, det är rätt så många i alla fall. Nu kommer de i samma ålder i princip också så förhoppningsvis ska man få avsättning för det, det tror jag.

I2: Men vad är skillnaden mellan sitka och vanlig gran när det kommer till, alltså vad man kan använda det till?

Leif: Ja, den är knapp, höll jag på säga. Den är inte så redigt, dom har den nere i England och där, och här har väl inte vatt mycket sitka. Så dom har i princip inte sågat nån sitka. Dom har odlat sitka i Skåne men där tror jag dom har kört det till massa bara. Rakt av. Men det har varit sån tillväxt på dom så att det hade lönat sej ändå att bara köra till massved. Men att annars ska väl hållfastheten vara lika väl på sitka som på vanlig även om den är grovvuxen.

Att plantera ny skog är ett riskfyllt projekt. Mycket kan gå fel, även för den skogsägare som håller sig till de "säkra" alternativen för plantering, de alternativ som det finns mycket kunskap om och erfarenhet av. Ulf berättar i intervjun om hur hans granplantering gick fel och alla plantor dog av torka eftersom det var så torrt vid tiden för planteringen. Leif beskriver hur riskerna är stora och insatserna höga, särskilt när det gäller planteringen av nya träslag:

I1: Är det gran du planterar?

Leif: Ja, det är bara gran som vi planterar. Jag har lite lärk jag har satt här baki huset. Sen har jag planterat ett hektar sitkagran i år, som är lite mer snabbväxande.

I1: Ja, det var nån som sa att dom hade så här stickiga barr?

Leif: Ja, just det. Dom är liksom spretiga.

I1: Så har du satt lärk också? Det har du inte haft innan?

Leif: Nä. Det är också alltid lite svårt med nya träslag. Särskilt lärken. Den är sån så antingen går den bra eller så går det inte alls. Det är nästan aldrig något mellanting. Dom är lite frostkänsliga och så här också så på vissa marker funkar det inte och på andra går det bra. Jag satte då häruppe, sen fick jag några plantor över som jag satte på ett annat ställe och där är det är inte en planta som ser nåt redig ut.

De kunskaper som skogsägarna använder för att avgöra vad och hur de ska plantera kan sägas vara rotade i vad Molander (1996) benämner som en praktisk kunskapstradition. Kunskaperna om hur olika situationer ska värderas och hur problem ska hanteras grundas i en sådan kunskapstradition på långvarig erfarenhet, exempelvis av att odla gran. Skogsägarna som levt med granskogen kan bedöma dess minsta skiftningar, deras kunskap om den är förankrad i en stor mångfald av erfarenheter (Molander 1996). Sådan kunskap är omöjlig att läsa sig till eller att få berättad för sig av någon annan. Därför blir det också problematiskt att ta risker och plantera nya träslag. Även om det går att få information om dessa träslag så kan inte skogsägarna utifrån denna information få samma upplevelse av kännedom om skogen som de får från den kunskap byggd på erfarenhet som de har av granskogen. Ulf berättar om hur han testat att plantera lärk, bland annat eftersom han fått höra att den skulle stå bättre emot röta (något som varit ett problem i många granplanteringar). Att lärken inte

skulle vara drabbad av röta visade sig dock inte stämma. Även andra egenheter som Ulf inte verkar ha förväntat sig har uppenbarat sig med lärken:

I1: Vad är fördelen med lärk då framför tall?

Ulf: Fördelen var ju att det inte skulle gå röta på lärk, men det gör det.

I1: Det gör det?

Ulf: Ja, men mindre än på gran. Tallen står ju betydligt bättre emot röta. Sen är ju, lärken är ju ganska vilttilldragande, alltså viltet gillar ju lärken. Jag satte själv -93, en backe som blåste ner, halva blåste ner -69, och halva klarade sig. Och där var inte ett träd utan röta i den när jag plockade ner den, och då satte jag lärk där. Och jag har, en del är nog en sex sju meter höga idag, och en del är sex sju meter breda och en meter hög, där har viltet varit hela tiden. Men det gäller ju liksom att inte plocka ner det utan låta dom ha det och härja i, då låter dom ju bli dom andra.

Tanja menar också att råden hon och Mikael fått när det gäller planteringen av den nya skogen efter stormen varit motsägelsefulla. Hon berättar om hur de enats om en kompromisslösning. De har planterat gran, men inte enbart den vanliga sorten av gran:

Tanja: Vi lever ju i en tid av ständiga förändringar, och skogen är så...där är problemet med skogen, om man säger...nu när vi hade stormen och skulle plantera, dom gamla säger att; "Ja det är bara gran som gäller!" Men det säger ju inte, om man pratar med Södra och dom. Dom vill ju alternera. Så nu har vi gjort en kompromiss här. Vi har väldigt mycket gran återplanterat men det är olika typer av gran.

I1: Vad har ni satt för gran?

Tanja: Ja, det är eeh, nere vid sjön är det den traditionella. Här uppe är det nån lite mer snabbväxande typ. Jag har inte namnet i huvudet.

Chanstagande inom skogsbruket vid plantering har inte enbart att göra med vilka plantor som sätts, utan också hur planteringen går till. Att exempelvis i större utsträckning än tidigare förlita sig på självföryngrade plantor istället för den mer förutsägbara planteringen med markberedning innebär också ett risktagande. Självföryngring gör det svårare att

planera skogen, det kan antingen bli för många plantor eller för få. Osäkerheten blir större, vissa är beredda att ta risken, andra inte. Ulf berättar:

I1: Jag tänker, även om ni nu liksom planterar skog och det är för lång tid framöver så att säga, det är inget, det är inte som att man funderar på att inte plantera någon ny?

Ulf: Vi planterade direkt, men jag skulle tänka mig att fyrtio procent aldrig blir planterat, av skogsägarna i området. För dels är det mycket som är stormförändrade områden, och eh, många äldre skogsägare. Sen är det ju då självföryngring, en hel del som tror på det, vilket jag inte tror på för det ska till, ja, först ska det vara rätt marker, och sen ska det vara en jädra tur att det ska lyckas, och sen, för det tredje så, ska du sätta tvåusen femhundra plantor per hektar, så kanske det kommer femton tusen på ett självföryngrat, på vissa områden. Och sen blir det för lite, och så ska man ju då dit och hjälpplantera, sen har du då en röjning som är, ja den är ju fruktansvärd. Så jag menar eh, jag tror man tjänar på att plantera.

Ulf talar om att en del skogsägare "tror på" självföryngring som metod på vissa områden och andra inte. Liksom betonats tidigare är antalet variabler som skogsägarna behöver ta hänsyn till och värdera i förhållande till varandra många. Det är inte självklart det bästa att satsa på det som i teorin ger den högsta avkastningen. Ibland kan det som Mikael och Tanja beskriver vara klokt att ta det säkra före det osäkra och satsa på ett träd som åtminstone inte riskerar att fällas som följd av kraftiga vindar:

Mikael: Men det är lite så också varför vi har gran. Vi har det här beståndet av älg också. Vi har en lott där uppe som vi inte har planterat nu och där kommer ju tallen stenhårt. Och pratar man med de gamle då så säger dom att häruppe växer inte tallen. Den blir inte fin. En tall som står är i alla fall ett träd. Bättre än en gran som har gått ner ju. För den har ett helt annat rotbestånd.

I1: Tallar?

Mikael: Ja. Men sen har vi andra problem då med den. Om man säger, tallen tål ju inte stormarna så bra heller. Vi har ju lite tall som har gått ut för att dom har stått och gungat för mycket. Men dom står kvar. Men då håller dom granbeståndet bakom. Skyddar det.

Tanja: Men sen är ju älgen jätteglad för tall. Det är som en godisbutik. Jag menar just det.

Mikael: Ja, det måste hägnas då.

Mot bakgrund av att riskerna för att något ska gå fel vid planteringen och att osäkerheterna är stora även vid plantering av trädslag som det finns stora kunskaper om, blir det förstäeligt att många skogsägare är nyfikna på vad andra planterat. Att bara veta vad andra planterat och hur det gått för dem tycks emellertid inte alltid tillräckligt. Flera av skogsägarna är också benägna att, åtminstone på mindre ytor och områden, ta vissa risker för att testa och se hur ett visst trädslag klarar sig. Testandet med planteringar av alternativa trädslag på mindre områden kan ses som ett sätt att hantera de ovissheter som finns inom skogsbruket. Det är ett sätt att hantera att de beslut som fattas kring framtidens skog i dess ungdom har så långsträckt konsekvenser i tiden och är så pass svåra att överblicka. Fredrik och Karin berättar om hur de sedan lång tid tillbaka provat att plantera andra trädslag än den vanliga granen. De har dock bara gjort det i mycket begränsad omfattning och utan att ta för stora risker:

Fredrik: Ja, vi har två trädslag, förutom gran och tall, lärk och sitka. Sitka är en nordamerikansk gran, kanadensisk gran, som växer fortare än vår vanliga gran, och ger en lite knubbigare stam, men har rakt utåtstående vassa grenar, med hemskt elaka barr. Barren är jobbiga, så fram till och med sista röjningen så är det jobbigt att gå i tätta bestånd av sån. Så det är värre än enbuske alltså, Men visst det fungerar, och dom växer bra.

I1: Men ni har planterat det också, sån här sitka?

Fredrik: Jo då, ja. Lärk och sitka är sådana trädslag som vi har förutom den vanliga granen och tallen.

I1: Hade ni haft det innan, lärk och sitka?

Fredrik: Ja det hade vi.

Karin: Fast inte lika mycket.

Fredrik: Lärk och sitka har vi väl en tjugoårig erfarenhet av det ungefär, sedan vi började pröva med det.

Ove beskriver hur han testat att plantera granar med olika ursprung som bättre ska stå emot frost som kan skada plantorna:

Ove: Ja, douglas är ju lite spännande för den producerar ju väldigt mycket. Men det området där vi befinner oss nu anser jag inte är riktigt lämpligt för den, utan rödgranen är ju den att föredra i produktionssyfte. För dom är lite känsligare dom andra. Det är det här med frosten. Så vi använder olika provenienser. Det vet ni?

I1: Nej, det vet inte jag.

Ove: Vad proveniens är för någonting? Det är ursprunget.

I2: Ja, ja.

Ove: Det är ursprunget varifrån dom kommer. Och i detta området kan vi ha lite sena frostnätter fram emot försommaren och dom är farliga för produktionen alltså. För växtligheten. Det gör ingenting att det är kallt på vintern. Det är helt okej, men när träden börjar liksom knoppa sej och börjar växa då är det låg sockerhalt i själva skottet och det gör att det tål ingen frost alls. Går det under, och då snackar vi bara om nån grad under noll, då fryser det och då dör det. Då blir granplantan röd som en räva, som vi brukar säga. Det året försvinner produktionsåret. Det året blir du av med skotten. Så då använder vi av oss en vitrysk, alltså från den kanten, proveniens av granodlingen. Det är fortfarande en traditionell gran men proveniensen är därifrån bara för att den kommer senare på året med sina skott. Växer lite längre in i perioden men då kanske du klarar den här försommarnatten som kan vara kall. Vi hade en sån för två år sen och jag har fått återplantera väldigt mycket för att den slog så hårt och jag ansåg att dom plantorna dom blev fördärvade.

I Oves beskrivning skymtar en del av det som kan ses som utmärkande för skogsägarnas risktagande i skogsbruket. Det handlar om ett experimenterade förhållningssätt, om att testa sig fram och variera sådant som plantans ursprung, planteringsmetoder och sättet att sköta skogen. Det handlar om att lära sig av sina och andras erfarenheter, om att ta till sig både av misslyckade, och mer lyckade försök med alternativ till det vanliga. Det tycks vara svårt att ge mer generella råd och riktlinjer baserade på någon slags teoretisk eller vetenskaplig grund för vilka trädslag som skogsägarna ska plantera och hur. Skogsägarnas kunskaper om detta är istället situerade kunskaper, kunskaper i relation till specifika träd, skogar och marker och till de specifika förhållanden som gäller i dessa (Molander 1996). Det är en typ av kunskaper som bygger på förtrogenheter, tyst kunskap förvärvat genom erfarenheter.

Att riskerna blir så stora för skogsägarna när det gäller att satsa på alternativa trädslag och alternativa planteringsmetoder kan förstås som ett utslag av att det inte finns så mycket kunskaper om dessa alternativ hos skogsägarna. Därför blir det också så viktigt att veta vad andra planterat för alternativa trädslag och hur det gått för dem. Förtroghetskunskapen är en jämförande och bedömande kunskap, skapad genom erfarenheter av många unika situationer där skogsägarna lär sig att se likheter i olikheterna och att vara uppmärksamma på olikheter (Lundgren & Sundqvist 1996).

Förhoppningar om nya användningsområden för skogen

Dagens samhälle hämtar en stor del av sin energi från urtidens skogar i form av olja som lagrats under årmiljonernas lopp. I framtiden finns det dock förhoppningar om att den nutida skogen också ska bidra med energi. Det handlar exempelvis om möjligheterna att använda restavfall från skogen som biobränsle. Flera av de intervjuade skogsägarna visar intresse och optimism för detta nya användningsområde för skogen i framtiden, även om det liksom i övrigt också finns många ovissheter som är relaterat till denna utveckling. Leif berättar:

I1: Jag tänkte på nya inkomster. Visst har man pratat om energi att man samlar ihop såna här, vad heter det, grenar och kottar och sånt och gör flis av det?

Leif: Jo dom som har möjlighet att bo på ett sånt ställe. Vid [ortnamn] har dom satt upp ett värmeverk som jag tror är tre, fyra lantbrukare som då har byggt ett då. Sen säljer dom då värme till nån skola och kyrka och nära hyreshus och lite så där. Det är nog säkert också nånting som kommer att komma. Men det är också en rätt så stor investeringskostnad. Då måste man ju ha en by så att det är ekonomiskt lönsamt att göra det. Att verkligen så många som möjligt hänger på så att man kan få nån ekonomi på det.

I2: Så biobränsle, så där är det nåt som kommer? Metan-, biogas?

Leif: Mm. Sen är det också läge, för det gäller att man får avsättning för det utan att det. För att biogas från gödsel och sånt det är också en färskvara, det är ingenting som man kan bunkra in och lagra ett halvår. Utan det måste användas direkt. Visst kan man köra el på det men det är ju väldigt dålig verkningsgrad på att köra el genom

en motor, generator först. Det är ju förluster så du får ju inte ut mer än en 30 procent. Du förlorar så mycket i värme på det, så ska du få riktig ekonomi på det måste du sälja värme också, eller så får man då lov att sälja det som fordonsgas.

Av Skogsbarometern från 2009⁵, en undersökning som behandlar skogsägares syn på marknaden och förväntningar på konjunkturen i framtiden, framgår visserligen att skogsägarna ser den traditionella virkesproduktionen som viktigast även i det framtida skogsbruket. Samtidigt talas det om att det hos många skogsägare finns stora förväntningar på skogen som en energiresurs i framtiden, i ett samhälle som alltmer fokuserar på att minska beroendet av fossila bränslen (Skogsbarometern 2009). Förväntningarna och tilltron till skogen som energiproducent i framtiden är uppenbart förekommande även hos de intervjuade skogsägarna i denna undersökning. Det är emellertid även tydligt att förväntningarna är förknippade med tvivel kring kostnader och förtjänster, logistik och hur industrin fungerar och sårbarheter och risker med energiproduktionen inom skogsbruket. Karl-Erik, Mats och Martin diskuterar:

Karl-Erik: Där är nog mycket på gång nu tror jag. Firmor som har tagit tag i detta.

Mats: Ja men sen så är där ju det här med energi i röjskogarna. Alltså, att hugga upp småpinnar som är klenare än kaffekoppar. Men det är frågan, det blir ju klart för dyrt har jag ju en känsla av.

I2: Ja, att det är så svårt att transportera och samla upp och sånt?

Mats: Ja man är ute i skogen och terrängen. Och liksom, såga ner, det måste man ju ändå göra va men, och samla upp det, jag menar det kräver ju sin energi.

Martin: Och dit där med dyra maskiner för kanske sju, åttahundra kronor i timmen. Då blir där ju inte nånting kvar.

Mats: Nä, sådana småpinnar, där blir ju så lite energi. Till skillnad om vi kan köra i sådana här, och mycket grövre där det blir mycket flis. Så det, men dom håller ju på mycket med det va men.

5 Skogsbarometern är en årlig Sifo-undersökning beställd av Swedbank och LRF Konsult Skogsbyrån som behandlar skogsägares syn på marknaden och vad de har för förväntningar på konjunkturen. Till grund för 2009 års Skogsbarometer låg intervjuer med 657 skogsägare som genomfördes under september månad 2009.

Karl-Erik: Södra skogsägarna har ju haft projekt, och försökt att gå in i, in i röjningar, där det inte är, det är som kaffekoppen. Men dom har ju inte lyckats att få lönsamhet på det. Men sen misstänker jag ju att där är lite för lite, för lågt pris på energiveden, där är nån som tjänar pengar.

I1: Det är nån som tjänar pengar? [skratt]

Karl-Erik: Ja. [skratt]

Ulf berättar också att han tror att skogsbruket kommer att förändras mycket med energiproduktionen och att det kan bidra till ett annat tänkande kring skogen, exempelvis när det gäller planteringar. Han lyfter också fram att det krävs en större omställning inom hela skogssektorn för att det ska bli enklare att kunna producera och sälja energived. Det finns enligt Ulf i nuläget alltför stora problem och sårbarheter för att många skogsägare ska kunna satsa helhjärtat på detta:

Ulf: Jo det här med energived alltså. Det har ju blivit en vara idag, så det. Problemet är väl att, det är ju dom här transportererna, som härifrån alltså. Så, du måste ju till en hamn med det, om du ska ut med det utomlands.

I1: Det är ofta utomlands som man skickar det?

Ulf: Mycket av det, nu flisade dom ju här, och det gick ju till Älmhult och till Växjö. Förra året var dom här och flisade och det gick till Oskarshamn och till Nymölla nere i Skåne, massabruket där. Men man behöver ju köra i stort sett tvärs igenom hela landet, för att bli av med flis. Och det är ju inga tunga last, men det är ju skrymmande, har du en kubikmeter vanligt virke och du flisar det så får du två och en halv kubikmeter.

I2: Oj, det är mycket.

Ulf: Ja alltså, det sväller ju, så det. Och har du då ris och grot så blir det ju ännu värre va.

I2: Men, alltså det är så pass nytt så att det känns som att det kanske skulle komma bättre, alltså att det kommer att utvecklas mer?

Ulf: Det kommer det. Riset håller dom ju på lite, det vi kallar för grot va det är ju toppar och ris och, nu är det ju även kommit så långt så att dom börjar ju vid röjningar att ta vara på energived.

I2: Ja men det, man odlar ju energiskog alltså på vissa ställen, det är ju som sly liksom, det är ju samma sak.

Ulf: Ja visst, men eh, dom har ju testat då att man buntar ihop det. Om du köper en julgran, så får du kanske ett nät om va, att de gör likadant. Och då skulle det ju bli lite enklare att transportera det här. Då tar man ju ett knippe och så hänger det ihop. För att köra ris, det är inte roligt, utan då är alternativet att flisa det, och då har du dessa betydligt större mängder. Men eh, det tror jag kommer till att utvecklas betydligt, och det är ju liksom, regeringen också som. Det är ju uttalat att det ska satsas på förnyelsebar energi.

Det finns både förväntan och osäkerheter kring frågan om skogens användning i energiproduktion. Liksom kring mycket av det som gäller framtidens energiproduktion av icke-fossila bränslen ter sig förväntningarna uppskrivade, och kanske inte alltid förankrade i en ekonomisk-praktisk verklighet. Den 27 september 2010 uppmärksammas Etanolpiloten i Örnsköldsvik i SVT's rapport. Etanolpiloten är en anläggning där det bland annat bedrivs forskning och utveckling kring etanolproduktion från cellulosa med träflis från gran som råvara. Möjligheten att kunna framställa etanol från restprodukter är en viktig pusselbit i utmaningen att ställa om den oljeberoende transportsektorn berättas det i inslaget. Ägarföretaget till testanläggningen har efter sex år emellertid fortsatt svårt att hitta finansiering till sitt projekt och expansionsplanerna har inte gått alls som planerat (SVT 100827).

Det finns också en problematik när det gäller energiproduktion som har att göra med frågan om förhållandet mellan ekonomi och miljö i skogsbruket. Ekonomiskt kan produktionen av energi från skogen ses som ett mer effektivt nyttjande av resurser som tidigare bara gått till spillo som restavfall. Ur ett ekologiskt perspektiv är emellertid detta restavfall samtidigt viktigt för skogen. Det tillför näring till skogen och tas det bort riskerar det att leda till en näringsfattigare miljö med allvarliga konsekvenser för många skogliga ekosystem.

4. Kunskaper inom skogsbruket

I det föregående kapitlet stod ovissheterna inom skogsbruket i fokus. Ämnet för detta kapitel är istället vissheterna, skogsägarnas kunskaper. Kapitlet behandlar vilka olika typer av kunskaper som gör sig gällande inom skogsbruket, kunskapernas karaktär, hur de används och varifrån skogsägarna hämtar sina kunskaper.

I det första avsnittet diskuteras hur skogsbruket historiskt präglats av skilda ideal och rekommendationer. Här tas även upp hur dagens idéer om hur skogen ska skötas på bästa sätt till viss del är olika beroende på vem som tillfrågas. I kapitlets andra avsnitt behandlas förhållandet mellan å ena sidan expertkunskaper, ofta kunskaper av vetenskaplig natur, och å andra sidan skogsägarnas mer erfarenhetsbaserade kunskaper som bygger på en djupgående förtrogenhet med skogen. Detta avsnitt tar upp frågor som rör skogsägarnas förtroende för myndigheters och experters rådgivning samt deras inhämtning och användning av kunskaper av olika slag i det praktiska skogsbruket.

4.1 Råd, rekommendationer och skilda ideal

Som tidigare betonats präglas prognoserna kring framtidens skog av osäkerheter. På detta vis har det också ofta sett ut historiskt. Framtiden för

skogen är svår att förutspå, särskilt mot bakgrund av de långa tidsrymder som förutsägelserna ska göras för. I takt med nya kunskaper om exempelvis miljö och klimat förändras också råd och rekommendationer från experter och myndigheter. Dessa råd och rekommendationer för skogsskötseln kan därför i retrospektiv ibland framstå som både motsägelsefulla och ibland direkt felaktiga.

Ett särskilt problem avser att råd och rekommendationer från myndigheters sida vanligen blir allmänt hållna. Flera av de intervjuade skogsägarna betonar att även om det generellt framstår på ett visst sätt, så är det sällan något som är självklart över hela linjen vad gäller hur skogen ska skötas. Även om rekommendationer och råd från myndigheter och expertorganisationer ofta framstår som säkra och allmängiltiga, är det inte sällan som skogsägarna i första hand väljer sina egna principer för hur skogen ska skötas.

”Det svänger otroligt”: Det föränderliga skogsbruket

Kunskaperna inom skogsbruket har historiskt varit av olika karaktär och de rekommendationer för skogsbrukets skötsel som getts av experter inom myndigheter och organisationer av skilda slag har skiftat. Ett historiskt exempel är den så kallade stamkvistningen av ek. Ek var under lång tid ett mycket viktigt trädslag för centralmakten i Sverige i och med ekvirkets användning för fartygsbyggande. För bönderna var dock eken ett problem. De ekar som stod i jordbrukslandskapet fick inte avverkas, och ekarna, som ofta växte på bra jordar, konkurrerade med jordbruksproduktionen av säd och hö (Eliasson 2002). Ekens löv försurade marken när de föll, och dessutom skuggade eken marken under så att den blev sämre att odla på. För att försäkra sig om en god tillgång till ekvirke av bra kvalitet var den svenska staten mycket mån om att ekarnas växtförhållanden och behandlingen av träden skulle vara så bra som möjligt. Konsensus rådde på 1700-talet när det gällde många skötselråd för eken. När det gällde stamkvistning av ek var det emellertid fortfarande oklart om detta var bra eller dåligt. Stamkvistning innebär att större grenar på trädet huggs av och rensas bort, en metod som var populär bland bönderna eftersom det minskade trädens skugga och lövmassa. För ekvirkets kvalitet, som var avgörande för dess användning till fartygsbyggande, fick dock stamkvistningen svåra konsekvenser. Mot slutet av 1700-talet började det uppmärksammas att stamkvistningen ledde till rötskador på unga ekar, och under det tidi-

gare 1800-talets inventeringar av ekbeståndet i Sverige konstaterades att metoden med stamkvistning var huvudorsaken till ekarnas mycket dåliga tillstånd (Eliasson 2002).

Exemplet med stamkvistningen av ek visar på problemen med att kunskaperna som ligger till grund för rekommendationer för skogens och trädens skötsel skiftar inom skogsbruket. Att råd och rekommendationer skiftar är inget unikt för skogsbruket, men eftersom perspektiven inom skogsbruket är så långa får det särskilda konsekvenser. Det dröjde decennier innan det tydligt framstod vad metoderna för stamkvistning av ek hade gjort för skada på de växande träden.

Även i dagens skogsbruk finns osäkerheter kring de råd som ges för gallring och skötsel av skogen på olika vis. Betraktat historiskt kan rekommendationerna för hur skogsägarna ska sköta sin skog ofta framstå som motsägelsefulla. Nils berättar om hur han upplever att råden från myndigheter ofta skiftar. Rekommendationer har getts för att sedan dras tillbaka:

Nils: Dessutom är det rätt intressant därför att var tionde år så ändrar ju skogsvårdsstyrelsen mer eller mindre sina rekommendationer.

I2: Ja. [skratt]

Nils: Och det känner jag rätt väl till för jag började ju 53 va. [skratt]

I2: Ja det var... [skratt]

Nils: Så då känner man ju det att under åren, det går tjugo år i mellan då kommer där nåt nytt. På sjuttioalet till exempel så skulle vi ju inte såga en bräda.

I2: Nähä.

I1: För att?

Nils: Därför att då var det bara att köra in det och flisa det och limma ihop det och så körde vi upp plankan färdig och fin och grann. [skratt] Men så kom limmet som hastigt och lustigt var farligt i husen.

I2: Ja just det, mmm.

Nils: Det kom ju på åttioalet. Då var det intressant igen, och på sjuttioalets början så flög dom ju med dom där fina flygplanen och sprutade bort all löv. För att inte tala om slutet av sextioalet när du gödslade skogen, eller det var väl sjuttio, sextio, sjuttioalet.

I1: För att den skulle växa eller vad då?

Nils: Växa bättre, gödslar du skog så växer den bättre. Men så kom dom ju underfund med att det där hamnade ju även i vattendrag, så kom där kväve i vattendragen.

I2: Mmm.

Nils: Sen blev det förbjudet. Men nu är det ju hastigt och lustigt modernt igen.

I2: Att gödsla?

Nils: Ja det har ju kommit på nytt ju va, att dom ska gödsla för att det ska växa bättre.

Nils beskriver hur förändringar av råd och rekommendationer sker ”hastigt och lustigt” trots att det rör sig om förändringar över decennier. Detta visar emellertid på hur de tidliga perspektiven inom skogsbruket är mycket speciella. Kraven på att den kunskap som råd och rekommendationer baseras på ska vara säker och beständig över tid blir extra stora. Nils fortsätter berätta om vad han anser vara en besvärande kortsiktighet i myndigheternas rådgivning kring skogsbruket. Han avslutar med att konstatera att det framstår som ofrivilligt komiskt:

Nils: Ja det är låta det stå, låta det växa. Vad händer då? Jo det växer precis lika mycket som om du gallrar. [skratt] Vad är skillnaden då?

I1: Vad är skillnaden?

Nils: Skillnaden är ju ekonomisk. [skratt] Därför att låter du det stå så blir det bara smala pinnar, och det var det dom sa på sjuttioalets början, ”låt det stå, du behöver inte gallra.” [skratt]

I1: Och så blev det smala pinnar? [skratt]

Nils: Sen limma vi ihop plankan och sen körde dom med flygplan över och sprutade väck all björk, för det ville dom inte ha. [skratt]

I1: Men det är ändå annorlunda, för så skulle man inte göra idag?

Nils: Där kom ju miljödebatten in, det blev ju förbjudet, som väl var. För dom sprutade ju hararna och andra också.

I2: Ja man vill ju gärna kunna gå i skogen också, äta blåbär och så. [skratt]

Nils: Ja och även bären blev ju.

I1: Ja, galet.

Nils: Så att det är rätt komiskt när man ser dom olika, såhär.

För skogsägare som liksom Nils arbetat inom skogsbruket hela sitt yrkesverksamma liv tycks de skiftande rekommendationerna och idealen framstå som särskilt märkliga. Mikael och Tanja, som båda är betydligt yngre, kan inte på samma sätt som Nils jämföra med egna erfarenheter kring hur idealen i skogsbruket skiftat över tid. Däremot har de genom samtal med äldre skogsägare också fått en bild av hur märkliga de förändrade rekommendationerna och idealen framstår över tid. Tidigare generationer skogsägare kunde få lära sig att göra något helt annat när de skulle sköta sin skog. Det som tidigare premierades skulle idag i det närmaste vara straffbart. Mikael och Tanja berättar:

Mikael: Förr skulle det vara gran, gran, gran. Nu kommer ju gran och så kommer det ett litet lövtäcke.

Tanja: Det var ju helt förbjudet förr. Olle som var här förr, vänta lite nu, Olle han är 67, alltså han har ju fått lära sej att: absolut inte ett lövträd i ett granbestånd. Så det är så olika. Så har dom fått lära sej. Det är rätt så roligt. En grej som jag tycker är jättekul. Hans pappa fick medalj för hur han hade liksom skött sin skog här på denna gården. Om han hade gjort som han gjorde då så hade han fått sitta i fängelse idag. Så så har det ändrats. Det är faktiskt ett tecken på hur mycket det har förändrats. För jag menar, det är helt förbjudet det han gjorde!

I1: Vad gjorde han då?

Tanja: Ja, det vet jag inte riktigt. Utan det var väl med dikningar och sånt. Alltså det dikades i skogen och han fick liksom verkligen jättemycket beröm och han fick verkligen den här medaljen för att han hade så välskött skog och han hade skött det. Idag är det helt förbjudet att göra så som han gjorde och det är bland annat diken och, ja jag kan inte säga exakt.

Mikael: Ja det finns ju om man säger: Ett handgrävt dike får vi inte rensa med maskin utan det ska ju grävas med spade ju.

Tanja: Ja det är väldigt så reglerat att nu får du bara göra så och så och så. Nu pratade vi ju om bara härom dan.

Mikael: Nu kommer det nya krav med fickor om man säger. Du får ju dika ner till vattendrag men du måste lämna fickor, om man säger, så att slammet dämpas upp.

Tanja: Jag tror inte ens att man får göra såna diken över huvud taget som dom gjorde här i skogen då. Dom är ju. Det är väl bara dom

som finns som du får hålla efter men du skulle aldrig få göra ett sånt nytt dike igen. Det skulle som sagt vara straff på det, ja, på en generation tillbaka så ser man då.

Dan bekräftar bilden av hur det vid olika tider har funnits helt olika syn på vad som är rätt eller fel sätt att agera i skogen och skogsbruket:

I1: Så det finns den här osäkerheten då, för många vi har pratat med menar att det kan vara ett råd då som varar ett år och sen så har man ändrat sig efter ett år och då kan rådet vara ganska annorlunda.

Dan: Precis! Det svänger. Det svänger otroligt. Och det gör det alltså. Det var ju dom som. För många år sen så gick det, ja jag vet inte vad jag ska ta för ett exempel men det finns ju dom som var stick i stäv kanske med skogspolitiken om hur man skulle sköta skog. Det var nästan så att dom fick vitesförelägganden kanske för 30 år sen för att dom skötte det på helt fel sätt enligt myndigheterna. För fem, sex år sen så kanske dom fick pris för att dom hade skött skogen utmärkt. Då har dom gjort precis rätt. Och jag menar, så är det ungefär. Skötseln, när man pratar om skog här, så på 20-30 år ungefär så hinner det gå ett varv i princip då. I stort sett så är det så. Så det som är fel ena gången det är rätt lite senare. Så om man har ett normalt liv så har man rätt åtminstone en eller två gånger under livstiden och sen är det ju fel resten av tiden.

I1: Så antingen är man anmäld eller hyllad.

Dan: Nej men det är rätt fantastiskt. Det kan ju både vara roligt och för en del kan det vara tragiskt då att det svänger på det viset. Det är ju både och. Men så är det ju.

Förändringarna i rekommendationer och i skogsbrukets ideal tycks för de intervjuade skogsägarna framstå som både oväntade och något godtyckliga. Det tycks som om det skulle vara svårt att förutse vad som i framtiden kommer att rekommenderas och vad som tvärtom kommer att avrådas ifrån. "Det som är fel ena gången, det är rätt lite senare", som Dan uttrycker det, men vad som kommer att vara rätt och fel framöver tycks svårt att veta. Samtidigt måste skogsägarna agera och sköta sin skog, även om råd och rekommendationer skiftar. Leif beskriver hur detta kan vara problematiskt:

I1: Men du gallrade ändå här i skogen innan? Jag tänker på alla dom här expertråden och så här. Om man kollar på vad dom rekommenderar så verkar det ju som att man vill gärna ha löv men det enda ekonomiska är gran. Hur ska man förhålla sej till dom råden?

Leif: Jo man har väl lärt sej idag. Dom här experterna dom har ju fördelen att dom ena året kan säga att nu ska vi ha gran. Det är det absolut bästa med priserna på marknaden och nyttan och allt. Sen nästa år kan dom säga att ja löv är det ju det absolut bästa för markerna, och priserna kommer att stiga för löven. Skogen har ju trots allt en omloppstid på mellan 50 och 70 år. Där jag har bestämt där, det kan jag ju inte ändra på efter 30 år: "Ja det blir inte bra det här". Sen är det som med allting, man får ju chansa. Det går ju inte att göra på annat vis ju. Med dom omloppstiderna som är vet man ju aldrig vad som är rätt eller fel ju.

I1: Nej det är ju det. Det är det som är lite intressant. Hur ska man tänka?

Leif: Som expert så går det ju jättebra att säga nånting, om man kan ändra sej året efter.

Nils berättar om hur han förundras över att vissa saker kommer tillbaka när han blickar tillbaka på hur rekommendationer och ideal inom skogsbruket förändrats över tid:

I1: Vad kan du tänka att man kommer att säga i framtiden, om idag då, hur man hanterar det?

Nils: Ja, det är, framförallt blev jag förvånad över att just detta med gödslingen kom tillbaks. Det förvånar mig mycket. Det trodde jag inte skulle komma igen, därför att. Det är ju mycket som kommer ut i vattendragen, och dom säger ju att vi ska ha ner kvävehalten och det får vi inte ju på det sättet, i fall vi.

I1: Men vem är det som driver fram det alltså, att man börjar gödsla?

Nils: Det är ju industrin alltid, dom vill ju ha råvaror, så att det är ju dom som driver fram det.

Ibland pratar skogsägarna om idéer och ideal inom skogsbruket nästan som om det rörde sig om mode som skiftar vid olika tidsperioder. Bröderna Mats och Martin diskuterar hur idealen inom skogsbruket förändras,

bland annat efter stormen Gudrun 2005. Det pratar om det som nu är ”det nya sättet” att röja i skogen:

Mats: Men samtidigt så. Det säger ju skogsfolk som man pratar med, att man kanske inte behöver vara så jättenoga, det är ju det nya sättet, att man ska inte röja så att man har 98 procent gran i bestånden, utan man kan acceptera betydligt större procent löv.

I1: Du menar man gjorde det mer innan, man röjde mer innan?

Mats: Ja det var ju att jaga bort björk, och alla löv. Och få helslutna bestånd med gran.

I1: Varför vill man ha helslutna bestånd?

Mats: Ja det var ju alltså. Det ger ju bäst ekonomi. Trodde man ju.

Martin: Det är enklare dessutom.

Mats: Jo men. Fristående gran, det vet ni, den växer ju, det blir ju hur långa grenar som helst på den va. Står dom lite lagom tätt hela tiden, ja, så dom kvistensar sig då va.

I1: Dom sköter sig mer själv?

Mats: Ja.

Till grund för myndigheters råd och rekommendationer inom skogsbruket ligger ofta vetenskapliga rön av olika slag. Vetenskapliga kunskaper om skogsskötsel är dock inte som de ofta framstår någon slags slutgiltigt säkerställda fakta. Tvärtom måste dessa vetenskapliga kunskaper, liksom de råd och rekommendationer för skogsskötsel som baseras på dem, betraktas som provisoriska ståndpunkter som fortlöpande revideras (Sundqvist 1996). Skogsägarna lyfter fram att vad som betraktas som säkerställda fakta inom skogsbruket skiftar över tid. Dessa ständiga förändringar är inte en fråga om någon slags anomali, utan en naturlig del av den vetenskapliga kunskapsproduktionen.

De som producerar och förmedlar kunskaper, råd och riktlinjer för hur skogsbruk bör och inte bör bedrivas kan heller inte betraktas som någon enhetlig grupp som besitter samma kunskaper eller givet kommer fram till samma resultat och tolkningar. Det förekommer ibland kontroverser mellan olika forskare och rådgivare, vilket ytterligare kan bidra till att råd och rekommendationer för den enskilde skogsägaren kan framstå som motsägelsefulla. Trots detta åtnjuter experterna, och de vetenskapliga kunskaper som deras expertis bygger på, ofta ett högt förtroende (Sundqvist 1996). Enskilda experter och råd kan visserligen kritiserats, men ge-

nom att kritiken framförs av andra experter kommer vetenskapen som sådan att inkorporera kritiken mot vetenskapen i den vetenskapliga processen. Trots att den information och de ideal som kommuniceras skiftar över tid och ibland går stick i stäv mot tidigare information och ideal kan vetenskapens auktoritet inom skogssektorn sägas bestå (Sundqvist 1996).

Olika skolor och idéer

Israel af Ström, en svensk 1800-tals skogsforskare, ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien och grundare av *Statens skogsinstitut* deltog flitigt i debatten kring hur skogen på bästa sätt skulle skötas. Skogsskötsel var på 1800-talet, liksom idag, något som det fanns olika åsikter om och som därför diskuterades av experter inom området. På 1830-talet var af Ström bland annat inblandad i debatten om när på året det var bäst att hugga ved. Enligt en del av dåtidens experter var det inga problem att hugga på sommaren, något som af Ström kraftigt opponerade sig mot. Han påpekade att det trä som höggs på sommaren blev mindre motståndskraftigt mot röta, men också att granbarkborren enligt af Ström ”den farligaste af alla skogsinsekter för Svenska barrskogarna” slår sig ned i träd som fällt om sommaren (Eliasson 2002:185).

Även idag förekommer diskussioner om när på året och hur avverkingen av skogen ska ske. Liksom på 1800-talet kan det som för en framstår som ett sunt och vettigt tillvägagångssätt för någon annan framstå som helt felaktigt. Nils berättar om hur han ser andra skogsägare göra vad han anser är vansinniga saker. Samtidigt tycks han vara medveten om att det inte är helt självklart vad som ska betraktas som vettigt eller ovetligt:

Nils: Jag har alltid gallrat för hand, ja, så därför så har det. Men man ser ju olika grannar. En del ser man ju som är fullkomligt vansinnigt. Sen kan man ju fråga sig, dom går in i skogen och sprutar ut lite gift på stubben och sen ska det vara bra. Och ja, det kanske är rätt.

Fredrik menar att det finns olika skolor när det gäller hur skogsägarna ska tänka exempelvis vid nyplantering av skog. Han beskriver det som att han väljer en viss väg i sitt skogsbruk, en viss strategi, väl medveten om att det också finns andra strategier och val som skulle kunna ha gjorts istället:

I1: Ja för det tänkte jag fråga lite, om just det här med nyplantering och plantering, har ni gjort nån sån efter?

Fredrik: Ja. [skratt]

I1: Ja okej, hur snabbt liksom efter?

Fredrik: Ja vår, vår önskan är ju att. Om vi avverkar på vinterhalvåret så vill vi att det planteras redan nästa år, nästa vår.

I1: Det är så man brukar göra?

Fredrik: Ja, inte alla. Det är olika skolor, men det är vår idé om hur man bäst sköter det, bästa ekonomin, och bäst produktion på marken, och minst problem med det som skadar plantorna. Alltså det kommer mer buskar och gräs som dödar dom, och ju tidigare man kan plantera, desto mindre av den konkurrensen får dom. Plantans första år innan den kommer upp en halvmeter är ju den krisiga perioden då, dels mot insekter, men också mot sånt som kan konkurrera ut den. Så att så fort som möjligt helt enkelt.

Mikael och Tanja berättar om hur synen på och användningen av bekämpningsmedel inom skogsbruket också skiftar och att det är olika bud om vad som fungerar eller inte fungerar, om vad som är farligt eller ofarligt:

Mikael: Nej, det går inte. Tyvärr är det lite fel att man inte får använda det gamla preparatet. Det har vi sett på gamla planteringar att det fungerade jättebra då för att det regnade inte bort på detta sättet. Det vi sprutar med idag, om du inte passar in det väldigt exakt så, en regnskur, så är det plus minus noll. Då är det borta.

I2: Men dom här gamla är dom?

Mikael: Ja det var väl en fyra fem år sen då sprutades alla plantor på plantskolan och det måste bli väldigt, det måste vara väldigt lite en liten planta kan ta med sig ut. Men den är ju skyddad. Istället för att gå ut och spruta i skogen.

Tanja: Det är möjligt att det var farligt för dom som jobbade med det. Jag vet inte.

Mikael: Det görs ju i Sverige ju, preparatet ju. Och det kom ett nytt preparat och det visade sig att det var inte funktionellt på samma sätt. Mycket av granplantorna, om man säger, har ju klarat sig ändå, men det är inte tack vare det vi har sprutat på dem utan det är. Det

måste vara en bra planta ju. Så det är inte skyddet som har gjort det utan det är i så fall att det är en bra planta att plantera.

I samtalen med skogsägarna framgår det att frågorna kring vad som är rätt eller fel att göra i skogsbruket till viss del har att göra med de värderingar och ideal som skogsägarna själva har, snarare än några allmänt säkerställda fakta. Det finns liksom sociologen Sundqvist (1996) betonar inga rena fakta när det gäller naturbruk och naturvård. Det är snarare en fråga om värderingar som rör hur människor anser att relationen till naturen bör se ut som ligger till grund för de beslut som tas. En fråga som det exempelvis råder delade meningar om är självföryngrade plantor. Några av intervju-personerna pekar på att det aldrig går att räkna med att självföryngrade plantor kan hålla lika hög kvalitet som de som planteras. Andra menar att självföryngrade plantor är extra bra då de bevisligen är starka som överlevt bland en massa andra självföryngrade plantor. Mikael och Tanja beskriver hur de tror på självföryngrade plantor, medan de samtidigt är medvetna om att det finns många i den äldre generationen skogsägare som är mer skeptiska. I grund och botten tycks skillnaden ligga i en värdering om vilken typ av skog skogsägarna eftersträvar i sin odling:

I1: Där ni har haft skog tidigare, hur är det med självföryngringen?

Mikael: Ja, det har fungerat jättebra och det är faktiskt lite tack vare träd som är pinade som håller på att dö. Dom fröar ju. Och vi har ju sett. Ja det är nästan som en typ av gräsmattor av granplantor på vissa områden. Så det har fungerat jättebra.

Tanja: Sen vet vi inte hurdan skog. Alltså, pratar man med gamla skogsägare så tycker dom att det är värdelöst igen alltså.

Mikael: Dom vill inte ha den typen av skog.

Tanja: För dels är det jättesvårt att sköta den. I början är den jättesvår.

Mikael: Du måste vara väldigt aggressiv i början och typ gå med röjsåg och verkligen kapa ned och slå ihjäl så mycket som möjligt. Så det går inte med för stora områden. Men små områden fungerar det jättebra på.

Tanja: Sen så kan jag tycka spontant, men det är kanske som man tänker spontant, att det som kommer självt, tror man ju trivs där det växer där kan man ju tänka då.

Mikael: Sen kan man ju tänka att det finns ju andra faktorer på det också. En granplanta som växer upp själv, den angrips ju inte av djur på samma sätt, och du har inte problem med insekterna på samma sätt. Man behöver inte spruta den. Den klarar sej. Den är inte så attraktiv på nåt sätt, som en planta som du sätter.

Tanja: Ja det är intressant.

Mikael: Nej det finns någonting där. På självplanteringarna är inte angreppen väldigt svåra. Det är väldigt skonsamt.

Leif tar också under intervjun upp frågan om självföryngring som strategi och berättar om hur han på ett ställe efter stormen tänkte låta det komma självföryngrade plantor. Han ändrade sig emellertid sedan efter rekommendationer och lät plantera istället. Han betonar att vilken strategi som väljs är en fråga om ”vad man har för inriktning”:

Leif: Det är väl i princip, ja det är inte riktigt färdigt ännu med planterandet och sånt. Man har lite hörnor och sånt kvar ju. Vi var väl i princip precis färdiga med upparbetningen efter Gudrun när Per kom ju. Hade väl i stort sett inte mer än huggit nån dag för att reda till det så kom Per. Så blev det ett år till. Så att nu är första vintern som vi har börjat gallra i stående skog sen stormen. Jag rättade till ett hygge nu i vintras och så har jag väl ett till, som jag inte har haft direkt högprioriterat, men som jag börjat rätta till och plantera också. Nåt som jag tänkt lämna men, men dom tyckte det var för bra mark för att låta den självföryngras och sköta sej själv. Enligt expertisen i alla fall.

I1: Så du tänkte du skulle lämna den?

Leif: Ja det kommer ju en del självföryngrat. Det är sån mark här så att det är väldigt lätt för självföryngring. Men att man förlorar i och för sig lite i produktivitet när man självföryngrar, men sen så blir det billigare anläggnings kostnader så. Men det beror på vad man har för inriktning.

Dan berättar om hur han och andra skogsägare testar olika idéer och hur principerna för hur skogsskötseln skiftar, bland annat i takt med nya tekniska innovationer, exempelvis för röjning av skogen:

I1: Är det olika läror om gallring och sånt?

Dan: Vi testar ofta lite olika idéer. Tidigare har det ofta varit att om det varit mycket björk i en granplantering så har man tidigare alltid gått in med röjsåg vid något tillfälle när det är lagom att ta det och då kanske kört all björk då så det bara blivit enstaka kvar, nån lucka eller så där. Idag pratar man om helt andra grejer. Både att spara mer löv och sånt här.

I1: Så man sparar mer?

Dan: Ja, jo det var en som röjde björk här. Dom hade gjort ett försök. Det var en kille som jobbar rätt mycket åt Södra han var faktiskt här och röjde i ett projekt på andra sidan våtmarkerna här nere. Det är på marker där det kommer väldigt mycket björk och så står där gran. Så i ställt för att hugga ner all björken så körde han. Han har utvecklat en ny röjsåg nu som hänger. Han har en sele runt sej och så är det som en båge över huvudet så här och så är det ett vanligt motorsågssvärd som sitter på ett långt rör så man kan gå framför så här och skära så här. Annars måste man gå nere vid marken så här. Och då går han alltså runt såna här björkar. Alltså gran ska ju ha konkurrens från sidan och så ska du tvinga den uppåt så att trädet ska bli så rakt som möjligt och så långt som möjligt och snabbt som möjligt. Så mycket konkurrens från sidan men det får absolut inte konkurrera med toppskottet. Står där en björk då som blåser så här så piskar den sönder toppskotten och sen är granen kass. Så det gäller att skära i precis rätt tid och då skar han björken på sidan så att den kan inte nå toppen då och så tar man och kör av björk på halva höjden kanske bara 30 procent av björken är kapad då får grenarna växa vid sidan och konkurrera med grenarna från sidan men inte med toppen. Så lite som möjligt för att fria toppen. Men det betyder också att du måste vara väldigt aktiv, du måste gallra vartannat år och göra åtgärder. Så att det bygger på att du är aktiv och gör det själv och sånt här. Men då kan du alltså dana. Du kan få en kvalitetshöjning på granen genom att göra så. Så du använder björken till att dana granen.

Det kan även finnas en annan förklaring till att frågorna kring vad som är rätt och fel, kring vad som ska rekommenderas eller avrådas ifrån inom skogsbruket ofta leder till vitt skilda svar. Det kan sägas handla om att de kunskaper som skogsägarna använder är situerade kunskaper. Skogsägarnas kunskaper om vad som bör eller inte bör göras i skogen är kunskaper

i relation till specifika skogar och marker, och till de specifika förhållanden som gäller för dessa. Därför blir strategierna ibland olika. Mikael och Tanja betonar vikten av att ha specifikt och lokalt anpassade rekommendationer och riktlinjer, exempelvis för hur gallringen av skogen ska göras. De berättar också om hur de lämnat ett tidigare tankesätt som mycket handlade om att göra ekonomiska vinster, men som visat sig kunna miss-tänkas vara dåligt ur stormsynpunkt:

Tanja: Samtidigt. Man måste ju gallra också. Annars växer inte skogen. Så jag menar, det är ju också. Det är svårt alltså. Egentligen borde man gallra på lite olika sätt. Alltså att man inte gör likadant överallt, utan om det finns olika metoder. Att man provar på lite olika sätt i alla fall.

Mikael: Så vi är inne på nu att inte göra stickvägar som man gjorde förr. Då gjorde man stickvägar hela tiden in och gallrade ganska hårt. Mycket för ekonomin klart också för det ska ju betala maskinerna ju. Men nu är vi inne på att köra utan stickvägar och lämna en 20–25 meters kant runt hyggena som ska stoppa och så göra en eftergallring på den när den andra skogen har börjat fästa sej.

Tanja: Med en liten maskin som ska göra detta. Alltså det är helt andra maskiner som behövs för att göra detta. Inte stora maskiner utan små.

Leif ger också en beskrivning av hur skogsägarnas vetande och handlande i skogen har en lokalt och kontextuellt förankrad dimension, något som experterna i sin rådgivning ibland saknar:

Leif: Man har väl lärt sig att det inte är alltid dom här experterna. Det går ju fint att titta i en bok hur nånting ska va, sen när man kommer ut i verkligheten så ser det inte likadant ut. Man får väl köra lite med både hängslen och livrem ju. Sen får man anpassa sej efter mark och lite sånt här också ju.

Liksom Leif beskriver har experter inom myndigheter och organisationer av olika slag ofta andra utgångspunkter än skogsägarna när det gäller rådgivning och rekommendationer för hur skogen ska skötas. För skogsrådgivarna är det möjligt att ha många olika åsikter och ta med olika saker i beräkningarna. För skogsägarna handlar det främst om att det är vissa sa-

ker som måste göras i skogen, konkreta arbetsuppgifter som måste utföras trots att osäkerheten är stor och det finns många olika åsikter om hur det ska ske. Skogsrådgivarna kan tycka olika saker, men skogsägarna måste anpassa sig efter den specifika marken, de specifika vindförhållanden som råder på en viss plats och en rad andra högst konkreta faktorer. Det finns grundläggande skillnader mellan experternas kunskaper och skogsägarnas dito, något som nästa avsnitt ska behandla mer i detalj.

4.2 Vetenskap och skogsägarkunskap

Kunskaper kan vara av olika slag. Att veta att saker och ting förhåller sig på vissa sätt är en typ av kunskap, att förstå sammanhang av olika slag en annan. Att veta hur något ska göras och också kunna göra detta är ytterligare en form av kunskap, liksom det kan betraktas som en kunskap att kunna handla med gott omdöme. Lundgren & Sundqvist (1996) talar om fyra olika kunskapsformer; fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. Medan faktakunskaper är kunskaper om regler och konventioner, kvantitativa kunskaper som kan mätas i termer av mer eller mindre, är förståelsekunskapen i första hand kvalitativ. Ett fenomen kan förstås på olika sätt utifrån en mer eller mindre kvalificerad förståelseram. Fakta och förståelse hänger också ihop. Förståelsen avgör vilka fakta som uppfattas, förståelsen skapar mening i faktakunskaperna (Lundgren & Sundqvist 1996).

Kunskap har också olika källor, den kan komma från vetenskapliga experiment, från långvariga erfarenheter eller från diskussioner (Molander 1996). Den vetenskapliga kunskapen om skog och skogsbruk som ligger till grund för expertråd och rekommendationer från myndigheter och organisationer inom skogssektorn kan ofta sägas vara typisk faktakunskap, kunskap som syftar till en teoretisk förståelse. Skogsägarnas kunskaper om sin skog är emellertid även av mer praktisk natur. Skogsägarna har kunskaper som kan klassas som färdigheter och förtrogenhet, de vet hur olika saker ska skötas i skogen. Förhållandet mellan å ena sidan experter verksamma inom myndigheter och organisationer av olika slag, och å andra sidan de privata småskogsägarna präglas bland annat av att det är ett möte mellan olika typer av kunskapstraditioner. Detta förhållande handlar också i hög utsträckning om det förtroende som experterna och deras kunskaper åtnjuter hos skogsägarna.

Förhållandet till myndigheter och skogsrådgivare

Kontakterna mellan skogsägare och skogsrådgivare på regionala skogsmyndigheter, skogsägarföreningar och andra former av intresseorganisationer är av avgörande betydelse för implementeringen av den svenska skogspolitiken (Felton m.fl. 2010). Via dessa skogsrådgivare kan skogsägarna ges möjlighet att fördjupa sina kunskaper genom utbildning, rådgivning och information. Skogsrådgivarna kan även erbjuda praktisk hjälp på olika sätt. En enkätundersökning bland svenska privata småskogsägare från 2004 visade att över 70 procent av de intervjuade skogsägarna sökte råd från skogsrådgivare av olika slag, och att 80 procent av skogsägarna litade på de råd de fick (Blennow 2008).

Att förtroendet för skogsrådgivarna är stort bland skogsägare framkommer också bland de intervjuer som gjorts till denna undersökning. Det finns emellertid även de av intervjupersonerna som beskriver sig som skeptiska till myndigheters och organisationers rådgivning. Det handlar inte om någon grundmurad misstro. Det tycks mer vara en känsla av att rådgivare och experter inte alltid nödvändigtvis har rätt, och att de egna kunskaperna, den egna synen på saken inte helt harmoniserar med experternas. Ulf beskriver hur han upplever att de rekommendationer han fått vid gallringen av skogen varit problematiska:

I1: Jag tänker det här med, svårigheterna att planera, det enda man vet är ju att det kommer att komma nya stormar egentligen. Kan man göra nånting egentligen åt sin skog när det gäller hur man planterar den och sköter den?

Ulf: Ja, dom eh, vill ju att man ska gå in tidigare och gallra, göra en förstagallring vid, om det är fjorton meter. Och sen så när trädet har kommit upp mot tjugo meter högt så ska man in och röja i det. Och så ska man ta lite bredare än vad man gjorde innan så att det ska få bättre rotsystem. Sen vet man ju inte, för detta var ju vad Södra rekommenderade, och i vår var dom inte så hemskt glada vid en massa massved. Så att det kan ju vara så att går man in tidigt, så blir det ju mindre massved. Så vad som egentligen är, det är den rekommendationen som har kommit nu.

I1: Men, ni och andra tycker jag verkar ganska skeptiska till dom här rekommendationerna?

Ulf: Ja, jag är då skeptisk till dom!

Även om förtroendet för skogsrådgivarna på myndigheter och intresseorganisationer och för de råd som dessa ger många gånger är stort har det historiskt funnits många tillfällen när de råd som gått ut till skogsägarna visat sig vara felaktiga och sedermera behövt dras tillbaka. En sådan händelse som ibland pekas ut som problematisk gäller rådgivningen kring plantering av contortatall på 1970-talet. Contortatall är en nordamerikansk tallsort med högre tillväxt som under en period rekommenderades av myndigheter och skogsexpertis. Vid denna tidpunkt var dock kunskaperna om contortatallen relativt begränsade. Det visade sig snart att den planterades på fel marker, vilket gav sämre tillväxt och virkeskvalitet. Nils nämner bland annat contortaplanteringarna när han pratar om hur myndigheter historiskt hanterat rådgivning inom skogsbruket. Han beskriver hur han även idag är skeptisk till en del av de råd som ges från Skogsstyrelsen. Han menar att det finns anledning att ifrågasätta Skogsstyrelsens rekommendationer kring vad som är ekonomiskt riktigt att satsa på i framtidens skogsbruk:

I1: Mmm, alltså hur, vad är skillnaden mellan tall och gran när det gäller alltså hur väl dom står i stormen?

Nils: Ja, skillnaden mellan gran och tall är ju att granen vill ju ha bättre mark än tallen. Men vi har ju problem med rötan i granen, och därför så vill man ju ha in både löv och tall i skogen för att slippa rötan. För Skogsvårdstyrelsen säger att rötan inte har med att göra att där växer upp en ny produktion, men det är ju, ingen normal skogsägare tror på vad dom säger i det fallet. [skratt]

I1: Vad då menar du, hur är det istället då?

Nils: Jaa, har du plantering va, och du får 50 procent röta i den, då kan du räkna med att värdet sjunker rätt kraftigt. För det är ju den som är värd pengar, det är rotstocken, för den betalas ju bäst. Och den som är rötad, det är ju ekonomiskt rätt kraftigt reducering. Men dom, Skogsvårdstyrelsen säger ju att det är bättre. För tallen växer så mycket saktare så det är inte ekonomisk vinning att sätta tall.

Skogsägare som Nils och Ulf uttrycker, som citaten ovan visar på, skepsis mot experter inom myndigheter och olika typer av intresseorganisationer och mot deras kunskaper. Denna skepsis kan tolkas utifrån att dessa experter ibland tycks framställa sina råd och rekommendationer som en slags eviga och allmängiltiga vetenskapliga sanningar trots att skogsägar-

nas egna erfarenheter visar att det alls inte är på det viset. Det är inte experterna som sådana som Nils och Ulf tycks skeptiska mot, utan de anspråk som de ibland tycks göra på att sitta inne med det enda sanna och rationella sättet att sköta skogen på. Sociologen Wynne (1996) poängterar att de skillnader som ibland lyfts fram mellan de mer teoretiska experterna inom olika områden med vetenskapligt grundade kunskaper och de mer praktiskt kunniga med kunskaper grundade främst i erfarenheter, inte är fråga om att de förras kunskaper skulle vara meningsneutrala, objektiva och allmängiltiga medan de senares skulle vara subjektiva och kulturellt präglade. Även vetenskapliga så kallade faktakunskaper är socialt och kulturellt bestämda och präglade av subjektiva värderingar. Problemet är att icke-vetenskapliga kunskaper ofta avfärdas som irrationella och subjektiva i förhållande till de förment rationella och objektiva vetenskapliga kunskaperna (Wynne 1996:68). Skogsägarnas egna erfarenheter av att följa experters och myndigheters råd tycks visa att de rationella råden och rekommendationerna inte är så rationella och allmängiltiga som de ibland fås att framstå.

Miljöområdet tycks vara ett område inom vilket förhållandet mellan å ena sidan skogsägarnas eget vetande, först och främst baserat på erfarenhetskunskaper, och å andra sidan experternas vetande, främst baserat på vetenskapliga kunskaper framstår som extra problematiskt. Utifrån Wynnes (1996) resonemang kan detta te sig logiskt eftersom miljöfrågor ofta präglas av en abstrakt och vetenskaplig diskurs och terminologi. Skillnaderna mellan den vetenskapliga kunskapstraditionen och icke-vetenskapligt grundade kunskaper kan här tänkas framstå särskilt tydliga. Dessutom präglas miljöområdet av en mycket omfattande vetenskaplig kunskapsproduktion och av motsägelsefullhet (Lash m.fl. 1996).

Nils ifrågasätter Skogsstyrelsens rekommendationer för hur stormskadorna i skogen skulle hanteras för att minska risken för exempelvis angrepp från insekter som granbarkborre. Han menar att den rådgivning som gavs för att minska problemen mycket väl kan ha bidragit till att göra dem värre:

I1: Hur, jag tänker då efter, när det låg mycket i skogen. Vad finns det för risker med att inte ta om hand om virket då om man säger?
 Nils: Ja det underliga med detta, när man ser allt efteråt. Jag i alla fall, det går inte att vetenskapligt bevisa, men som jag tycker är det mest skrämmande. Det är detta som Skogsvårdsstyrelsen går ut och

säger att ”Nu är det så viktigt att ni tar vara på de här produkterna i skogen så inte skadeinsekterna kommer.”

I1: Mmm.

Nils: Det visades att de områdena som en maskin huggit så fort Gudrun hade kommit, de blev hårdast angripna. Det är rätt underligt.

I1: Det är underligt, varför tror du?

Nils: Dom fick två år senare hugga ner strängt taget alltihop skog de hade. Men det var de första tre, fyra månaderna, när våren kom och sen det låg kvar. Dom som huggt på våren och sommaren, dom fick inte alls dom angreppen. Och även när jag hade skog liggande, där låg ju en del över hela sommaren ju för, jag högg hela sommaren det året för all del. Men eh där låg faktiskt kvar, men angreppen blev inte, de blev förr mindre än större på det jag har. De som blev hårdast angripna det var när dom hade skogsmaskinerna, gick in ögonblickligen och hade brått.

I1: Mmm, vad tror du det beror på, att det var så?

Nils: Därför att det huggs på fel sätt. Det låg helt enkelt. Dessa huggningar som hugger stora högar och rätt mycket spill i dom och där föddes insekterna, mädde väl.

I2: Mmm.

Nils: För dom torkade aldrig ut på våren. Utan de högarna, rishögarna låg där.

I1: Mmm, och dom behöver fuktighet då ja för att utvecklas?

Nils: Ja det var bra fuktighet. Dom [insekterna] mädde väl.

Liksom när det gäller andra områden är det inte från Nils sida en fråga om ett totalt och ovillkorligt avfärdande av experterna, deras råd och rekommendationer. Detsamma gäller Dan. Han beskriver det som att han har en dialog med Skogsstyrelsen som åtminstone inte varit direkt dålig för honom:

Dan: Ja, ja här väl en dialog med Skogsstyrelsen. Det har jag lite grann. Det kan man säga. Är man helt ute på fel spår själv så kanske dom styr dej lite och försöker. Ja, jag vet inte jag. Jag har inte haft ont av dom på det viset direkt så.

Skogsägarnas inställning till experter på exempelvis Skogsstyrelsen kan liknas vid den som Gillespie & Buttel (1989) lyfter fram. De har undersökt relationen mellan yrkesverksamma inom de areella näringarna i USA och forskningen inom området. Det finns en ambivalent inställning till experter och till vetenskapliga rön bland dem som Gillespie & Buttel intervjuat. De intervjuade jord- och skogsbrukarna markerar skepsis mot vissa av de råd och rekommendationer som kommer från experterna men avfärdar samtidigt inte experterna och deras kunskaper helt och hållet. Det grundläggande förtroende för expertisen och den vetenskapliga kunskapen finns där trots att skepsis uttrycks i vissa frågor (Gillespie & Buttel 1989).

Dan pratar i intervjun om kväveutsläppen och dess betydelse inom skogsbruket. Även om han inte aktivt ifrågasätter miljöexperternas uppfattningar är det samtidigt uppenbart att han själv har uppfattningar i frågan som kanske inte helt stämmer överens med experternas. Han menar vidare att skogsägarna oförtjänt fått skulden för en del av miljöproblemen kopplade till kväveutsläpp:

I2: Vad var det som var dåligt med att dika egentligen? Det var nån mer som har sagt det här att man inte får dika?

Dan: Ja det är ju både att man torrlägger vissa marker. Man kan ju ha fuktiga marker. Man måste ju dika lite för att kunna få produktion på dom. Och är det då mossmarker är dom rädda för att man släpper ut för mycket sumpvatten och sånt kommer ut. Och sen blir det ju, ju mer diken du har i skogsmarker. Ja, jag kan inte reda ut allting, men alltså vi tar emot mycket kvävednedfall och sånt som kommer mycket från flyg och sånt. Det kommer ju ut lika mycket på alla marker då va. Är det inte dikat nånting på markerna så ska det när det faller ner, så ska det silas genom markerna och sen ska det ta sig från mina skogsmarker kanske ner till Lagan här då först ett antal kilometer kanske. Markerna kanske tar upp det, vissa andra växter tar upp den här näringen. Men ju mer du har dikat så kanske det kommer ett nerfall och med regnets hjälp och sånt här så blir ju transporten till vattendragen och vidare ut till havet går ju mycket snabbare med dikningen då. Så man skyller mycket på oss liksom med kvävegödningen i haven och sånt där. Algblooming och sånt där. Jag vet inte om det kommer därifrån men en massa andra negativa effekter för haven. Det får vi ju stryk för. Det kanske vi inte

alltid kan hjälpa. Det är klart att vi hjälper väl det på traven så att det kommer snabbare ut. Så vi är ju en liten bit i kedjan. Men det är klart det är lättare att hacka på oss och säga att vi inte får dika än att säga att flyget släpper ut flyggaser. Det är ju klart. Man angriper alltid det som är enklast så det känns inte alltid rättvist. Så det är konflikter kring det och såna grejer.

Frågan om framtidens klimat är särskilt svårbedömd för vetenskapliga experter och rekommendationerna för klimatanpassningen av framtidens skogsbruk kan framstå som mycket osäkra. I en sådan situation är det inte förvånande att det hos skogsägarna uttrycks skepsis och att de i högre grad än annars kan välja en egen strategi. Fredrik och Karin ger uttryck för dessa tankar:

I1: Mmm, men jag tänker, jag läste nån sån här ekolog, som påstod att gran inte skulle passa här i framtiden för att det blir för varmt och jag tänker man räknar med att det ska bli varmare?

Karin: Mmm, det skulle man ju kunna tänka sig.

I1: Är det någonting ni?

Fredrik: Vi ser ju att dom odlar gran i Tyskland och Frankrike.

I1: Odlar dom samma gran där eller?

Fredrik: Ja, det är Norway Spruce som gäller överallt.

Wynne (1996), som i sin studie undersökt bland annat hur jordbrukare i Storbritannien förhåller sig till expertrådgivning, menar att en viktig bakomliggande orsak till att jordbrukarna många gånger var kritiska till experterna var att dessa ofta inte tog hänsyn till den lokala kontexten. Experterna utgick inte från de specifika förhållanden som rådde inom denna. De tog inte heller upp alternativa synpunkter och de underlät många gånger helt att hämta in jordbrukarnas specialistkunskaper, kunskaper som i själva verket var väsentliga för att förstå och för att socialt kunna hantera den aktuella problematiken. Detta skapade stor frustration bland jordbrukarna och gjorde att experterna kom att betraktas som både okunniga och arroganta. Jordbrukarna menade att experterna inte förstod dem och ignorerade deras kunskaper om den lokala miljön. En parallell kan här dras till hur en del av skogsägarna pratar om experter inom främst myndigheter, som ska ge råd och rekommendationer för hur skogsbruket ska bedrivas. När det gäller inhämtandet av skogsägarnas åsikter och kun-

skaper och anpassandet av rådgivning till den lokala kontexten tycks det ibland som om situationen för skogsägarna liknar den som Wynne (1996) beskriver i sin studie.

Att känna sig för som skogsägare

Tidigare har betonats att det finns många olika idéer och skolor för hur skogsbruket ska bedrivas bland skogsägarna. Detta avsnitt bygger vidare på denna tanke men fördjupar också resonemanget om hur skogsägarna går tillväga för att leta sig fram till sitt sätt att sköta skogen genom en kombination av egna kunskaper och olika inhämtade expertkunskaper. Uppfattningen att det inte finns några givna eller allmänt giltiga svar på frågan om hur skogen bäst ska skötas hänger ihop med en vilja hos de intervjuade skogsägarna att förlita sig på sina egna kunskaper och erfarenheter av skogsskötsel. Ove pratar om att han använder sig av ”sunt förnuft”:

I2: Vad tycker du generellt om råd från experter och Skogsstyrelsen och allt vad det heter, rådgivare?

Ove: Ja, alltså Skogsstyrelsen, du har ju möjligheter att får rådgivning därifrån också så det är. Ja vad ska man säga om Skogsstyrelsen? Jag nyttjar inte deras kontakter så mycket utan jobbar efter egna, efter sunt förnuft.

Mikael och Tanja berättar också om hur de snarare än att gallra som experterna på olika organisationer rekommenderar väljer att göra på sitt eget sätt:

Mikael: Och vi bråkade jättemycket med. Om det här med gallringen idag ju. Södra är på oss hela tiden

Tanja: Alltså om hur man ska gallra egentligen.

Mikael: Och dom vill ju maskingallra. Och gallrar man som dom säger och vi får en lite häftigare storm, ja som Per typ, ja, så har vi ingen skog kvar. Då hade den varit nere också.

I1: Varför blir det så när man gallrar?

Mikael: Jo för om du gallrar så släpper du in luften. För vi ser ju varje stormby som kommer tar dom yttre träden i en plantering. För träden är om man säger ju rätt snabbväxande och dom rotar sej

inte så mycket och har mycket stöd av sin omgivning. Dom behöver inte ha det. Dom satsar på att sprida sej. Gör du en gallring då och släpper in luften så tar den.

Det framstår som att den typ av kunskaper som flera av skogsägarna menar att de använder sig av i skogsbruket är en typ av kunskaper som tycks bygga på känslor för den lokala och specifika skogen. Det handlar om kunskaper som kanske inte alltid är så lätta att formulera. Snarare kan dessa kunskaper beskrivas som förmåga att uppmärksamma olika saker och att handla med omdöme, en förtrogenhet med specifika verksamheter och verkligheter i skogen och skogsbruket (Molander 1996). Det är kunskaper som inte kan fås genom att lyssna på experter. Myndigheternas och de olika intresseorganisationernas experter kan sägas ha svårt att komma med välgrundade rekommendationer eftersom de inte följer skogen och dess utveckling närmare under en längre tid. Karl-Erik och Martin poängterar hur myndigheters råd och rekommendationer med nödvändighet inte kan räcka för att de ska kunna veta hur de ska sköta sin skog:

- I1: Men jag tänker liksom, är det svårt att, om man inte vet vad man ska plantera, vad man ska satsa på, vem pratar man med då?
 Karl-Erik: Skogstyrelsen, det är ju deras sak att ge råd.
 Martin: Då blir det att han kommer ut här. Och om han går en liten sväng. Och han, han kan ju bara råda.

Det tycks inte handla om att skogsägarna nödvändigtvis anser att skogsrådgivarna skulle komma med felaktiga rekommendationer för hur skogen ska skötas. Snarare tycks det röra sig om en slags insikt om att skogsrådgivarna har vissa typer av kunskaper, medan skogsägaren har andra kunskaper som de tidigare inte rimligtvis kan ha. Flera av intervjupersonerna betonar hur de snarare än att bara följa experternas råd och rekommendationer använder sig av mer subtila kunskaper, mer baserade i egna erfarenheter för vad som är bra eller dåligt att göra i skogen. Dessa egna kunskaper är också viktiga vid värderandet av experternas råd och myndigheternas rekommendationer. En del av skogsägarna beskriver hur de kombinerar de olika kunskaperna för att skapa sig en bild av hur de exempelvis ska gallra. Fredrik pratar om hur han arbetar både efter mallar och officiella rekommendationer och efter eget huvud:

Fredrik: Hela tiden så kommer det nya förslag på gallringsintensiteter och så, hur mycket man ska ta bort, hur mycket som ska stå kvar och så. Och, vi kör väl dels lite efter mallarna, men också efter eget huvud, hur vi tycker att det fungerar bra här och så.

I1: Det kan man, det finns ett utrymme för att göra det?

Fredrik: Oh ja! Samhället styr egentligen bara planeringen.

I1: Mmm, och sen skötslen är?

Fredrik: Sen får du faktiskt missköta din skog efter det. Helt enkelt låta bli den om du vill. Men det ska vara ett visst antal stammar per hektar efter ett visst antal år. Det säger staten.

I1: Ja, det är det som är regeln?

Fredrik: Det är lag ja.

Dan berättar om hur han plockar in information från olika källor, anpassar och värderar den i förhållande till sina egna specifika och konkreta kunskaper om den egna skogen när han beslutar hur han ska gå tillväga i sitt arbete:

I1: Jag tänker lite på det hur man ska tänka liksom. Om man kan få hjälp inför hur man ska planera. Det finns en viss rådgivning att få antag jag från myndigheterna, men hur resonerar man med andra skogsägare?

Dan: Ja det gör man nog lite också. Det är rätt så många tidningar som skriver om skogen. Både Södras tidningar och skogstidningar. Där står ju hur andra har gjort och tankar och så och så plockar man in grejer som jag tycker passar mej eller mitt eget område då och så där.

Skogsägarna tycks ofta förhålla sig relativt fritt till de vetenskapliga kunskaper som de möter i form av olika experters råd och rekommendationer. Det handlar även om att skogsägarna i sitt beslutsfattande i skogsbruket använder sig av en slags kunskaper om skogen som kan liknas vid vad Lundgren & Sundqvist (1996) benämner förtrogenhetskunskap. Till skillnad från kunskapsformer som fakta, färdigheter och förståelse menar Lundgren & Sundqvist (1996) att förtrogenhetskunskap kan ses som en slags bakgrundkunskap, eller kunskapens tysta dimension. Förtrogenhetskunskapen kan bland annat sägas komma till uttryck i bedömningar av olika slag som skogsägarna gör, när de genom sina erfarenheter av

många unika situationer inom skogsbruket ser likheter och olikheter och agerar utifrån detta. Denna förtrogenhetskunskap kan skogsägarna sedan omsätta i praktisk färdighetskunskap. Ove beskriver det som att han känner sig för i sitt brukande av skogen:

Ove: Så man får ju känna sej för som skogsägare och veta ungefär var dom här olika sorterna plantor passar bäst. Och det tänker jag mycket på. Är där lite frostigt i den där låga marken? Är där en backe? En lång backe?

I1: Ja men, det här med att känna sig för det är lite intressant, tycker jag. Diskuterar du med rådgivare eller?

Ove: Jag har ett eget tankesätt och driver. Jag är, lyssnar snarare väldigt mycket. Människor som tror sig veta, dom lyssnar jag på va, och sen spanar jag av det som jag anser. Då plockar jag ut dom bästa bitarna där och tar till mig dom och sen driver jag det efter det. Dom förutsättningarna. Då tror jag att jag lyckas bäst. Sen gör man ju sina fel som vi alla gör och då lär man utav dem.

Skogsägarna tycks ständigt vara på spaning efter likheter och olikheter i skogen, för att utnyttja och fördjupa sina tidigare kunskaper och för att genom tillämpning av olika strategier skapa nya kunskaper (Molander 1996). Ove beskriver det som ett pussel, att han har en känsla för hur skogen ska skötas. Han följer ingalunda enbart generella rekommendationer för hur skogen ska skötas utan utgår också ifrån mer subtila intryck och känslor:

I2: Men alltså det här med gallring tänkte jag för det där att man tar bort dom tidigt, men man ska ha dom väldigt tätväxande för att få dom höga. Men det finns en avvägning där? Att dom växer högre?

Ove: Ja, just det. Man får ju en finkvistighet och tätare bestånd och så fort ljuset kommer in så får du krontaket högre. Släpper du in för mycket ljus för tidigt på nedre delen så får du grenverk längre ned. Så man får ha lite kunnande. Jag tror nog att man ska känna det där: "Nu är det dags!" Eller: "Nu väntar vi". Att veta det där. Så det är ett litet pussel. Det tror jag.

I2: Och då går det inte bara att komma in utan då måste man följa med. Att ha den här känslan?

Ove: Ja jag tycker nog det. Det går inte bara att ringa till bolaget och säga att nu hugger vi lite här. Ja visst vi kommer och fimpar det. Utan man skulle nog titta på sin skog och njuta utav den och sköta den med tanke på att någon annan ska ha den efter dej. Då sköter du den nog väl. Att se sitt eget ansvar.

Dan betonar vidare hur viktigt det är att alla skogsägare inte bara följer skogsrådgivarnas rekommendationer, utan att det också finns utrymme för att anpassa råden till sin egen situation. Det är ytterst en fråga om mångfalden av strategier inom skogsbruket, en mångfald som kan visa sig vara mycket viktigt för framtiden:

Dan: Så just det här att rådgivare ska man inte prata så mycket med. Jag är inte så mottaglig för dom. Dom läser sina böcker och löser sina grejer. Ofta har det inte blivit. Dom har pratat om mångfalden men gör alla som rådgivaren säger då blir det enfalden i stället. Då blir det inte den mångfald dom har efterlyst utan var och en ska ju ha lite egna idéer och göra efter sitt huvud. Så därför om det blir fel på en fastighet så är det ingen katastrof för alla gör ju inte likadant. Men om alla följer en rådgivare och det blir fel, då blir ju allting fel.

Skogsägarna har andra kunskaper och källor till sina kunskaper än experter och rådgivare. Detta har en avgörande betydelse för hur de värderar och hanterar olika situationer. Skogsägarnas kunskapskällor består i långvariga erfarenheter av att leva nära inpå skogen, och i att kunna värdera och bedöma dess minsta skiftningar. De har emellertid också mer teoretiska kunskaper som inhämtas från olika håll. Denna kunskapsinhämtning bland skogsägarna ska nästa avsnitt behandla.

Nyfikna skogsägare

I en undersökning bland privata småskogsägare i södra Sverige genomförd 2004 svarade 40 procent av de tillfrågade att de sökte råd för skogs-skötseln hos de regionala skogsmyndigheterna, 54 procent att de vände sig till skogsägarorganisationer och 24 procent att de sökte rådgivning hos både privatpersoner och olika typer av organisationer (Blennow 2008). I detta sammanhang är dessa siffror intressanta bland annat för att de pekar på det stora engagemang och den nyfikenhet som utmärker skogsägar-

nas förhållande till skogliga frågor. De intervjuade skogsägarna i denna undersökning är mycket tydligt intresserade av frågor som rör skog och skogsbruk, av att hålla sig uppdaterade med det senaste och komplettera sina egna kunskaper med sådant som det som skogsägare kan vara svårt att genom egna erfarenheter skaffa kännedom om. Leif berättar om hur han deltar i en studiecirkel tillsammans med andra skogsägare som bland annat tar upp frågor som rör nyplanteringen av skog. Han beskriver hur de medverkande skogsägarna har nytta av detta både genom att de får ta del av expertkunskaper, men också genom att de kan utbyta erfarenheter med andra skogsägare:

Leif: Ah, det var Södra nu. Vi gick igenom det faktiskt i onsdags tror jag. Vi i den här "Rikare skog". Vi går ju studiecirkel. Vi har läst två år nu.

I1: Som är skogsinriktat?

Leif: Ja vi är ett gäng skogsägare här. Men fast vi gör oftast nåt annat egentligen.

I1: Jamen det låter intressant. Men vad är tanken då att man ska diskutera såna frågor?

Leif: Ja, nu i detta gänget är dom yngre och rätt så drivna allihopa, så dom ligger ju i framkanten ändå. Sen har vi ju en utbildad, vad fan heter det, skogmästare som har jobbat på Södra innan och jobbar inom skogen nu. Så vi har honom som lite spetskompetens då. Sen så är vi aktiva i skogen allihopa som är med. Så det är väl inte så mycket. Det är väl lite småtips som man diskuterar mellan varandra.

I1: Jag tänker på det här med expertkompetensen, jag tänker med nyplanteringen?

Leif: Han har ju möjlighet genom sitt jobb att plocka fram gallringsmallar och lite sånt här ju och sen sysslar han med skog hela dagarna. Så det är alltid lite småproblem som man kommer med. Sen är det ju problemet också med all självverksamhet när man kommer till en viss gräns liksom och inte riktigt vet om man har gjort rätt eller gjort fel och då behöver man ha nån utifrån att titta på det så att man får lite feedback och får bekräftat att man har gjort rätt eller tvärt om. Sen som nu när vi gick igenom det i onsdags så vet man vad man gjort och vet att man kan fortsätta på det.

Liksom Leif avslutningsvis lyfter fram är frågan om hur skogen ska gallras och planteras en fråga som förtjänar att diskuteras med andra. Det är rimligt att Leif har en ekonomisk drivkraft i att hålla koll på utvecklingen inom skogsbruket och härigenom försäkra sig om så god avkastning som möjligt. Detta tycks emellertid ändå inte räcka för att förklara skogsägarnas stora intresse. Det framstår som det för skogsägarna är viktigt i sig att ligga i framkanten av utvecklingen inom skogsbruket, att ha kännedom om denna och om vad andra skogsägare gör. Dan berättar:

Dan: Så det är, det är intressant och då kan man själv. Om man har områden där det kommer mycket björk så kan jag tillämpa det på ett område, och se vilket jag tycker bäst om. Vad som passar bäst här och så där. Sånt får man mycket genom tidningar och tips från andra och skogskvällar och skogsdagar och allting sånt där. Och sånt är jätteintressant ju.

Denna nyfikenhet utgör en kontrast mot den ofta framställda bilden av skogsägaren som en motståndare till förändring som gör som han/hon alltid har gjort. Tvärtemot dessa förenklade bilder ger denna undersökning en bild av mångfald bland skogsägarna och av ett intresse för skogen som kommer till uttryck på många olika sätt. Skogsägarna är nyfikna och mycket medvetna om hur andra skogsägare planerat och planerat sin skog. Leif berättar om hur han beundrar en av grannfamiljerna för deras arbete i skogen. Han jämför deras arbete med det arbete som han själv lagt ned:

I1: Jag tänker när vi var här i går och pratade med [familjenamn] och dom pratade ju om hybridaspår som dom hade planterat. Det är lite spännande med nya trädslag. Det är ingenting som du har funderat på?

Leif: Nej, inte ännu som sagt var, då får man hägna.

I2: Ja det hade ju dom gjort!

Leif: Dom [grannfamiljen] har ju nästan 300 hektar ju och dom har ju gjort ett fantastiskt jobb för dom ju gjort. Upparbetat väldigt mycket av det själva också. Det var väl en 20-30 000 kubikmeter som gick omkull där minst. Så jag vet, dom var väl i princip färdiga på lördan och sen kom Per på lördagskvällen sen efter Gudrun. Så då var det att gå igenom de 300 hektaren en gång till.

I2: Det är inget annat att göra än att...

Leif: Gilla läget! Och sen har dom ju gjort mycket själva också, och ändå har dom jobb vid sidan av. Så det har ju vatt varenda helg ju så det är så man blir nervös ju. Spelar ingen roll, råkar man köra där förbi klockan 8 på söndag morgon så nog fan kommer dom utramlandes alla tre, skogsklädda. Spelar ingen roll om dom har haft gille kvällen innan. Jag vet en granne som hade fest som sa: "Nu vill jag jävlar inte höra en motorsåg förrän klockan 11. För jag vill inte ligga inne och ha dåligt samvete för att jag ligger här!"

Skogsbruket kan sägas vara ett fält i rörelse där det händer mycket och där snabba beslut måste tas för lång tid framöver. Flera av intervjupersonerna beskriver sina planteringar av nya trädslag i termer av något som skulle kunna ses som en slags nyfikenhet, en chanstagningslusta. Fredrik och Karin berättar:

Fredrik: Norway Spruce, det är den norska granen som finns över nästan hela världen. Sen finns det ju en massa andra gransorter som sitka och douglas och, vi har satt en som heter kustgran. Vi har satt lite för att det är kul.

Karin: Och svartgran.

Fredrik: Svartgran och nordmansgran, det har vi också satt lite grand. Men dom här jag nämner nu är så få exemplar. Det kanske handlar om hundra eller kanske mindre än hundra så det blir inga skogar av det.

I1: Så att det är mer för att testa?

Fredrik: Det är kul att titta på och se hur dom växer. Det finns en sibirisk gran som jag är lite nyfiken på nu som jag ska skaffa lite plantor av. Så vi testar lite sänt.

Det tycks av citatet ovan att döma som att planteringen av nya trädslag för Fredrik och Karin varken först och främst handlar om att skapa större vinster eller om att skapa biologisk mångfald i skogen. Istället tycks det handla om nyfikenhet och ett intresse av att testa något nytt i skogsbruket.

5. Skogens olika värden

Vilka värden har skogen och träden för skogsägarna, och vad avgör hur dessa värden ser ut? Detta avsnitt behandlar hur skogsägarna ser på framtidens skog utifrån olika typer av värden (ekonomiska, ekologiska, sociala, känslomässiga och symboliska) och hur de resonerar kring framtidens skog med känsla för dessa olika värden. I kapitlets första avsnitt står uppfattningarna om skogens ekonomiska värde i fokus. Här diskuteras skogsägarnas förhållande till krav på lönsamhet och ekonomisk avkastning inom skogsbruket och vad dessa krav innebär för deras planering av skogen.

I kapitlets andra avsnitt är det istället den icke-ekonomiska värderingen av skogen som är föremål för intresse. Bland annat lyfts skogsägarnas känslomässiga band till skogen fram. Även hur skogsägarna ser på skogens värde som en plats för djur och växter att leva i och vad detta har för betydelse för deras strategier i skogsbruket diskuteras. Det tredje och avslutande avsnittet sätter fokus på hur gränsdragningarna görs mellan olika värden i skogen. Skogen kan på en och samma gång vara både en källa för ekonomiska inkomster och ett socialt och symboliskt rum, men ibland kan dessa värden också komma i konflikt med varandra. I kapitlets tredje avsnitt diskuteras dessa konflikter och hur skogsägarna resonerar för att hantera dem.

5.1 Den ekonomiska skogen

I en undersökning baserad på intervjuer med privata småskogsägare identifieras fyra huvudsakliga motiv och mål som skogsägarna har för sitt skogsbruk (Hugosson & Ingemarsson 2004). Det första motivet har att göra med att skogsägarna värderar skogen för olika sorters nytta. Det kan handla om att skogen ger bär och svamp och djur att jaga. Det andra motivet handlar om att skogsägarna värderar bevarandet av natur och kulturvärden i skogen, och att de har som mål att se till att förutsättningarna för liv för både människor och djur är så goda som möjligt. Ett tredje motiv och mål utgörs av skogsägarnas känslomässiga band till skogen, att skogsbruket ses som en tradition eller som en yrkesmässig utmaning. Det fjärde motivet är det ekonomiska; ägandet och brukandet av skogen som ett sätt att göra ekonomisk vinst och försörja sig (Hugosson & Ingemarsson 2004). Det är om denna ekonomiska målsättning för skogsbruket som detta första avsnitt ska handla.

”Att producera så mycket som möjligt på så kort tid som möjligt”

De mål för skogsbruket som Hugosson & Ingemarsson (2004) återfinner hos de intervjuade skogsägarna är inte rankade i förhållande till varandra och utifrån vilket som anses viktigast. I många sammanhang framstår emellertid skogens ekonomiska värde som det alltigenom överordnande. På Lantbrukarnas Riksförbunds (LRF) hemsida är det skogen som en ekonomisk resurs för skogsägaren som lyfts fram först och främst. Även om ekonomi inte omtalas som det enda målet så är det samtidigt tydligt att ekonomin utgör själva grundförutsättningen för skogsbruket. Det är först när skogsägaren ”kan känna sig trygg i skogens ekonomiska lönsamhet som det också går att bedriva arbete för att bevara andra värden i skogen” heter det bland annat (LRF 100122).

Den svenska skogspolitiken har sedan början av 1900-talet varit utformad för att skapa förutsättningar för en så stor virkesproduktion som möjligt. Att virkesproduktion utgör det främsta ekonomiska målet med skogsbruket är historiskt sett en relativt ny företeelse. Före 1800-talet hade skogen också många andra ekonomiska värden för skogsägarna och de boende på landsbygden. Med det ökade behovet av timmer under 1800-talet och framåt kom emellertid produktionen av virke att få allt större ekonomisk betydelse (Eliasson 2002). Idag finns mer skog i Sve-

rige än någonsin under historisk tid (Blennow 2008). I Kronobergs län, varifrån de intervjuade skogsägarna i denna undersökning kommer, är 77 procent av landarealen produktiv skogsmark (Miljömålsportalen 100618).

Skogen tycks för de intervjuade skogsägarna först och främst vara en arbetsskog och det präglar deras förhållande till den. Fredrik, som får större delen av sin ekonomiska försörjning från skogsbruket berättar om hur han utifrån detta förhåller sig till hur skogen ska skötas och tas om hand:

Fredrik: Ja, vi äger marken, och gör vad vi kan för att den ska producera. Så att där ska stå så bra skog, med så mycket volym som möjligt. Och vi har ju då efter stormen, på en hemskt stor andel av marken får vi liksom börja om. För oss handlar det om att innan vi går i pension få upp värdena så att det är värt någonting igen när vi måste sälja. När vi slutar.

I1: Okej, det är så man ser på det?

Fredrik: Så ser jag på det, i delar. Detaljerna förändras ju hela tiden. Men i stort sett så handlar det ju om att producera så mycket som möjligt på så kort tid som möjligt. Så stora värden som möjligt, så fort det går. Så vi försöker ju hela tiden att få bättre genetiskt material på våra plantor, få effektivare maskiner och göra rätt saker med dikning och sånt här så att det ska fungera bra. Gallra på rätt sätt.

Skogen är ekonomi, något som skogsägarna måste leva på. Dan beskriver detta och hur han ser på granskogen som kapital:

Dan: Ja det är ju dom här rena granbestånden, de är det som egentligen ger mest pengar. Är mest lättskött och sådant. Alltså det som står för kapitalet i skogen. Sen finns det sånt som står på lite blötare marker som är mer tallblandat, alltså svårare att jobba på. Det ger ju inte dom pengarna.

Dan berättar under intervjun att han, till skillnad från många av de övriga skogsägarna, har planterat en större mängd lövträd efter stormen. Av hans berättelse framgår tydligt att beslutet att plantera lövträd varit ett beslut där de ekonomiska aspekterna varit viktiga. Dan ger en ingående beskrivning av ekonomin i lövträdsplanteringen och hur han med hjälp av extra

stödpengar från staten garanterat sig om att lövträdsplanteringen skall ge samma ekonomiska avkastning som om han skulle ha planterat gran:

I1: Har du planterat nytt nu då?

Dan: Ja en hel del. Staten kom ju med ett litet stödpaket för dom ville ha in mer löv i skogen och sånt. Så nu har jag satt, eller håller på och sätter mer lövskog. Tanken i det är i alla fall den att det ska inte kosta mej mer, så jag har ställen nu där jag planterat ädellöv som är mest ek och lite lönn och lite fågelbär här jag satt också men det är 90-95 procent ek, ett par hektar där.

I1: Ja, okej, intressant.

Dan: Så där har staten gått in med tror jag, jag vet inte om det var 450 miljoner till lövskog totalt då. Så om vi säger att jag får ut 33 000 kronor hektaret nu när jag planterar ek kanske då. Det låter ju rätt så häftigt då, så att tanken är att utlägget från min plånbok ska inte vara större än om jag planterar ek mot om jag hade satt gran där. För så stor är merkostnaden om jag ska sätta stängsel och jag ska sätta ek. Så det får staten ta för att vi ska få upp lite såna. Sen har jag satt rätt så mycket annat också som jag har fått återplanteringsstöd för.

Inom skogsbruket är ekonomi intimt sammanflätad med tid, det vill säga den tid det tar för skogen att växa till avverkningsmogen ålder. Kan denna tid förkortas innebär det också ökade möjligheter för högre ekonomisk avkastning. Tidens ekonomiska betydelse framgår tydligt när Karl-Erik, Mats och Martin berättar om hur de gått till väga vid planteringen av skogen på de stormfällda områdena efter Gudrun. Karl-Erik berättar att de valt att plantera mindre områden med annat än gran. De har dock inte gjort detta främst för att de vill ha större mångfald bland trädslag i skogen. Istället tycks huvudanledningen vara att det alternativa trädslag som de planterat förväntas ge en hög ekonomisk avkastning tack vare att det är så snabbväxande:

Karl-Erik: Nu idag har vi börjat ett nytt projekt, och det är hybridasp.

I1: Mmm, det får du gärna berätta mer om, för det har vi hört.

I2: Vi funderade på, vad är hybridasp liksom, asp vet man ju.

Karl-Erik: Det är en, vad är det en korsning av?

Martin: Det är en korsning mellan asp och poppel.

Mats: Ja, asp och ogräs tänkte jag säga för dom växer så. [skratt]

I1: [skratt]

Martin: Dom växer så pass.

Karl-Erik: Den är som en liten slyva bara nu. Men dom är nästan ja femtio, sextio sjuttio centimeter.

Martin: Ja plantorna ser inte så mycket ut för världen.

I1: Men dom är snabbväxande?

Martin: Ja det är dom.

I1: Mer än aspen?

Mats: Ja det är det.

Martin: Och sen, målet är ju att ändå att få det så fort som det går.

I resonemangen kring vad som ska planteras är det ekonomin och möjligheterna att få skogen till avverkningsmogen ålder som måste väga tyngst om skogsägarna ska kunna leva på skogen. Karl-Erik, Lisbeth, Mats och Martin har planterat hybridasp på en del av sina marker. Det framgår emellertid under intervjun att de inte tycks veta så mycket om hybridasp. Vad de vet om hybridasp är att den är snabbväxande, och det tycks vara tillräckligt för att de ska satsa på att plantera den:

Lisbeth: [Tittar i en bok] Nä där står inget om den här heller, jag tänkte där står om aspen, men där står inget om hybridasp.

Mats: Men den ska ju vara som aspen, när den har växt ut så är där ett väldigt rotssystem. Och sen är det ju som gräs, att slår man ner det så växer det upp igen.

I2: Ja, ja, det gör det ja.

Martin: Man får väl inte bort det sen, har man väl satt dit det [skratt] sen kan det vara jobbigt tror jag.

I1: Jaha, det visste jag inte, men dom är bättre, dom är mer stormtåliga då, eller har bättre rotssystem eller vad är det?

Mats: Nä det vet jag inte. Hybriden är nog att den växer ännu mycket snabbare än vanlig asp.

I1: Hur lång tid räknar man på en hybridasp då innan man?

Karl-Erik: Trettio år.

I1: Trettio år, det är ju rätt stor skillnad mot gran?

Karl-Erik: Ja, där har du åttio.

Ska lövträd planteras på de småländska skogsmarkerna är det i princip bara sorter som hybridasp som fungerar enligt Fredrik. Han menar att det är för dåliga tillväxtbetingelser för att andra lövträd ska löna sig; de växer för långsamt och kvaliteten på virket blir inte tillräckligt bra. Det är ”barrskogar som gäller” i Småland enligt Fredrik, och skälen till det är ekonomiska:

Fredrik: Vi har, lärk och sitka har vi väl en tjuogoårig erfarenhet av det ungefär, sedan vi började pröva med det. Vi har också provat med något lövträd, rödek och lite sänt här. Men det är barrskogar som gäller här. Och den löv vi har det är det som sår sig självt.

I1: Det är det, för man ser, det är ju lite björkar här och där.

Fredrik: Ja björken är.

Karin: Och bok också.

Fredrik: Det är inga bokmarker här, det växer för långsamt.

Karin: Men det är ju bara där nere vid...

Fredrik: Dom ädla lövträdslagen ek och bok ska växa fort för att få bra kvalitet. Det är rakt emot vad det är på barrträden, dom ska växa långsamt för att få bra kvalitet. Men du får inte kärna om en ek växer för sakta. Det ska bli kärna för, det ska vara kärnved. Och den ska växa snabbt för att få det. Samma med boken då, men vi har lite för dåliga boniteter, alltså tillväxtbetingelser för att ek och bok ska passa här. Så det vi har blir aldrig, vi har ju en del, men det blir aldrig bra kvalitet.

Att producera så mycket som möjligt på så kort tid som möjligt är på många vis ett måste för de skogsägare som får sin försörjning från skogen. Detta krav tycks av intervjuerna att döma ha blivit än mer påtagligt efter stormen Gudrun 2005.

Investeringar och ökade lönsamhetskrav i skogsbruket

Händelserna i samband med stormen Gudrun kan sägas ha påskyndat en utveckling inom skogsbruket där investeringarna för de enskilda skogsägarna tvingas bli större och kraven på lönsamhet ökar till följd av detta. Flera av intervjupersonerna beskriver exempelvis hur den stora mängd virke som behövde tas om hand efter stormen påskyndade beslut att införskaffa större maskiner att använda i skogen. Mats och Martin berättar:

Martin: Så där har ju, den stora förändringen är ju. För det första så kom det ju från början massor med maskiner från Tyskland och Polen och allt vad det var ifrån, Estland hade vi från på den här gården. Massor med folk och massor med maskiner.

Mats: Vi hade elva extra maskiner och fyrtio man på gården.

I1: Oj, ja det måste vara väldigt?

Martin: Väldigt speciellt. Och även sen efter det så köpte ju du [vänder sig mot Mats] en skogsmaskin, för innan hade det ju bara, alltså det hade liksom handlat om motorsåg.

Mats: Då lejde vi in maskinkapaciteten och så gjorde vi det manuella själva. Men sen lät vi, Södra i vårt fall då, ta hand om dom stora brötarna med grov skog. Sen köpte vi en liten, en maskin själva och gjorde ströjobben, det dyra.

Martin: Och det jobbade du ju med sen. Det är ju det mesta du gör nästan.

Karl-Erik, Mats och Martin beskriver emellertid hur investeringarna i större skogsmaskiner som många skogsägare gjorde efter stormen Gudrun inte var oproblematiske. På lite längre sikt framstår de inte alltid som så lönsamma som de först gjorde:

Karl-Erik: Det var ju många lycksökare här. Dom hade ju köpt skogsmaskiner, det var ju pippi då efter Gudrunstormen. Då köpte man skotare och man köpte skördare och. Ja det tror jag var dåliga affärer det.

I1: Mmm, det är stora investeringar?

Karl-Erik: Ja det är ju miljoninvesteringar.

I1: Varför tror du att det var dåliga affärer?

Karl-Erik: Ja det tog ju slut det här. Det var ju inte, det...

Mats: Jo men sen var det ju då efter, vi säger ett par månader. En månad efter Gudrun, då var ju alla skogsmaskiner som var till salu, dom var ju dubbelt så dyra som vanligt då.

Martin: Det var alltså sån efterfrågan då.

Karl-Erik: Ja som du sa, dom var ju dyra då. Och sen då när Gudrun var uppredad. Försök och sälj den idag du vet att det är inte trettio procent utav priset, om det bara går att sälja.

I många avseende var det industrin, de stora sågverken och massaproducenterna som gynnades av den situation som uppstod i efterdyningarna av januaristormen 2005. Karl-Erik, Lisbeth, Mats och Martin diskuterar hur den lokala industrin och sågverken tjänat på stormen och hur investeringarna ökat och skapat förutsättningar för högre produktionskapacitet:

I1: Men virkespriset var ganska lågt då precis efter Gudrun?

Karl-Erik: Ja det var det.

Martin: Under halva priset ju.

Karl-Erik: Det var ju dyrare avverkningskostnader.

Lisbeth: Ja det var ju dom som var dyra.

Karl-Erik: Sågverken tjänade ju stora pengar ju.

Martin: Jag tror massaveden var nere på 160 kronor, och nu så har det legat på 330 kronor.

I1: Ja, det är ganska stor skillnad faktiskt.

Lisbeth: Det är dubbelt upp.

Mats: Jo virkesmarknaden. Dom såg ju sin chans här efter Gudrun att tjäna pengar ju.

Karl-Erik: Det har ju inte varit helt borttappat heller, för dom har ju då också investerat mycket av dom där pengarna i nya sågverk.

I1: Här i bygden då också?

Karl-Erik: Ja, det har dom. Vi har ju ett sågverk som ligger precis här nere.

I1: Ja vi körde förbi ett.

Karl-Erik: Jajamän. Och dom har ju investerat i torkar och effektivare maskiner. Så det gagnar ju även oss en gång i framtiden. Nu får dom ju bättre konkurrensförmåga.

I citatet ovan lyfter intervjupersonerna fram vad de upplever som en positiv utveckling efter stormen, där lokala aktörer inom skogsnäringen fick möjlighet att göra investeringar som innebar en ökad konkurrenskraft. För skogsbruket innebär investeringarna i exempelvis effektivare maskiner emellertid också en ökad intensitet och större krav på lönsamhet. Leif menar att strategierna för gallring efter stormen många gånger varit inriktade på att få ökad lönsamhet i skogsbruket. Det som tycks gälla i ännu högre grad än tidigare är att få så korta omloppstider som möjligt. Den ekonomiskt utpräglade värderingen av skogen har stärkts:

I1: Har du märkt nånting av att man tänker annorlunda nu efter stormen än man gjorde innan när det gäller nyplantering strategi eller gallring eller?

Leif: Ja lite tror jag nog kanske att man är nog lite mer inne på att få kortare omloppstider och få fart på det. I alla fall dom aktiva. I den gamla stammen har det ju vatt att man ska hålla det tätt så att man håller ned det, alltså att det får växa rätt så sakta i början och få jämna årsringar och allt det där. Men nu tror jag nog att dom flesta mer och mer gallrar riktigt och kör på det så att man får så korta omloppstider som möjligt.

En del av Skogsstyrelsens rekommendationer framstår mot bakgrund av dessa ökade lönsamhetskrav som orealistiska. Karl-Erik, Mats och Martin berättar:

I1: Ja, men dom kan självföryngra gran då också?

Karl-Erik: Ja då oh ja, men det gäller ju att, man behöver ju nästan markbereda så att dom slår till i. Är det för gräsväxet så...

Mats: Nä då går det inte. Men däremot så fort där växer mossa och det här då va, så bara, nä gör ingenting säger Skogsvårdsstyrelsen då alltså. Inte ens markbereda eller nånting, så växer lövet upp och sen kommer granen också sen.

Martin: Men, man tappar ju tio år på detta på att vänta på en självföryngning.

Mats: Det går så mycket saktare.

Martin: Kan man sätta plantan så har man ju tjänat tio år direkt.

När det gäller att öka lönsamheten i skogsbruket är det också flera av skogsägarna som nämner möjligheterna att sälja restavfallet från skogen till energiproduktion liksom att med nya maskiner ta hand om mer av virket till massproduktion. Det handlar om att öka nyttjandet av skogens resurser med nya metoder. Ulf berättar:

Ulf: De första trettio åren är det ju i stort sett bara kostnader.

I1: Bara kostnader?

Ulf: Ja, det är ju röjning, både en och två gånger. Och därför kommer ju det här med energin att kunna bli intressant. Man kanske kan få det röjt och byta på energivärdet, så slipper man en kostnad.

Och där finns, nu har dom ju en extragrip som dom sätter på dom här skördarna, och så går dom in och röjer, och så kan dom samla ihop, så dom kan ta tillexempel tio träd. Detta är sena röjningar eller tidiga gallringar. Så dom får liksom en full grip, när dom tar ut granen, granen är tio meter, eller nio, ja det är olika. Men det gäller ju att få så mycket som möjligt med sig när man drar ut det, och sen så kan dom då, som jag fattar det på denna person så kan dom då, när dom har tagit ut det så lägger dom det vid sidan av vägen. Och så kapar dom det. Tydligt en del blir trävirke, så att dom kan ta en del till massved och en del till energivirke. Om där är nåt som är grovt och som kan vara till massa. Och det var faktiskt dom killarna som var här nere ifrån Östergötland och körde efter Gudrun. Dom hade köpt en sån som jag var inne på, som dom skulle börja köra med.

Från sitt perspektiv ser Ulf hur det med mer effektiva skogsmaskiner blir möjligt att få nytta av spill vid röjning och gallring. Denna effektivisering är dock inte oproblematiske. I ett pressmeddelande från Skogsstyrelsen 2009 angående biobränsle varnas exempelvis för att det ökade intresset för att skörda stubbar riskerar att påverka ekologiska, sociala och kulturella värden i skogen negativt. När skogens ekonomiska värde ökar är risken att detta sker på bekostnad av andra värden i skogen.

Skogens samhällsekonomiska värde

I Skogsbarometern (2009) konstateras att skogsindustrin som nettoexportör är Sveriges största näringsgren. I många andra sammanhang konstateras också hur betydelsefull skogsindustrin är för nationalekonomin. Skogens stora samhällsekonomiska värde är något som flera av de intervjuade skogsägarna återkommer till, och något som också tycks ha betydelse för hur de planerar för skogens framtid. Nils betonar hur viktig massaindustrin är i ett nationalekonomiskt perspektiv, och hur det utifrån detta blir naturligt att plantera gran som ger bäst massaved:

Nils: Ja, och sen är det ju att, det är alltid svårt det där. Massaindustrin är ju så viktig för landet.

I1: Så du menar, behöver man stor, vad då bestämmer det?

Nils: Ja du. Tänk bara på exporten ifrån massaindustrin och skogen, den är en stor del utav vår export, därför att nettoexporten är ju en

väldigt viktig del där. Däremot i annan industri har du rätt mycket import innan du får export, så att där är ju.

I2: Mmm.

Nils: Så det är en säker grund att stå på för landet.

Att skogen har ett stort samhällsekonomiskt värde är något som skogsägarna gärna lyfter fram i intervjuerna. Det finns en stolthet över skogsbrukets stora betydelse för samhällsekonomin, en betydelse som ibland glöms bort av människor utanför skogssektorn. Fredrik och Karin beskriver hur denna aspekt av skogens ekonomiska värde påverkar deras plantering av och planering för framtidens skogar. De visar också på hur viktigt det kan upplevas för skogsägarna att få respons och bekräftelse på att det de gör är något med ett stort samhälleligt värde:

I1: Jag tänker det, för det har ju, jag har ju läst på lite här, om det här stödpaketet som kom efteråt, hur känner, vad tycker ni om det?

Fredrik: Hemskt positivt. Och faktiskt lite förvånansvärt, och nästan ännu mer förvånansvärt efteråt. Vi är inte vana vid att staten hjälper oss på det sättet, utan snarare att vi får nya pålagor.

Karin: Ja men det kändes då. Det var ju en av sakerna som gjorde att man kände att ”jo men det här går ju, det är bara att ta nya tag.” Att man ändå fick det stödet liksom att.

Fredrik: Sen ligger det ju i stödet, en sorts knuff från staten att faktiskt få det här jobbet gjort. Det är samhällsekonomiskt vansinne att bara låta det ligga kvar i skogen, det fallna virket. Och då kan man inte heller plantera. Och samhället är ju beroende av att, dels att virket kommer fram till arbetsmarknaden, till eh, exportinkomster, och att det blir planterat så att det blir ny skog. Så att statens bidrag för avverkningen, femtiolappen, var ju ett tryck, en knuff att faktiskt få det här gjort. Och då blev markerna möjliga att föryngra igen, att plantera igen. Och planteringsbidraget var ju då nästa knuff för att få det här gjort. Det är inte alla som har brytt sig om det här, men dom allra flesta.

I skogsägarnas betoning av skogens samhällsekonomiska värde ligger också en dimension av ansvarskännande för mer än för sig själv och sitt eget. Detta kan förstås mot bakgrund av att den svenska skogslagstiftningen redan i början av 1900-talet riktades in mot att utbilda skogsägarna i hur

skogen på bästa sätt skulle skötas också för att gynna nationalekonomin (Blennow 2008). Törnqvist (1995) beskriver detta som en lärprocess i vilken skogsägarna övertalades att känna ansvar för att skogen har ett stort samhällsekonomiskt värde. Även organisationer som *Skogssällskapet* arbetade enligt Törnqvist under början av 1900-talet för att skogsägarna skulle övertygas om att skötandet av skogen inte bara var av betydelse för dem själva, utan även en plikt gentemot samhället.

5.2 Den icke-ekonomiska skogen

I Skogsbarometern från 2009 svarar mindre än var tionde skogsägare att den ekonomiska avkastningen är det viktigaste skälet för deras skogsäggande. Istället är det känslan av att äga skog som flertalet skogsägare lyfter fram som viktigt (38 procent) följt av jakt och rekreation (15 procent). Skogen och planerandet av framtidens skog är visserligen i stor utsträckning en ekonomisk fråga för skogsägarna. Det framkommer tydligt i intervjuerna i denna undersökning. Skogen är emellertid inte enbart en pappersmasseresurs, en plantage för ekonomisk tillväxt. Liksom siffrorna från Skogsbarometern beskriver har skogen också andra värden, värden som inte nödvändigtvis står i motsättning till att skogen också har mycket stora ekonomiska värden för skogsägarna (Hugosson & Ingemarsson 2004). I detta avsnitt behandlas ett antal olika dimensioner av skogen som inte har med ekonomi att göra. Istället är det de ekologiska, sociala, symboliska och känslomässiga värden som skogen har för skogsägarna som lyfts fram.

Miljövärden i skogen och skogsbruket

I den svenska skogsvårdslagen anges att skogen ska skötas så att den ekonomiskt ger en god avkastning och att den biologiska mångfalden samtidigt ska värnas. Skogsägarna har ett lagstadgat ansvar för att inte enbart ta ekonomiska hänsyn exempelvis vid planteringen av ny skog. De måste också försäkra sig om att skogens miljömässiga värden, exempelvis i form av en hög biologisk mångfald, inte blir lidande av strävan efter ökad ekonomisk avkastning inom skogsbruket. Skogen finns inte bara till för skogsägarnas eller ens människornas skull, den finns också till för djuren som lever i skogen, och för sin egen skull.

Det finns en återkommande stereotyp bild av skogsägare som bara tar ekonomiska hänsyn i förhållande till skogen. Skogsägarna framställs som att de ibland visserligen kan ta hänsyn till miljövärden i skogen och skogsbruket, men bara om de får betalt för det. Denna bild är emellertid skev. Bland annat visar Elands & Praestholm (2008) att det finns ett genuint miljöintresse hos många av de skogsägare de intervjuar i sin undersökning. Bland de intervjuade skogsägarna i denna undersökning är det många som betonar värdet av en stor biologisk mångfald i skogen. Detta syns inte minst i att skogsägarna vid flera tillfällen uttrycker oro för utvecklingen i skogen och inom skogsbruket, en utveckling som många gånger tycks peka mot en minskad biologisk mångfald. Leif pratar om denna oro inför framtiden:

Leif: Vi har ju konstant rådjurstryck. Under dom åren jag har skött skogen här, nu i snart 30 år så tror jag att här kan ju vara max fem tallar som har kommit upp under den tiden. Och från början så var här 30 procent tall i dessa skogar.

I1: Men man har inte planterat tall här?

Leif: Nej, det är inte lönt ju. Nu har man ju sparat tallar som frötall. Som överlevde. Dom träd som stod var tallar för dom stod ju bättre. Men det är inte många av dom frötallarna som kommer att överleva heller. Det är väl lite. Eftersom jag inte är jägare heller så klagar jag på jägarna att dom måste hålla viltstammarna nere ju. Det är egentligen en fråga om biologisk mångfald. Det är egentligen ingen som har funderat över. Jag menar våra nya skogar, hur ser det ut om 50 år när vi har 90 procent gran. Under ett riktigt slutet granbestånd där finns ju möjligtvis bara lite mossa under. Där finns ju inte ett grönt strå. Men dom skogarna som brukades förr dom var det ju 30 procent tall och 10 procent löv i.

Leifs oro handlar om hur skogliga ekosystem i framtiden kan påverkas av den ensidiga fokuseringen på granplantering, en konsekvens av den starka betoningen på ekonomisk avkastning inom skogsbruket. Leif framhåller även andra problem som människor skapat genom sitt sätt att sköta skogen och djuren i den:

Leif: Så vi kommer att förlora väldigt mycket av mångfalden, i alla fall där dom sköter sin skog. Så det är frågan om hur det kommer

att bli. Som jag menar, älgen, den fordrar ju en del tall i sitt vinterfoder och finns där ingenting så kommer han att ändra sitt beteende kanske eller får älgen att stryka på foten, det vet man inte. Det kan vara så att jägarna har bitit sej själva i svansen, att dom har velat ha för mycket vilt. Då har vi ingen chans att få någonting annat. För varken asp eller rönn eller dom här betesbegärliga träslagen, finns det ju heller inga som har vuxit upp.

I2: Men går dom inte på björk, viltet?

Leif: Jo, men dels är det det sista du har: sälg, asp, rönn, det är primärt, sen björken det är när det inte finns nåt annat.

I1: Det är därför det är så mycket björkar?

I2: Ja björken överlever.

Leif: Dels är den lite tåligare och dels är inte betestrycket så hårt ändå på den. Därför blir det, det är ju samma sak, skogsfåglarna äter ju tall också. Det är inte omöjligt att det försvinner väldigt mycket. Det är inte så mycket tjäder och orre som det är nu. Det är frågan om där blir ännu färre i framtiden.

Skogsägarna tycks ha väl utvecklade problemuppfattningar, kunskaper och erfarenheter när det gäller miljöfrågor inom skogsbruket. Kommunikationsvetaren Nitsch (1996) betonar att denna typ av personliga kunskaper och erfarenheter är av avgörande betydelse för hur människor tolkar exempelvis en fråga som utarmningen av biologisk mångfald i skogen och hur de agerar i relation till den. Skogsägarna kan se på nära håll vilka miljömässiga effekter en viss gallrings- eller avverkningsstrategi har, och hur skogsbruket påverkar människors, djur och växters livsvillkor på olika sätt. Mikael och Tanja berättar:

Mikael: Det är egentligen inte skogsbruket som har knäckt, som jag ser det, som har knäckt våra sjöar och vattendrag utan det är ju mossarna ju. För när du dikade mossarna, det var ju då dom började komma dom här stora utsläppen. Dom dikade mossar för att få som skogsmark ju och det var en katastrof. För mossen är ju den sista...

Tanja: Det är ju dom som dom vill återskapa egentligen. Det är viktigt att dom finns kvar.

Mikael: Det är där du har grundvattentillgången och förmultningen.

Tanja: Ja och dom gjorde ju mossmark till åkermark också mycket ju. Jag menar, det kan man ju hitta ute i skogarna. Så det syns ju att

det har varit gammal åkermark. Nu är det ju igenvuxet så, men det syns ju att dom har brukat det. Det står kanske gamla maskiner tom. Det finns ju mycket sånt ju, det gjordes ju. Då tyckte dom säkert att dom var jätteduktiga. Dom fick säkert jättemycket beröm att ”oh vad ni verkligen har jobbat och legat i!”

Utifrån vad skogsägarna berättar i intervjuerna framkommer att deras uppfattningar kring miljöproblemen inom skogen och skogsbruket grundas på andra värden än rent ekonomiska. När Mikael och Tanja pratar om mossarna som tidigare förstörts när de dikades för att bli skogsmark är det utifrån en syn där miljö- och naturvärdena har ett egenvärde och inte bara ett instrumentellt värde som är viktigt för att uppnå ett annat (ekonomiskt) värde. Även om det moderna rationella skogsbruket skapar en situation där kraven på tillväxt gör det i princip omöjligt att plantera annat än gran finns det också skogsägare som resonerar utifrån att lövskogen är viktig när de väljer att plantera den nya skogen.

Skogen som upplevelse och socialt rum

Skogsägarna har ett juridiskt ansvar att ta hänsyn till miljövärden i skogen. De har också ett ansvar att balansera det ekonomiska skogsägarperspektivet på skogen mot att skogen har ett stort socialt värde för de människor som nyttjar skogen i olika sammanhang. Harshaw & Tindall (2005) lyfter fram detta som särskilt viktigt; skogen har ett värde som ett socialt rum, ett utrymme för rekreation av olika slag och är viktig för en stor grupp av människor. I Skogsbarometern (2009) menar också en tredjedel av de tillfrågade skogsägarna att de tror att rekreations- och upplevelsevärdena kommer att bli viktigare än virkesproduktionen i skogen i framtiden.

Dan berättar om sitt beslut att plantera en större mängd ek på de områden som behövde planteras efter stormfällningen i samband med Gudrun. Hans berättelse ger ett exempel på hur många olika sociala värden samspelar och påverkar de beslut som fattas kring skogens framtid. Dan beskriver hur han tänker på hur tidigare generationer skogsägare brukat marken, men också på att skogen ska vara lättillgänglig för att kunna användas som ett socialt utrymme:

Dan: Lite lönn och så ek. Eken alltså...

I1: Det är lång omloppstid på den

Dan: Det är lång omloppstid på den. Det är det. Den vet man ju ingenting om. Det är egentligen bara, ja vad ska jag säga. Jag kan inte säga att det är en kul grej bara. Jag har den på ett område faktiskt där det tidigare har legat ett hus längst upp på min skogsfastighet, där skogsvägen slutar däruppe. Så där bodde nog folk in på början av 1900-talet. Så där låg alltså husgrunden. Det var en sten-satt grund. Och när vi köpte fastigheten så var där väldigt mycket ädelträ. Och då låg där så kallade fornäkrar och jag brukar använda en liten typ av markberedare som är skonsammare då. Nästan alla mina skogsområden där det är fast mark, som inte är mosse då, har man alltså odlat en gång i tiden sen urminnes tider. Men alltså rent ekonomiskt, om vi skulle sätta oss och räkna så kommer varken jag eller min efterträdare att ha glädje av eken förmodligen eftersom det kommer att ta sån lång tid innan den...

I1: Men man kan väl räkna ekonomiskt på ek?

Dan: Räkna och räkna. Dom kan ju bli hundra år eller nånting. Det är inte samma sak. Det blir inte som med en sparbanksek. Den som står här är det ju inget värde i alls egentligen, mer än kanske rent estetiskt. Men det blir det inte heller för det står en massa annan skitskog under och sånt runt omkring och sånt. Men ska du få ekonomi i ek så ska du ha en massa skog.

Ove menar att han ser det som viktigt att tänka på miljön i skogsbruket. Med miljön tycks han här mena skogen som en social miljö, att exempelvis promenera i:

Ove: Men man får ju försöka. Jag tänker alltid både i miljö och produktion när jag jobbar med skog. Och även jaktbiten kommer in då för det måste också finnas med. Men jag tycker det ska gå hand i hand: miljö och produktion. Vi ska ha bra produktion på markerna för det är en grundpelare i svensk ekonomi ändå men vi ska också tänka på miljön. Som jag nämnde tidigare så kanske vi tar över ett område där det kan finnas lite trevliga stigar och vägar och lite ljus skog, som lite lövskog då.

Ove betonar att han trots att det inte ger något ekonomiskt är mycket mån om att också ta hänsyn till värden som är viktiga för skogens funktion som ett socialt rum på olika sätt:

I1: Det är många som säger att nu är det ganska kul. Det är nu som skogen ska växa upp.

Ove: Det är ett stort åtagande samtidigt som all den här unga skogen, den blev ju snedvriden då åldersfördelningen. Där är ju frågan om vi tar vårt ansvar alla skogsägare och sköter den för det är mycket insatser nu som inte ger nån avkastning. Det är bara utgifter. Och hur många är intresserade av att bara få betala och inte få ut nånting. Men jag är fast besluten. Jag går ju in och sköter det. Det behovet som finns det tar vi tag i och sköter på ett sätt så att det blir en god produktion men även då att det blir lite skog som vi kan tycka är trivsamt när vi är ute och går i området.

Ove lyfter också fram jakt som en viktig aspekt när det gäller skogens sociala och icke-ekonomiska värde. För många av skogsägarna är skogens värde när det gäller rekreation och upplevelser nära kopplat till jakt. Karl-Erik, Mats och Martin beskriver hur detta var något som de saknade efter stormen Gudrun när stora delar av skogen de brukade jaga i hade fallit:

Karl-Erik: Men det var, jakten har blivit skit. Det var ju, vi jagade ju rätt trevligt, rätt mycket och hade trevliga jakter. Men efter Gudrun så var det inte så kul längre.

I2: Inte?

Karl-Erik: Nä.

Martin: Det är stora hyggen och man sitter uppe på en backe och ser, sju, åttahundra meter bort, ah det är inte roligt.

I1: Nä, det tar bort lite av tjusningen.

Mats: Ja för att en hel del varför man jagar det var ju egentligen friheten att gå i skogen. Och välskött skog är ju alltid roligt att vara i. Men jag menar nu när det var djupa maskinspår, och öppet så långt man såg så...

Ove uttrycker också förståelse för detta resonemang om hur skogen som ett utrymme för rekreation i form av jakt påverkats negativt efter stormen i januari 2005:

I1: Jag tänkte att det var nån som sa, det här med jakt är inte lika kul när man kommer till ett kalhygge liksom.

Ove: Ja det har förändrat sig mycket. Inte för att jakten är så mycket sämre nu när det har gått nära år. För viltet kommer att frodas eftersom det finns gott om mat till dom. Men jag förstår det resonemanget för man kände för sin fastighet och den dungen där och de stora träden och att stå inne i där, sitta och lyssna och hunden driver eller hur man nu jagar. Det måste ju vara fint va? Nu är det ett jättehygge där man kan sitta och titta. Sen blir där sly och då ser du ingenting. Då blir det väldiga kontraster. Dom äldre, dom tycker att det blir lite jobbigt.

Ove lyfter fram hur upplevelsevärdena i skogen, exempelvis de som är kopplade till jakt, är sammanflätade med en estetisk värdering av skogen. Det handlar om landskapets utseende och om värdet av en vacker skog. När många träd försvinner på en gång som i samband med stormen Gudrun blir skillnaderna i landskapet dramatiska. Skogen som en del av landskapets estetik är något som skogsägarna saknar efter stormen. Detta kommer fram i samband med att skogen ska användas för rekreation av olika slag. Denna bild av skogsägars sorg över förstörda och oåtkomliga närområden, stigar, strövområden och jaktmarker är också något som bekräftas i Guldåkers (2009) avhandling om krishantering efter stormen Gudrun.

Intervjupersonerna ger emellertid uttryck för att de tänker på estetiska värden i skogen på flera olika sätt. Det kan exempelvis handla om hur de sköter den nya skogen för att den ska bli en vacker skog. Vid den senaste planteringen av skog menar Karl-Erik och Martin att de tänkt annorlunda ur ett estetiskt perspektiv, att de tänkt på skogens inverkan på landskapet mer än tidigare. Detta har bland annat tagit sig uttryck i att de inte planterat gran alldeles nära bebyggelse utan istället satt löv där. Överhuvudtaget har de strävat efter ett öppnare landskap än tidigare. De pratar om hur det är spännande att se hur det nya landskapet kommer att se ut:

Martin: Och sen detta då, mellan husen, i grannbyn, så äger vi ju marken.

Karl-Erik: Ja där är ett hus där, och ett hus där. När vi köpte denna marken för en tjugo, trettio år sedan, då satte vi med gran. Och det var ju, det växte upp som en svart mur, och dom där stackars husen,

det var mot öster, så att dom har inte sett en soluppgång på hela tiden. [skratt]

Lisbeth: [skratt]

Karl-Erik: Så nu när vi hade planterat så sa dom "Åh det var ju hyggligt sa dom, nu kan vi se soluppgången". Så nu sätter vi asp där, och sen är där en del, nu sätter vi aspen här uppe och sen har vi satt lärk här nere och sen får det bli björk, i mitten där för det är lite sankare där. Och det kan bli spännande att se hur det kommer att se ut I1: Ja, tror ni att det har blivit nån skillnad att man är mer öppen för nya träslag?

Karl-Erik: Ja det tror jag, vi hade inte tanke på att sätta det innan.

Tanja berättar värdefullt om hur de som innan ägde marken som hon och Mikael nu äger valde att inte plantera gran närmast gården. De värderade en bokbacke högre än det ekonomiska värdet av gran:

Tanja: Hon, inte han som bodde här innan, Oskar då, som jag jobbade åt här på gården utan hans farmor var det ju, om man tittar nu på bokbacken bakom oss. Den skogsmästaren då ville att de skulle hugga ner hela den här backen och plantera gran och hon sa ändå, vad var det hon offrade istället? Nu kommer jag inte ihåg i pengar, alltså nånting då: "Jag är hellre utan piga ett år och får behålla skogen!" Bokskogen då. Och jag menar, för annars hade där vuxit en jäkla granskog. Men man ser liksom små saker. Det var hon som ville ha kvar dom här träden. Det har ju varit mycket mer bokskog här. Alltså bakåt är det ju gran sen. Men vi har ju liksom bokskogen kvar här då närmast gården.

Att tänka på det estetiska i skogen kan också handla om vilka träslag som planteras. Karl-Erik och Lisbeths resonemang kring varför lärkplantering i stor skala inte är ett alternativ till granplantering handlar bland annat om att lärkträden tappar sina barr på vintern:

Lisbeth: Nä, jag tycker inte om lärk, för det blir så fult på vintern, det ser ut som en död gran.

I2: Ja det gör det, dom blir vissna.

Lisbeth: Dom ramlar ju av, det gröna.

Karl-Erik: Och sen står dom så ynkligt så. Du sa ju "Åh där är en planta, den är död." [skratt]

Lisbeth: Ja det trodde jag ju!

Karl-Erik: Och där är en till.

Lisbeth: Sen när jag tittade lite närmare så var där lite grönt i.

Karl-Erik: Nä det går inte att se nån skillnad, det ser ut som brunnen gran på vintern ju.

Trots nödvändigheten i att värdera skogen i ekonomiska termer är det uppenbart att skogsägarna också har starka känslor för skogens estetiska värde. Inte minst kommer detta till uttryck i beskrivningar av hur de upplever det som sorgligt att de varit tvungna att låta estetiska värden stå tillbaka för de ekonomiska värdena i skogen. Ove berättar om hur han "tyvärr" planterat gran på de flesta av sina marker efter Gudrun, med undantag av allra närmast bebyggelsen:

I1: Ja, vi är lite intresserade av det här med återplantering. Vad har du planterat?

Ove: Ja tyvärr är det väl så va, vi sätter traditionellt väldigt mycket gran. Det gör vi. Vi har goda granmarker oftast och granen trivs här och bra produktion har vi då.

I1: Du säger "tyvärr" ändå? Det är flera som har sagt det.

Ove: Ja det blir ju väldigt mörkt. Det blir det ju. Men vi tänker givetvis, som intill vägar och där människor vistas mycket så försöker vi se till så att vi kanske har mer löv där och det är ju trevligt då, lite ljusare. Granskogen när den kommer upp i ålder va, så blir den väldigt dominant och mörk. Det hör ju till. "Det mörka Småland" säger man ju, säger danskar och sånt när dom kommer hit till sina stugor. Det mörka Småland då. Så det har blivit en väldigt stor andel gran. Så i mitt fall, jag har planterat väldigt stora arealer, vi snackar om över hundra hektar Gudrunhygge, så planterade vi bara gran men där kommer ju också ett uppslag av löv som vi talade om tidigare och det är väl inte omöjligt att exempelvis granen slås ut av frost, gräset är elakt mot plantorna kanske, rådjuren är rätt tuffa och tar knopparna av dom. Då släpper vi upp lite löv istället. Då finns ju det alternativet och det är vi inte främmande för att ha lite lövskog. Det blir ändå väldigt granskogsdominerat efter Gudrun.

Ulf menar att skogsägarna efter Gudrun tänker mer på estetiska värden i skogen än tidigare och tar mer hänsyn till vilket landskap som träden kommer att skapa. Samtidigt beklagar han liksom Ove att inte fler, inklusive han själv, i större utsträckning tänkt på estetiska värden vid planteringen av skogen utan låtit ekonomin få så starkt företräde:

Ulf: Man har väl tänkt lite nu liksom att, det kan skapa ett nytt landskap. Så man har kanske inte satt gran ända in på husknutarna, utan man har satt lite löv närmast bebyggelsen. På det viset så tror jag det har, man har kommit att se en skillnad va. Men eh, det är nog inte, procentuellt sett så tror jag inte det är så hemskt många som satsar på löv.

I2: Nä.

Ulf: Men löv kommer ju som självföryngring. Det är ju betydligt enklare för att få fram löv, och det är, så att där kommer ju en del löv den vägen. Men ren plantering tror jag inte är så hemskt stor procent, trots att, återbeskningsbidraget är ju högre på löv, och tar man då ädellöv så är det ju ännu högre. Bok och ek och fågelbär är väl också, men, som för min del så, jag har ju bok i ägorna, vacker men, skulle jag sätta löv så skulle jag sätta björk, för det, omloppstiden är ju mycket mycket lägre.

Den känslomässiga och symboliska värderingen av skogen

Skogsbruk är ett symboliskt och emotionellt projekt på många olika sätt. Bland de skogsägare som intervjuats i Elands & Praestholms (2008) undersökning är det tydligt att skogens värde inte enbart ligger i den ekonomiska sfären utan att den också betraktas som "family lands with an important emotional value" (Elands & Praestholm 2008:83). Även i Felton m.fl. (2010) refereras till undersökningar som visar på hur symboliska värden spelar en viktig roll inom skogsbruket. Att äga och bruka skog kan betraktas som ett socialt, kulturellt och livsstilmässigt företag likväl som ett ekonomiskt. Ove berättar om hur skogen, som visserligen är viktig för honom ekonomiskt, också är ett symboliskt projekt kopplat till den egna identiteten:

Ove: Jag känner väldigt mycket för detta för jag är väldigt intresserad av skogsbruket i sig och sen jagar jag då. Vandrar i skogen, bär och svamp och sådant typ. Så jag känner verkligen för skogen. Jag har flera fastigheter och jag känner för varenda fastighet. Jag trivs och vårdar dom. Därför kände jag väldigt starkt för det här som hände va. Men som sagt var, nu tycker jag. Man börjar komma på fötter igen som först då när man planterade tillbaka och dom mesta ytorna är klara och det börjar komma upp lite skog och man ser det här. Och det ser inte så tråkigt ut det här längre utan nu kommer det då lite grönska spirande och då känns det genast lite lättare tycker jag.

Att ägandet och brukandet av skog är av betydelse för skogsägares uppfattningar om sig själva och sin identitet visar bland annat Harshaw & Tindall (2005) på. De menar att det bland skogsägare ofta förekommer starka sociala nätverk och sociala identiteter som präglar skogsägarnas syn på skogen och beslutsfattande i skogsbruket. Flera av intervjupersonerna beskriver en stark glädje i att se den skog som de planterat efter stormen växa upp. Det har inneburit mycket arbete att plantera den nya skogen och de symboliska värdena tycks fungera som belöning eller drivkraft för skogsägarna. Det finns hos skogsägarna vad som skulle kunna beskrivas som en slags odlarglädje. Karl-Erik, Mats och Lisbeth berättar:

I1: Sen tänker jag, när man sätter mycket nytt, det kommer att bli mycket jobb då också framöver?

Karl-Erik: Ja du det är det. [skratt]

Lisbeth: Røjning.

Mats: Samtidigt så. Det är ju rätt så roligt att gå och titta nu när det första man har satt, när det börjar växa och komma. Det gläds man ju åt.

Karl-Erik: Jag brukar säga det att det är lika bra att det blåste ner den här gamla skogen, om man ska spetsa till det lite. Jo men vi gick ju här, skog som var över hundra år, hundratio, hundratjugo år, den var ju för gammal, den var åt helsicke för gammal.

De känslomässiga band som skogsägarna har till skogen har betydelse för hur de ser på skogens framtid och hur de väljer att resonera vid plantering och planering av skogen. Skogen i sig tycks bära på ett symboliskt värde

som binder samman dåtid, nutid och framtid. Ulf och Ann-Christin diskuterar kring framtidens skog och pratar om att de trots att de inte har någon i familjen som kommer att ta över den skog som nu planteras ändå känner ett ansvar för skogens framtid, en plikt att göra det bästa möjliga av den för framtida generationer:

Ulf: Alltså, sjuttio, åttio år, det är en lång tid, man vet inte vad marknaden säger då va.

Ann-Christin: Ah, men det behöver vi inte bekymra oss över.

Ulf: Nä det behöver vi inte.

I2: Nä.

Ulf: Men det är ju några som har bekymrat sig för oss en gång i tiden.

I1: Ja, ja det är rätt intressant, det är ett speciellt perspektiv.

Ulf: Ja det är det.

Ann-Christin: Det är inte för eget behov man gör det egentligen.

Att plantera skog inför framtiden är ett ekonomiskt projekt, men också ett symboliskt projekt. Det finns en dimension av ansvar att säkra skogens bestånd för framtida generationer. I anslutning till detta resonemang kan också nämnas hur många av skogsägarna i Guldäkers (2009) undersökning efter stormen Gudrun reagerade starkt över att se de stora arealerna med nedblåst skog som de ägnat ett helt liv åt att vårda och planerat att lämna vidare till framtida generationer. Dan beskriver hur han tack vare olika bidrag och den försäkring han hade fick mycket pengar efter stormen. Samtidigt såg han det som en skyldighet och självklarhet att dessa pengar skulle återinvesteras och användas för att plantera ny skog:

Dan: Dels har man, alltså jag hade dels, om man nu ska kalla det, inte för att jag ska ta åt mig äran. Det är ju min far i så fall som för länge, länge sen skaffade en sån här försäkring för fastigheten och skogen och det gör ju så stor skillnad. Så har jag haft förmånen att få ut försäkringen här och dom pengarna som gav ganska mycket pengar också så är jag så pass. Har jag fått dom pengarna så ska jag återföra. Jag tycker att det är min skyldighet att se till att det kommer tillbaka skog och sådant och jag skulle må så dåligt att jobba med det här, sitta och köra på min egna vägar och se det här. De pengar jag kan plocka fram genom avverkningar, det är ju mina

föregångares förtjänta pengar. Jag måste göra likadant. Det är så det fungerar. Annars tycker jag egentligen inte, det finns många som inte resonerar så men då tycker jag dom är lite snett ute.

Dan beskriver hur andra tidigare har brytt sig om den skog som han har idag. Utifrån det så framstår det för honom som omöjligt att inte själv i sitt skogsbruk bry sig om framtida generationer. De känslomässiga banden till skogen bakåt i tiden påverkar skogsägarna på flera sätt när de planerar för framtidens skog. Mikael och Tanja menar att anledningen till att inte de planterat någon energiskog bland annat är att markerna där denna skog i så fall skulle ha planterats betraktas som ett arv. Det är mark som tidigare generationer skogs- och jordbrukare lagt ner mycket tid på att vårda och därför inte något som bör förstöras genom plantering av energiskog, något som för tillfället råkar ligga i tiden:

I1: Ni sa ni har testat olika typer av gran? Det är inga andra ni har funderat på? En del har ju satsat på hybridasp?

Mikael: Jo vi har fått förfrågningar och sånt, men mycket av dom förfrågningarna som vi har fått är faktiskt i princip om energiskog och den biten.

I1: Jamen det är väl intressant!

Tanja: Ja, men då är det så att då får man återplantera. Den fungerar bäst på åkermark och vi behöver våran mark. Så då är det uteslutet.

Mikael: Sen känns det inte heller rätt. Det här är ett arv detta också. Så jag menar det här är Småland. Har dom brutit upp det här...

Tanja: Dom har jobbat här i generationer, två generationer kan vi säga, har ju jobbat oerhört med, alltså gjort dom här åkrarna som finns här. Dom har nästan gjort det. Det här är nästan ett litet miniformat av skånska åkrar fast mindre då, med igenlagda diken och sånt här. Och jag menar, det känns ju. Det känner man ju att det vill man ju inte heller! Det känns rätt så hårt. Dom har jobbat jättemycket med detta och därför känner man ju liksom, att det känns ju lite. Då får det vara verkligen viktiga förändringar att man absolut inte kan driva alltså det här med djur och så. För på nåt vis så vill man ju använda marken. Men när man väl börjar plantera energiskog så har det ju förstört. Det är inte så lätt att återställa det sen. Det blir rötter och sånt här.

Det känslomässiga engagemanget i skogen kan också upplevas som ett problem. Fredrik berättar om hur han försöker tänka ekonomiskt rationellt på sitt skogsbruk inför framtiden och på att den känslomässiga bindningen till skogen som han betraktar som något väldigt positivt inte heller får bli för stark:

I1: Det ni planterar nu ska ju era barn då kanske?

Fredrik: Ja, förhoppningsvis så är det ingen som vill ta över, så att vi kan sälja det.

I1: [skratt] Förhoppningsvis du säger det?

Fredrik: Nä det spelar ingen roll vilket det blir men. Vi har, det här som vi äger tillsammans med tre syskon, där har vi nio barn tillsammans. Och det är inte nån som är speciellt intresserad. Så det kan bli att vi säljer alltihop, och det gäller ju att inte binda sig känslomässigt vid hus eller gård eller skog nåt. Utan man kan tänka sig en förändring.

Skogen är känslomässigt och symboliskt laddad med betydelser, och att sälja den efter att ha lagt ner hela sitt liv på att ta hand om den kräver en slags mental förberedelse. Fredrik berättar:

I1: Nä okej, men det är alltså, du säger att du har inga, du känner inte, det skulle inte vara några problem att sälja?

Fredrik: Jag hoppas det. Jag sitter ju inte i sitsen ännu, men det vet jag ju inte säkert. Men jag intalar mig själv att det gör jag lätt. Sen kanske det inte är riktigt sant, men.

Karin: Jag brukar tänka ibland att jag tror att den gången gården säljs, så ska vi nog flytta här ifrån. Så att du inte behöver sitta här och se hur skogen och gården vansköts, eller inte sköts som du vill.

Det starka känslomässiga engagemanget i skogen kan också sägas ha inneburit problem i samband med händelserna kopplade till stormen Gudrun såtillvida att många skogsägare som känt stor sorg över skogen som fallit inte kommit i gång med att engagera sig i plantering och skötsel som de borde ha gjort. Nils berättar:

Nils: Så det. Sen har jag ju inte haft ont av detta som vissa. I och med att jag har rätt mycket kontakt med folk så är det ju vissa som

har känt ett tryck med. Just både Gudrun och Per, med nerverna att det var ju hemskt vad som hände.

I1: Att ta om hand om allt med plantering inför framtiden då också eller?

Nils: Ja dom tyckte liksom att det var. Ja det är helt enkelt, det var inte ekonomiskt utan det trycket att, dom kände att nerverna hade svårt att hålla för de olika påfrestningar som skett och svårt att se framåt.

Ulf pratar också om detta och menar att det faktum att det blivit mer självföryngrade marker efter stormen inte bara ska ses som ett resultat av en medveten strategi utan också kan förstås mot bakgrund av att en del skogsägare inte orkat ta tag i planteringen av skogen på riktigt:

I1: Men det finns dom som du säger har trott på självföryngring då efter?

Ulf: Ja, det är ganska så många. Och sen är det ju det här att det var ju många som var i psykisk obalans. Och jag känner ju själv att, det var väl i vintras som det gick lite bättre att vara i skogen. Man fick lite mer intresse.

Ann-Christin: Ja det fick du. Du har ju varit mycket i skogen i år, eller denna perioden.

Ulf: Ja, men annars så. Många tappade ju intresset, jag vet ju många som inte går dit överhuvudtaget.

I1: Längre liksom, på grund av det?

Ulf: Ja, så det är klart att det. Det måste ju göra sitt till, att dom inte bryr sig om det längre.

Törnqvist (1995) beskriver förekomsten av en särskild skogsbrukarkultur bland svenska privata småskogsägare. I denna ingår skilda karaktärsdrag; självständighet värderas högt, skogsbruket utgör en integrerad del av privatekonomin och ses inte som ett särskilt företag och liten åtskillnad görs mellan skogsägarnas arbete och fritid. Törnqvist pekar också på många av de dimensioner som lyfts fram i detta avsnitt som utmärkande för en kultur bland svenska privata småskogsbrukare. Det handlar om att gården och skogen är en social och symbolisk plats och att det ofta finns starka känslomässiga värderingar vad gäller skogen och skogsbruket som ett

intra-generationellt projekt. Skogen upplevs som ett projekt som binder samman dåtid, nutid och framtid.

5.3 Att hantera olika värden i skogen

Kindstrand m.fl. (2008) har i en kvantitativ enkätundersökning tittat på hur 2000 svenska småskogsägare uppfattar skogens värde utifrån tre huvudsakliga kategorier; hur viktig skogen som virkesproducent är, hur viktig skogen är som en plats för biologisk mångfald, samt hur viktig den är som ett socialt rum för rekreation. Skogsägarnas uppfattningar jämfördes sedan med uppfattningarna hos 357 skogsrådgivare från myndigheter och olika intresseorganisationer. Dessa fick svara på en enkät om hur de uppfattade att skogsägarna såg på skogens värde och vad som var viktigt i skogen för skogsägarna. Dessutom fick både skogsägarna och skogsrådgivarna svara på frågor om hur de trodde att skogens värde skulle komma att uppfattas om 20 år.

Undersökningen gav ett resultat där 35 procent av skogsägarna angav att virkesproduktion var en mycket viktig del av skogen och skogsbruket för dem. 25 procent svarade att skogens funktion som miljö för rekreation var mycket viktig för dem och 16 procent att den biologiska mångfalden i skogen var mycket viktig. Särskilt intressant med undersökningens resultat var emellertid att skillnaderna var stora mellan vad skogsägarna angav som viktigt och vad skogsrådgivarna angav att de uppfattade som viktigt för skogsägarna. Skogsrådgivarna överskattade hur viktig virkesproduktionen var för skogsägarna och underskattade både skogens värde som miljö för biologisk mångfald och för rekreation.

Kindstrand m.fl. (2008) ger inga entydiga svar när det gäller vad skillnaderna mellan hur skogsägarna säger sig värdera skogen och hur skogsrådgivarna uppfattar att skogsägarna värderar skogen kan tänkas bero på. Det sägs att det kan ha att göra med att skogsägarna som deltagit i undersökningen överskattat sin egen värdering av skogen som en plats för biologisk mångfald och rekreation eftersom det finns en negativ stereotyp bild av att skogsägare inte bryr sig om dessa värden. En annan förklaring som anges är att det skulle kunna finnas ett växande miljöintresse bland privata småskogsägare som inte skogsrådgivarna fångat upp ännu (Kindstrand m.fl. 2008). Skogsrådgivarna kan tänkas vara så präglade av att den svenska skogspolitiken under decennier varit så starkt inriktad på

produktionsmålen inom skogsbruket att de har svårt att uppfatta denna förändring i intresse hos skogsägarna. Även Hugosson & Ingemarson (2004) menar att det kan ha skett en förändring som inneburit ett ökat intresse bland skogsägare för att ta hänsyn till andra värden än ekonomiska i skogen.

Oavsett vad orsakerna till skillnaderna mellan skogsägarnas uppfattningar och hur dessa uppfattas av skogsrådgivarna är konstaterar Kindstrand m.fl. (2008) att de är intressanta och relevanta. Den rådgivning som skogsrådgivarna ger är av stor betydelse för många skogsägare och påverkar deras beslutsfattande om skogen. Om skogsrådgivarna tror att skogsägarna tycker produktionen är viktigare än vad de egentligen tycker att den är så kan detta göra att deras rådgivning inte kommer att ligga helt i linje med skogsägarnas intresse. I detta underavsnitt behandlas den typ av frågor som rör hur skogsägarna gör gränsdragningar mellan ekonomiska och icke-ekonomiska värden i skogen och hur de i olika situationer hanterar konflikterna mellan olika typer av hänsyn i skogsbruket.

Ekonomiska och icke-ekonomiska värden i konflikt

I Skogsvårdslagens anges att det svenska skogsbruket ska bedrivas på ett sätt så att det uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls. Lagtexter är emellertid en sak, att praktiskt bedriva skogsbruk på detta sätt är en annan. Att det skulle finnas en inbyggd motsättning i att å ena sidan öka produktionen i skogen och å andra sidan ta hänsyn till de olika miljömål som riksdagen antagit har påpekats av flera bedömare. LRF tar upp denna fråga i samband med ett särskilt projekt för att öka lönsamheten i skogsbruket. På projektets hemsida står att läsa:

Vi är övertygade om att det går att öka produktionen i skogen och samtidigt skapa en bättre miljö för dig, för skogens djur och växter, för dina grannar och för alla andra skogsälskande människor från när och fjärran. Det gäller "bara" att arbeta med två fokus – både produktion och miljö. Och det är inte så svårt när man väl lärt sig att använda båda ögonen! (LRF 081215)

Frågan är: Hur svårt är det för skogsägarna att arbeta med detta dubbla fokus på både produktion och miljö? Att det skulle vara så oproblematiskt som det framstår i LRF's formuleringar är inget som de intervjuade

skogsägarna i denna undersökning ger uttryck för. Snarare handlar deras berättelser ofta om hur de på olika sätt försöker hantera konflikten mellan å ena sidan att skapa ökad tillväxt i skogsbruket och å andra sidan att ta hänsyn till annat än ekonomiska värden. Fredrik ger ett exempel på de problem som kan finnas i att ta hänsyn till olika värden i skogsbruket:

Fredrik: Ja, först så planterade vi på oberedda marker. Och då valde vi sådana marker som vi visste vi inte skulle få markberedda. Alltså där det ligger, fornåkrar, med mycket gamla underjordiska stenrösen, det har liksom växt över dom så att man ser dom knappt längre. Men kulturintresset som vi har mycket skada av, har liksom kartlagt dom här, och det var sådana områden vi tog först. Och det är nog dom sämsta planteringarna vi har, där är mycket plantor som har dött.

I1: Dom tog ni direkt efter?

Fredrik: Dom tog vi direkt. Vi visste att vi skulle ändå inte få markbereda där, så dom planterade vi första året.

I1: Hur ser dom ut idag då?

Fredrik: Ja, där kommer nog. Där kommer ju så att vi klarar lagens lägsta krav på hur en plantering ska se ut, alltså tillräckligt många plantor. Men dom klarar ju inte vårt eget krav för att få en bra produktion och bästa ekonomi. Så att vi skulle ju velat haft bättre. Och något av det har vi hjälpplanterat och något mer kanske vi kommer att göra. Men där är lite för mycket gräs nu, och gräset konkurrerar ut plantan, det stjälar vattnet helt enkelt. Plantans nya rotsystem klarar inte att få tag i tillräckligt med vatten om där är gräs runtom.

Dan berättar om hur han upplever det som en över tid pågående kamp mellan fokus på produktion och ekonomi i skogsbruket och fokus på miljö och ekologi:

Dan: Sen nu har det ju vatt mycket mer med produktionsfrågor dom sista fem sex åren. Annars innan var det miljön. Då vägde man alltså liksom produktions- och miljöhänsynen eller vad man ska kalla det, det vägde lika tungt. Men idag är produktionen tyngre kan man säga. Och det där lite, det tycker inte vi är bra då att man avsätter en massa mark bara för andra grejer och sånt. För produktionen måste ju ut. Det är ändå så att skogen har ju hela tiden. Om vi tittar på hela

företaget Sveriges intäktskälla så har ju skogen alltid långt tillbaka vatt väldigt viktig. Och det är klart. Det går jättebra att säga att vi ska avsätta 20 procent och ge fan i och producera och den får stå där som en nationalpark eller. Okej, det är mycket skalbaggar som överlever och grejer, och det är väl jättekul och bra för dom, men jag menar, var fan ska vi hämta dom pengarna ifrån? Dom måste ju tänka på att dom måste stänga vart tionde sjukhus i Sverige då. Bara bomma igen dom.

I1: Ja och man måste sköta skogen också?

Dan: Det går nog så hela tiden precis som cyklerna i skogen. Det väger nog fram och tillbaka där. Så miljörelsen om man säger har ju innan vatt. Den har vatt väldigt, väldigt stark. Den var väl framgångsrik för cirka tioalet år sen och nu är dom på produktionssidan lite starkare just nu då. Men det där är hela tiden igång så här och pendlar där. Och det är inte bra att det går för långt åt ena hållet. Men ibland går det till ytterligheterna och då blir det inte bra.

Flera av intervjupersonerna ger exempel på hur händelserna i samband med stormen Gudrun inneburit fler och mer uppenbara konflikter mellan hänsynstagande till ekonomiska värden å ena sidan, och icke-ekonomiska värden å andra sidan. Ulf berättar exempelvis om hur riskerna för angrepp från granbarkborren, något som kan orsaka stora ekonomiska skador på skogen, riskerar att bli större på grund av de miljöhänsyn som måste tas till reservat där insekterna kan föröka sig obehindrat eftersom skogsägarna där inte får forsla bort de fällda träden:

Ulf: Så länge vi har reservaten och dom är befriade så tycker ju många det att det här behöver vi inte heller ta hand om. Där är ju hemskt mycket reservat som inte, där inte en pinne får tas. Och då blir det ju där då, blir det en massa skadeinsekter och sen så sprider dom ju sig vidare. De hittar ju inte gränsen [mellan markerna].

I2: Nä [skratt].

Ulf: Dom kan gå över.

Att naturreservaten försvårar arbetet med att motverka granbarkborren är enligt flera av skogsägarna inte enbart ett problem ur ekonomiskt hänseende. Det är också ett miljöproblem eftersom skogen som ekosystem drabbas om inget kan göras åt granbarkborren i de naturreservat som finns

i skogarna. Skogsägarna kritiserar miljölagstiftningen och tillämpningen av den, något som är ett återkommande tema i intervjuerna. Konflikten mellan ekonomiska och icke-ekonomiska hänsyn tycks ibland mer vara en fråga om att skogsägarna upplever de miljöhänsyn som måste tas som alltför byråkratiska och formaliserade. Det tycks som om det är detta som är problemet, inte att ta hänsyn till miljö och ekologi i sig. Karl-Erik ger exempel på händelser efter stormen Gudrun som visar på hur reglerna för miljöhänsyn kan uppfattas som orimliga och frustrerande för skogsägarna att behöva följa:

Karl-Erik: Jo, i [ort], det är ju ett reservat där. Och det är ett stort reservat, och gammal skog var det. Och det åkte ju ner alltihop, och länsstyrelsen sa att "Nix, inte ett träd får ni hugga". Och där har ju då grannarna fått hålla med skog nu till dom här barkborrarna.

Mats: Men det har vi ju inget sånt här i närheten så att.

Karl-Erik: Nä, men [namn på naturreservat] har vi ju. Och det var likadant där, där fick man inte hugga upp. Och där gick grannarna in, för där var en liten badplats. Och där gick skogsägarna in och högg ner, högg upp badplatsen. Det är så jävla dumt för nog fasen skulle dom kunna ha sin badplats.

I2: Ja det blir ju lite väl med regler liksom.

Karl-Erik: Och det var ju inte fråga om mer än hundra meter. Ja det var inte det ens, bara en liten fyrkant ner mot sjön ju. Och det har ju varit en såndär badplats som har varit i hundra år tillbaka, det är ju lite tramsigt.

I2: Ja, jo det är det.

Skogsägarna tycks ibland uppleva de krav som myndigheterna ställer på hänsynstagande till icke-ekonomiska värden i skogen som problematiska bland annat eftersom de innebär en begränsning av det egna beslutsfattandet och av handlingsfriheten inom skogsbruket. Ove beskriver också att han tycker att det kan bli för mycket regler och riktlinjer inom skogsbruket att förhålla sig till, särskilt när det gäller miljön:

Ove: Det har ändrats mycket genom tiderna och just det här att, naturreservaten som det är rätt mycket diskussion om nu också, det tycker jag också är lite snedvidet. För det är trots allt våra förfäder som har odlat upp dom här fina ekbackarna och skött dom med

känsla. Så frågan är hur pass mycket måste en överförmyndare som vi får anse att staten är, gå in och tala om att du får inte göra så eller så. Utan vissa begränsningar. Det får givetvis inte kalhuggas så men om du sköter det lite snyggt så blir det ju trevligt för dom som vill ut och ströva i naturen med. Jag tror nog inte på tvång alltid utan är det människor, så måste man lämna över visst ansvar.

Detta framstår som centralt: den negativa inställningen bland skogsägarna till att ta hänsyn till andra värden än ekonomiska tycks mer vara en fråga om att det är viktigt för dem att själva bestämma över sin skog och hur den ska skötas. Ibland erfar de att andra kommer med regler utan att riktigt känna till deras marks specifika karaktär. Fredrik och Karin beskriver hur de hanterar både ekonomiska avväganden och sådana som rör andra värden i sitt skogsbruk:

Karin: Och ute på vår andra gård har vi ju. Alltså vi har lite gått in för att ha ädellöv.

Fredrik: Jo, det gör vi ju här också. Naturvärden ska ju ha sitt, alltså. Både denna och den andra gården är certifierade, och har varit sedan certifieringen startade.

I1: Vad innebär det för er, certifieringen?

Fredrik: Certifieringen är ett sätt för brukaren och sen köparen att kunna visa att här bedriver man ett skogsbruk som är långsiktigt, där man tar hänsyn till alla värden och allas behov. En av certifieringarna tar till och med hänsyn till sociala förhållanden i trakten där det växer. Det har vi inte hittills sysslat med och kan inte göra heller, alltså dom som arbetar med, deras lön och hur dom bor och sådana här saker.

I1: Okej.

Fredrik: Men eh, vi kan ju. Naturvärden, kulturvärden, hur vi sköter vägar och diken och sånt, det kan vi ju ta hänsyn till. Det mesta med den här certifieringen handlar ju annars om miljö och naturvård, men även kultur. Vi har ju stenmurar, vi har kolbottnar, lämningar från bosättningar och sånt där.

Det framkommer i intervjun att Fredrik är intresserad av att på olika sätt arbeta för att ta hänsyn till icke-ekonomiska värden i skogen, även om han också betonar att det ekonomiska ändå alltid måste komma först. Syste-

met för skogscertifiering som finns till för att garantera icke-ekonomiska hänsyn i skogsbruket upplever han emellertid som byråkratiskt och som något som samtidigt också utgör ett problem när det gäller dessa hänsyn:

Fredrik: Och jag är ju inte. Jag har ingenting emot naturvärden sådär, men jag är mest inriktad på att tjäna pengar. Det är min arbetsinkomst, skogen. Så själva certifieringen ser jag bara som ett medel att få vara med på marknaden. För mig är det bara byråkrati och politik, jag kan sköta naturvärden mycket bättre med ren information och utbildning. Själva certifieringen är bara trams, men det är det som krävs för att marknaden ska vara öppen, annars kommer några att stänga dörren att ”vi köper bara virke från certifierade skogar” va.
Karin: Men sen ska du ju inte säga. Visst är du intresserad av det här andra också även om du inte vill erkänna det.

Fredrik: Ja men det är, huvudsaken är ju för inkomsten.

Karin: Jo det är klart, jo då.

Fredrik: Det blir ju inte pengar på annat sätt ju.

Det som Fredrik och flera av de andra skogsägarna tycks sakna är ett större inflytande över de regler som de måste ta hänsyn till i miljövärden. Att de som berörs av olika typer av regler känner sig delaktiga i formuleringen av dessa och upplever att deras kunskaper och kompetenser tas till vara i utformandeprocessen är avgörande för att uppnå acceptans för reglerna (Nitsch 1996). Intervjuerna pekar på att skogsägarna tycks uppleva att så inte alltid är fallet.

Att dra gränser för det ekonomiska tänkandet

De flesta av skogsägarna betonar att ett ekonomiskt tänkande kring skogens framtid är en förutsättning för deras skogsbruk. Samtidigt är det också tydligt att många av skogsägarna har starka önskemål om att ta icke-ekonomiska hänsyn i skogen. Schlyter m.fl. (2009) redovisar en enkätundersökning utförd bland privata småskogsägare i södra Sverige 1990 som ger bilden av att det finns en stark vilja hos skogsägarna att ta hänsyn till miljövärden inom skogsbruket. I undersökningen var det bara 22 procent av de tillfrågade skogsägarna som angav ekonomi som sitt enda mål med skogsbruket. Miljöintresset bland skogsägarna kan också enligt Schlyter m.fl. (2009) sägas återspeglas i det stora antal skogsägare som deltar

i olika typer av kurser och utbildningar i exempelvis Skogsstyrelsens regi för att främja ett mer ekologiskt hållbart skogsbruk.

Mot bakgrund av dessa siffror är det inte förvånande att flera av skogsägarna, även om de främst är inom skogsbruket av ekonomiska skäl, också sätter gränser för hur mycket de låter ekonomiska överväganden påverka beslutsfattandet. Nils berättar om hur en annan skogsägare valt att plantera sitkagran, ett beslut han uppfattar har fattats på främst ekonomiska grunder. Själv säger han att han aldrig skulle plantera sitkagran eftersom granens vassa barr gör det i det närmaste omöjligt att vistas i en sådan skog:

I1: Du har inte funderat på att plantera exempelvis sitkagran eller nåt sånt?

Nils: Nä, nä, försöka gå in och gallra där. Den är hemsk!

I1: Hemsk, Sitka?

Nils: Ja.

I2: Vad är det för nåt med den som är?

Nils: Den är mycket mycket vass.

I2: Jaja.

Nils: Det var en som hade roat sig med att ta in den som julgran. Men det gör han inte mer. [skratt]

I1: [skratt]

I1; Jaha, det är så illa alltså, det visste jag faktiskt inte.

Nils: Ja den är. Nä den är inte rolig. Men den växer ju snabbt, och det vilda går ju för all del inte in i den. [skratt]

I2: Ja det är ju positivt.

Nils: Men det är ju roligare om man kan gå in själv också.

I2: Mmm, ja verkligen.

Att sitkagranen har en snabbare tillväxttakt och att den inte riskerar att angripas lika hårt som andra trädslag av exempelvis älgar och rådjur är ekonomiska incitament som talar för planteringen av denna gransort. Även om Nils talar om dessa egenskaper hos sitkagranen tycks han också samtidigt bestämd i sin uppfattning att det inte för honom är aktuellt att plantera den. Ett skogsbestånd av sitkagran tycks för Nils del innebära att andra värden i skogen åsidosätts i för hög grad. Som möjligheten att exempelvis kunna nyttja skogen för att gå i och att kunna gallra för hand.

Andra skogsägare har dock gjort andra bedömningar och planterat sitkagran trots de vassa barren. Gränsen för hur tungt ekonomin inom skogsbruket ska få väga skiftar. En annan dimension av denna problematik är frågan om huruvida ett trädslag av en art som naturligt inte anses höra hemma i den svenska skogen, men samtidigt ger bra ekonomisk avkastning, ska planteras. En del av skogsägarna är negativa till trädarter som inte betraktas som ursprungliga arter och/eller som är hybridarter av olika slag. De menar att de inte kan tänka sig att plantera dessa trots att de kan ge en större ekonomisk avkastning. Andra, som Fredrik, ifrågasätter hela resonemanget kring vilka trädslag som är naturliga i skogen och talar tydligt medveten om att det finns skogsägare som inte delar hans uppfattning, om hur han skulle vilja plantera nya trädslag:

Fredrik: Det är kul att titta på och se hur dom växer. Det finns en sibirisk gran som jag är lite nyfiken på nu som jag ska skaffa lite plantor av. Så vi testar lite sänt och det är också emot en del av miljöexpertisen och andra då som tycker att, dom tycker inte om att vi blandar in nya arter i våra skogar.

I1: Ja okej, för att dom inte hör hemma här?

Fredrik: Ja, dom säger att dom inte hör hemma här. Men innan istiden så hade vi ju kanske tjugo barrträdsarter mer än vad vi har idag så vad är normalt? Jag vet inte.

Även på andra sätt gör intervjupersonerna gränsdragningar för hur mycket ekonomiskt tänkande i skogsbruket som anses rätt. Karl-Erik, Lisbeth, Mats och Martin berättar om vad de ser som ett ofint sätt att agera efter stormen. De berättar om skogsägare som strävar efter så stor ekonomisk vinning som möjligt:

Mats: Sen är det ju, vissa fastigheter, alltså. Det säljs ju som hästgård då, hus eller ladugård, och lite betesmark. Och sen kanske skogsinnehavet det säljs till någon annan då. Det är ju lite tråkigt det med, för då, då får dom ju ut maximalt med pengar för fastigheten med, om det är på det viset.

Martin: Som uppe i [ortsnamn] där var det en granne som köpte skogen, och sen kom där ju då ett par från Växjö med.

Karl-Erik: Då blåste skogen ner. Och då fick dom hugga upp den. Kanske var där skog för en miljon, som han fick väck då. Sen fick

han kanske femhundrausen utav staten, för att, den här femtiolappen, en halv miljon. Och sen styckade han av huset, och fick väl en och en halv för det. Och sen sålde han skogsmarken för två miljoner, ja det gäller ju, han har plockat ut.

Lisbeth: Men det är maximalt.

Karl-Erik: Det är maximalt. Men det är ofint, det är inte snyggt.

I1: Då styckar man upp det sådär?

Martin: Ja styckar upp det.

Lisbeth: Ja för att man tycker nästan då att dom med alla pengar, ska kunna plantera lite.

Karl-Erik: Ja, men han har inte planterat en planta, han som har tatt då femtiolappen, och virket och skogen, nej det får den nye ägaren ta tag i och börja.

En viktig faktor när det gäller hur skogsägarna gör sina gränsdragningar för olika värden i skogen är rimligtvis huruvida de får sin huvudsakliga inkomst från skogsbruket eller inte. För den som ska leva på skogen begränsas handlingsutrymmet och möjligheterna att sätta gränser för det ekonomiska tänkandet. Dessa skogsägare, som exempelvis Fredrik, måste sätta det ekonomiska först på ett annat sätt än de som är pensionärer, som Nils, och som inte får sin huvudinkomst från skogen.

”Tyvärr blir det gran”

På den övervägande största delen av de marker som planterats efter stormen Gudrun har det planterats gran. Det verkar dock på flera av skogsägarna som att de egentligen skulle vilja ha planterat annat men att de upplever att det inte finns några alternativ till granplantering. Det tycks handla om att det av ekonomiska skäl inte finns några rimliga alternativ till gran. Nils berättar:

I2: Vad planterar du för nånting?

Nils: Tyvärr blir det gran.

I2: Tyvärr?

Nils: Tyvärr ja, tyvärr.

I2: Vad hade du velat plantera om?

Nils: Ja det är ju väldigt svårt att säga, men visst behöver man ju blandskog. Men egentligen vilket man ska plantera det är. Man har egentligen bara gran om det ska gå ihop ekonomiskt.

När exempelvis Skogsstyrelsen efter stormen Gudrun gick ut med rekommendationer och önskemål om att skogsägarna skulle plantera mer lövträd skapade det också en press på skogsägarna att göra så. Samtidigt fanns enligt flera av de intervjuade skogsägarna inga förutsättningar för den som lever på skogen att plantera något annat än gran så som skogsmarknaden och skogsindustrin ser ut för tillfället. Även situationen med mycket vilt i skogen som betar lövträdsplanteringarna gör det svårt att plantera annat än gran. För att skogarna skulle kunna planteras med lövskog i någon större omfattning krävs ett annat perspektiv på skogen från samhällets sida och nya lösningar och andra möjligheter måste finnas för att kunna försörja sig för dem som måste ta hand om skogen. Detta är dock inte något som kommunicerats särskilt mycket utåt varför det kan sägas skapas en situation där skogsägarna getts skuld för de enformiga granplantagerna och för att inte vilja plantera något annat. Skogsägarna kan sägas ha hamnat en missgynnsam position i debatten kring framtidens skog och planteringen av nya trädslag. De kan exempelvis framstå som bakåtsträvare som inte följer myndigheternas rekommendationer om att plantera mer lövskog. Nils berättar om hur han upplever Skogsstyrelsens rekommendationer att plantera mer lövskog efter Gudrun. Han ser det som ett spel för gallerierna eftersom han menar att alla inom skogsnäringen vet att det inte är ekonomiskt lönsamt att plantera lövskog som systemet ser ut idag:

I1: Men jag antar att du har planterat tidigare, längre tillbaka i tiden. Och alltså, märker du nån skillnad nu? Tycker du att folk tänker annorlunda när dom planterar nu eller är det samma nu när dom planterar efter det här?

Nils: Det finns ingen skillnad.

I1: Det finns ingen skillnad?

I2: Inte alls.

Nils: Nä. [skratt] Det finns ingen skillnad, det är samma. Det enda som har kommit till det är det här att dom propagerar för andra trädslag. Men i verkligheten så säger dom ju att, i verkligheten så

säger ju Skogsvårdsstyrelsen fortfarande att det är inte ekonomiskt lönsamt.

I1: Nä, jag såg det. Det är lite dubbla budskap kan man tycka faktiskt.

Nils: Inte så lite!

Leif betonar också bristen på alternativ till plantering av gran, som han visserligen inte är helt negativ till men som han anser utgör ett problem ur mångfaldssynpunkt. Tall, som ibland lyfts fram som alternativ i debatten är enligt Leif ett problematiskt alternativ på flera sätt:

Leif: Här är också dålig tallmark. Rent ekonomiskt är det inte lönsamt för oss att odla tall för det är för dålig kvalitet på den ju. Det är egentligen bara i princip en estetisk fråga att man vill ha lite tall ju. Ska man se det krasst ekonomiskt så är det bara kul med alla tallar som du ser, för dom försvarar sej inte ekonomiskt mot granen.

I1: Jag tänker att på vissa ställen kan man bara plantera tall?

Leif: Ja det är på magra marker då.

I1: Men det är inte såna marker här?

Leif: Inte här. Så att här blir för dålig kvalitet. Det blir för mycket knaggar och felvuxna träd. Plus att dom ska va kvistfria helst, tallen. Så det finns nog risk för att den biologiska mångfalden blir sämre.

I2: Nej granskogen är inte så rolig om där bara är gran.

Leif: Visst det kan vara fint att gå in i en riktig pelarsal där man har en riktigt fin granskog, men att mångfalden tror jag säkert kommer att få stryka på foten. Det är jag övertygad om.

Dan anlägger ett annat perspektiv på problematiken kring vad som ska planteras om inte gran. Alternativet med lövskogsplantering kräver att skogen hägnas in för att inte råddjur och älgar ska äta upp plantorna. Detta gör emellertid att skogen blir otillgänglig för människors som vill vistas i den och kan alltså ses som problematiskt när det gäller hänsynstagande till icke-ekonomiska värden på detta vis. Dan utvecklar sina tankar:

Dan: Men sen, hägnet i all ära, men jag tycker inte om hägn egentligen. Jag är lite motståndare till det. För det första är det krångligt att sätta upp. Sen ska det rivas ner. För det begränsar ju tillgängligheten om du vill ut och vandra då. Du kommer inte in i det området. Där

är ju staket som är tre meter högt. Så jag är inte för det egentligen utan jag är förr för att där får ske ett självuppslag i ett område som jag anser inte ska planteras. Då kan jag låta lövet komma av sig själv. Vi säger en sur mark eller som är lite för blöt. Som jag var inne på tidigare. Områden som jag tycker ska prioriteras för löv och jag tror att det kommer av sej själv då kan jag ha en sån hörna där det kommer. Och är det lite mycket, som det är nu, då tror jag att det klarar sej mot viltet för dom har mat ändå va. Har du ett enstaka område, ja då vänder sig viltet dit på vintern och då kåkar dom upp det för dej. Men nu är det såna ytor, så dom kan omöjligtvis äta upp allt.

I1: Så du har såna områden?

Dan: Ja, och jag tänker mycket på det. Men största andelen produktionsyta är ju gran. Där får vi nog snacka om en 90 procent.

Skogsägarnas förhållande till skogen kan se mycket olika ut när det gäller frågan om skogens ekonomiska och icke-ekonomiska värden. Skogen kan ha ett rent ekonomiskt värde för vissa, för andra kan vissa känslomässiga hänsyn tas vid hantering och plantering, och för ytterligare andra kan dessa väga ännu starkare. För de som ärvt skog av sina föräldrar eller släktingar och/eller som själva har en lång historia i förhållande till skogen kan dessa icke-ekonomiska värden kanske tänkas vara mer framträdande än för någon som just köpt skogen som en i första hand ekonomisk investering. Samtidigt är det för alla de som lever av skogen en nödvändighet att rationalisera den och inte investera den med annan mening än rent ekonomisk. Hur skulle de annars kunna tänka sig att avverka ett väldigt vackert skogsparti?

Harshaw & Tindall (2005) menar att det förekommit ett skifte inom skogsbruket mot att hänsyn allt oftare tas till andra värden än ekonomiska. Samtidigt finns en utveckling av att skogens estetiska och sociala värden kommit att bli alltmer värda ekonomiskt. Merchant (1989) beskriver framväxten av det förhållningssätt till skogen som lett fram till dagens skogsbruk med dess fokus på ekonomisk rationalitet och effektivitet. Hon menar att även om andra hänsyn tas, naturvärden värnas på olika sätt, så är det inte för dessa värdens egen skull som hänsyn tas. Värnandet av skogen sker enligt Merchant trots allt utifrån ett instrumentellt och antropocentriskt perspektiv, inte en ekocentrisk etik. Ekonomisk avkastning är slutmålet, även om medlen att nå detta mål kan vara att på olika sätt beakta andra värden än rent ekonomiska (Merchant 1989:230). Att äga

eller besöka skog som en upplevelse, exempelvis i samband med jakt är något som intresserar danskar och tyskar berättar flera av intervjupersonerna om. De icke-ekonomiska värdena i skogen uppmärksammas emellertid inte särskilt ofta av skogsägarna som värda något i sin egen rätt utan främst ur ett resursekonomiskt perspektiv, som ytterligare sätt att tjäna pengar på skogen.

6. Nya ägare av skogen, förändrade förutsättningar för skogsbruket

Detta kapitel behandlar vad förändrade ägandeförhållanden i skogen kan innebära för skogens framtid samt hur brukandet av skogen också förändras i denna process. Kapitlet inleds med ett avsnitt som tar sin utgångspunkt bland annat i förändringar i ägandet av skogen som flera av de intervjuade skogsägarna sätter i samband med konsekvenserna av stormen Gudrun. Det handlar om att nya grupper av skogsägare med andra uppfattningar om skogens värde köper skogsmark. Detta kan också sägas ha inneburit att ägandet av skogen och brukandet av den kommit att skiljas åt mer tydligt än tidigare.

Kapitlets andra avsnitt fördjupar analysen av vad de förändrade ägandeförhållanden i skogen som de intervjuade skogsägarna berättar om kan tänkas få för konsekvenser för skogsbruket som praktik. Här behandlas bland annat problematiken kring att många av de nya ägarna inte längre bor i närheten av sin skog och inte kan ha uppsikt över den lika aktivt som de skogsägare som bor på plats. Även frågor kring de nya skogsägarnas kunskaper om skog och skogsbruk tas upp liksom deras beroende av andras kunskaper för att sköta skogen.

6.1 Förändringar i synen på skogen

Den svenska skogen är internationellt sett avvikande ifråga om ägandet. På de allra flesta håll i världen äger antingen staten eller stora privata bolag nästan all skog. I Sverige finns däremot många små privata skogsägare, cirka 330 000, av vilka ungefär två av tre brukar en areal som är mindre än 50 hektar (Skogsstyrelsen 2008; Skogsbarometern 2009). De privata småskogsägarna äger tillsammans ungefär hälften av den totala skogsmarkarealen i Sverige.

Eftersom cirka 75 procent av de privata skogsägarna i Sverige är över 50 år och 35 procent är över 65 år står många skogsfastigheter inför försäljning inom de närmaste åren. I Skogsbarometern (2009) uppger cirka 15 procent att de planerar att överlåta sitt ägande av skog de närmaste fem åren. Av dessa svarar drygt 70 procent att överlåtelsen kommer att ske inom slakten medan resterande 30 procent svarar att överlåtelsen kommer att ske genom försäljning av hela eller delar av fastigheten på öppna marknaden. Detta innebär att det är fler skogsfastigheter som nu kommer att säljas på öppna marknaden än tidigare (när de skogsägare som nu säljer en gång förvärvade sina fastigheter) (Skogsbarometern 2009). Frågan i detta avsnitt gäller om ändrade ägandeförhållande medför att också synen på skogen förändras?

Skogsinvesterare

Stormen Gudrun innebar enligt flera av intervjupersonerna att försäljningen av skogsfastigheter i de stormdrabbade områdena ökade. Även om det är svårt att hitta någon entydig statistik som visar på detta så pratar många av intervjupersonerna om ett ökat antal skogsägare som valde att sälja sin skog efter stormen eftersom de inte orkade med att ta hand om allt som behövde göras. Karl-Erik, Lisbeth och Mats berättar:

I1: Mmm, är det, har ni märkt av någonting att folk köper upp skog nu?

Karl-Erik: Ja, dom är alldeles tokiga. Och likaså har dom sålt. Så det är mycket som har bytt ägare. Så mycket skogsmarker och fastigheter som nu som har bytt ägare, det kan jag inte minnas.

I1: Nu alltså?

Karl-Erik: Nu, dom sista två tre åren ja.

Mats: Jo men det vet jag. Efter Gudrun var där ju också, dom var många, eller många, men där var ju flera som var rätt så, tyckte det var tråkigt och jobbigt och ja, funderade ju på att sälja. Och några har ju gjort det och nån har väl tänkt över det ett par gånger och fortsätter att ha det.

Karl-Erik: Ja men där är många som har, det har nog bytt ägare mycket. Men om det var Gudrun som var skuld till det eller det var nåt annat...

Lisbeth: Jo men det kan vara som [person].

Karl-Erik: Jo det var Gudrun där. Dom tröttnade på det, att ta tag i det, ta tag i det här nu. Dom insåg ju hur mycket jobb det blev, och då sålde dom det.

Enligt Dan har situationen på den skogsekonomiska marknaden kommit att förändras. Priserna har blivit högre till följd av en större efterfrågan på skogsmark, vilket inneburit att de som köper skog är andra än tidigare:

I2: Absolut. Men det är många som har sagt att det har blivit såna enorma prisökningar på skogsfastigheter. Det måste vara folk som har bra med pengar?

Dan: Det är helt korrekt.

I2: Det krävs att man har bra med pengar för att kunna köpa, och det är kanske inte lika mycket folk från trakten som köper?

Dan: Nej det är det inte. Det begränsar. Prissättningen är ju alltid en begränsning till sist då om man har möjlighet att lägga fram dom pengarna i konkurrensen. Och en fri marknad ska det väl vara. Nej, det har med utbudet att göra också. Utbudet är rätt så begränsat och då blir det ju att det blir mer eftertraktat.

Fredrik och Karin beskriver också hur skogen kommit att få nya ägare och hur äldre skogsägare sålt sin skog efter stormen. De nya ägarna skiljer sig enligt de intervjuade skogsägarna från de gamla på flera sätt. Med de nya ägarna följer, menar de, en förändrad syn på skogen. Från att ha varit först och främst en bruksskog, blir skogen mer tydligt ett investeringsobjekt:

Fredrik: Vi har inte färre skogsägare som kommer helt utifrån lik-som, som inte har någon skoglig bakgrund. Utan det är snarare mycket fler som gör det.

I1: Mmm, som inte har nån skogsbakgrund då ja?

Fredrik: Ja. Och några köper väldigt mycket. Några få köper många gårdar.

Karin: Och inte så få från Danmark heller.

Fredrik: Ja, det är mycket intresse från utlänningar, danskar, tyskar, norrmän.

I1: Att köpa skog då?

Fredrik: Ja att köpa mark överhuvudtaget. Mark i Sverige är ju billigt, trots vad vi tycker själva.

Leif menar också att stormen Gudrun haft betydelse för säljandet och köpandet av skogsmark. Det handlar inte enbart om att kapitalstarka personer utifrån börjat intressera sig för att köpa skogsfastigheter. Eftersom avverkningen efter stormen blev så stor och många skogsägare dessutom fick ut försäkringspengar för den fällda skogen, kom också mycket pengar i omlopp. Många skogsägars önskan blev att investera dessa pengar i nya skogsfastigheter. Leif berättar om hur detta kommit att förändra också tänkandet kring avverkningen av skog till viss del:

I1: Har du sett nån förändring efter stormen att det är föryngringar och försäljningar?

Leif: Jo visst det är ju många av dom som var välförsäkrade som hade väldigt stora arealer som blåste ner som då investerar dom pengarna i en ny fastighet. Och sen då tvärt om dom som har brukat sin gamla föräldragård och så här och flyttat till samhället då, dom passar på att sälja nu. Då har dom fått ut pengarna på virket som blåste ner och säljer fastigheten till typ samma pris som innan när det stod kvar. Gårdarna säljs nästan till samma pris idag som dom gjorde innan stormen.

I1: Vad beror det på?

Leif: Det beror väl på att det lösgjordes väldigt mycket kapital. Så det är marknad och efterfrågan här ju.

I1: Det finns köpare helt enkelt?

Leif: Det finns köpare. Och det är också lite dubbelbottnat. För det är ju i stort sett omöjligt för en yngre att köpa sej en skogsfastighet. Det är ju så pass mycket kapital och så länge innan du får ut någonting ur det. Det är skillnad mot förr när dom köpte och så högg dom till 60-70 procent av kostnaderna det första året. Även om du hade

huggit ned det mesta så hade du i alla fall sänkt räntekostnaderna så pass mycket så det gick att leva på det. Idag får du ge lika mycket för det men har ingenting du kan plocka ner skulden med.

Ove berättar om samma utveckling som Leif. Många skogsägare har fått mycket pengar efter stormen Gudrun, pengar som de velat investera i mer skogsmark:

Ove: Nu kan du köpa en fastighet, men du kan inte hämta hem nära pengar från den nya marken. Kanske på 30-40 år så kan du inte hämta hem nånting då. Och ändå har det sålts. Alltså det har varit väldigt mycket fastigheter i omlopp efter stormen. Det är mycket försäljning och sådant. Det är lite...

I1: Men vilka är det som köper?

Ove: Ja dels är det såna. Många fick ut så mycket försäkringspengar så att man kunde alltså öka upp sitt arealinnehav genom att använda försäkringspengarna till att köpa mer mark. Så behövde du inte skatta bort dom, utan då gör du en investering istället även om din investering inte kan generera pengar på ganska lång tid. Men det fanns ganska många rådgivare tror jag som gav rådet att, om du vill köpa mark så kan du köpa till mark.

Andelen skogsägare som inte förvärvar sin fastighet från föräldrar, syskon eller annan släkting, utan istället köper den på öppna marknaden har ökat under senare år (Skogsbarometern 2009). Ove menar sig se tendenser till att det numera finns ”klippare” som köper upp skogsmark:

Ove: Men det som är konstigt är att dom fastigheterna som har sålts där det inte har varit nån skog på, kanske inte ens har varit planterade, då tycker man att egentligen är det rätt värdelös mark att stå och sälja. Men ändå har dom fått bra betalt! Och det var såna här klippare, som kunde köpa in skogsfastigheter, som hade kapital i bakfickan. Kanske hade sålt ett företag eller fått nån vinst i aktier eller nåt sånt som man kunde tjäna mycket pengar på. Och så vill man placera det nästan då och så placerar man det i en skogsfastighet. Och så kanske dom behövde mer pengar eller nåt sånt eller tröttnade på det här, så kunde dom alltså i princip raka ner all färdig skog på fastigheten. Kanske återplantera eller nåt sånt och så sälja

det. Och då har du förverkat alla intäktsmöjligheter på den fastigheten för ganska lång tid framåt. Men dom kunde ändå sälja den för mer pengar än vad dom gav för den. Det är mycket såna affärer. Och det är lite förundrande.

Skog och skogsfastigheter betraktas enligt flera av skogsägarna som en säker investering inför framtiden, på grund av den stabila värdeökningen på skog och skogsmark. På lång sikt har det visat sig att det kapital som satsats i en skogsfastighet stiger mer än om motsvarande kapital satsas i aktier som följer generalindex på börsen (Skogsbarometern 2009). En stor andel, 35 procent, av de skogsägare som svarat i Skogsbarometern (2009) menar att de ser skogen som en långsiktig investering och att detta är en viktig anledning till att de äger skog. Ulf menar att fler och fler som köper skog tänker på skogen som investeringsobjekt:

I1: Ser ni någon skillnad liksom i skogsbruket, hur det ser ut, alltså att det är folk som köper upp eller, finns det några sådana tendenser?

Ulf: Det har nog ändrat sig lite. Sista tiden. Här är det ju så att det är ju, vettigt avstånd för tyskar och danskar. Och då är det nåt som heter jakt, så. Men nu har ju inte dom det riktigt så bra ekonomiskt ställt, så därför så har det ju minskat på det viset. Och sen är det väl nog även så att. Fortfarande är ju skogen bedömd som säker att sätta pengar i. Och det är nog rätt mycket svenskar som flyttar över pengar i skogsfastigheter. Och sen tror jag att utbudet har blivit större, många har tröttnat. Är dom då fyra, fem syskon om en fastighet, och ingen vill ta ansvar och så då det har blåst ner, så känner dom nog att det är jobbigt. Så att dom säljer för det va. Men om man då säger att det har blivit fler fastigheter till salu och mindre utländska köpare, och ändå hålls priserna uppe va, det tycker man är rätt konstigt.

Att skogen mer tydligt och av allt fler kommit att betraktas som ett investeringsobjekt får enligt intervjupersonerna konsekvenser på olika vis. Ove pratar om att många av dem som nu investerar i skog tycks se det som ett kul projekt. De inser inte att det också innebär mycket arbete. Vissa av de nya köparna har enligt Ove inte heller förstått det mest grundläggande när det gäller skogen som ekonomisk investering, att den är en investering på mycket lång sikt:

I1: Har du sett nån skillnad i uppköp efter Gudrun eller stormarna eller över huvud taget några tendenser?

Ove: Ja dels kommer många, ja, många och många men vissa i alla fall som...Alltså såna här som kanske fått ta över mark efter sina föräldrar kanske eller barnen har fått den tillsammans och så har man ett annat yrke. Kanske som bor i en annan stad. Den andelen som blir större och större och som vi kallar "utbor" och som äger mark. Det är ganska många som äger fastigheter intill här men dom har andra yrken och dom bor nån annanstans i Sverige eller i närmaste stad eller vad som helst. Och dom kanske är lite aktiva när dom är hemma och kanske röjer och planterar lite grann för att dom tycker kanske det är kul och så här. Men dom kan ju inte sköta allt. Och en del av dom tyckte det var kul innan att komma hem och jobba lite. Men nu har dom utarrenderat markerna. Dom kan inte köra ut med en liten traktor. Dom kan inte göra mycket själva. Nej, dom kan inte det, utan då skiter dom i det och så säljer dom. Dom känner att dom inte kan hämta hem en enda krona under den tid dom har kvar och är aktiva: "Varför ska jag då ha det för?" Så då är det vissa som har valt att sälja. Dom tyckte det såg så jävla tråkigt ut så dom ville inte fortsätta.

En annan infallsvinkel på vad de förändringar i ägandet av skog som de intervjuade skogsägarna berättar om kan innebära är att de som inte är ekonomiskt beroende av skogen utan har andra inkomster vid sidan om inte sköter om skogen lika väl. Det var en del skogsägare som inte tog hand om virket på sina skogsfastigheter efter stormen. Enligt de intervjuade skogsägarna kan detta kopplas bland annat till att de inte är beroende av skogen för sin försörjning. Att en del inte behöver bry sig om att ta hand om skogen på samma sätt, drabbar de som måste göra det. Ulf berättar:

I1: Jag tänkte det här med att du sade att vissa inte hade tagit om hand om virket, det har varit en del sånt här alltså?

Ulf: Ja det har varit rätt mycket. [suck]

I2: Vad beror det på då?

Ulf: Dålig lag, eller uppföljning av lagen. Det är ju. Normalt sett är det väl fem kubikmeter per hektar som får ligga. Men sen när det kommer som nu i detta fallet så tror jag det var tre kubikmeter per

hektar. Men du vet det är många som har, utbor som vi säger, alltså som äger sitt föräldrahem eller så va. Dom är inte beroende av inkomsten. Dom bor långt ifrån och liksom är inte vana vid att göra virkesaffärer heller. Så dom, dom bryr sig inte. Och är här ingen lag så dom behöver böta, så finns det ju ingen som driver på heller.

I2: Nä nä, men är det många sådana som, skogsägare som har typ sina föräldrars skog och bor någon annanstans eller har andra inkomstkällor, är det mycket sänt?

Ulf: Det är ganska mycket. Men där finns ju dom som har skött sig med va, och jag menar här finns ju dom som bor på fastigheterna, men är så lata så att dom inte bryr sig [skratt] så det finns exempel på det med. Men oftast är det ju sådana som, tar dom inte hand om det så är dom oftast inte beroende av dom inkomsterna dom skulle kunna få från skogen. Och det är ju meningslöst att försöka att vara fri från granbarkborrar om där ligger sådana mängder.

De som investerar i skogsmark för att få avkastning för sina pengar har rimligtvis ett intresse av att bevaka sin investering och sköta om den väl. Trots detta menar flera av intervjupersonerna att det är ett problem att de som investerar i skogen ofta inte är beroende av inkomsterna från den. De är ägare, men inte på samma vis brukare av skogen. Därför behöver de inte heller bry sig om att ta hand om den exempelvis i samband med en storm. Fredrik och Karin ger uttryck för sådana tankar, även om de menar att det inte är alltför vanligt att det är på detta vis:

Fredrik: Jag tror att många fler hade struntat i allt om dom inte hade fått den här knuffen av staten.

I1: Vaddå, och bara låtit det ligga då?

Fredrik: Ja, bara blundat.

I1: Jaha, hur tänker man då liksom? Om man låter det ligga?

Karin: Då är man lite knäpp. Eller orkar inte, vill inte.

Fredrik: Ja eller helt oberoende. Vi är ju beroende av inkomsterna av skogen. Men det finns ju dom som äger skuldfrött ärvd mark och har bra jobb med bra inkomster på annat sätt. Dom behöver inte bry sig

I1: Finns det exempel på, där det ligger kvar?

Fredrik: Ja det gör det men inte speciellt mycket. Ofta kan det ju handla om nån fastighet som man tycker är för långt ut och besvärligt att hämta. Sen är det nån enstaka som inte rörde alls.

Att använda skogen för olika syften

Enligt de intervjuade skogsägarna har många av de nya köparna av skogen en annorlunda syn på skogsmarken. De nya köparna ser den mer som ett investeringsobjekt och har inte alltid samma intresse av att sköta om skogen som äldre generationer skogsägare. Ove resonerar liksom flera av de andra intervjuade skogsägarna kring att det är något grundläggande som skiljer de nya köparna som ser sin skogsmark som en smart investering, från dem som förvaltar och brukar sin skog. De senare värderar i högre utsträckning skogen för annat än ekonomi:

Ove: Jag ser det som så att man äger bara fastigheten och förvaltar den en kort period. Det har varit nån tidigare än dej och du har den denna perioden och förvaltar den så att du kan klara dej på den. Sen lämnar du över den till nån annan. Om det blir i nedstigande led eller om det blir till nån mänska utanför ditt släktskap, det spelar ju ingen roll. För fastigheten skall ju vara i ordning för nästa ägare.

I1: Det är viktigt?

Ove: Det är en förankring. Den sitter i ryggraden på mej. Och det var det jag tänkte på då innan. Att det är många människor som äger skog som jag tror inte är riktigt alla gånger inte riktigt lämpade för man har inte det tankesättet. Får man en slant så: "Oj så bra!". Då kan dom köpa någonting annat. Men pengarna ska ju tillbaka till fastigheten. Och sen tycker jag att det ska ge ett överskott givetvis och man ska helst kunna leva på det. Det är ju vettigt att kunna leva på det. Men inte att man ska plocka ut pengar för att konsumera nånting annat. Det anser jag inte rätt. Vill du ha en sak, har du en fastighet, du är jätteduktig och sköter den och vill byta bil, så anser jag det fullt okej.

I1: Då plockar du ut?

Ove: Ja, en liten del av kakan. Men att du skulle ta hela summan och tjoj, göra nåt kul för den, det tycker jag inte är rätt. Det är någon som ska ta över efter och då anser jag att då ska det vara i ordning. Ja, man ska ta sitt ansvar!

Kanske kan andra värden än rent ekonomiska riskera att få stå tillbaka i framtidens skog om det inte finns någon särskild i åtanke som ska ta över den? Kanske finns också risk att det samhällsansvar som flera av skogs-

ägarna ger uttryck för när det gäller att förvalta skogen väl och ta hand om den för framtida generationer kommer att bli något som inte framtida skogsägare känner? Kanske kommer de inte att ta samma hänsyn som dagens skogsägare gjort? Ove pratar om att han känner sig oroad över att skogen säljs ut. Hans oro handlar både om att de nya köparna kan sakna kunskaper för att sköta skogen och att de inte har samma intresse av den så viktiga virkesproduktionen. De värderar skogen för andra syften:

Ove: Backar vi tillbaka lite längre historiskt. Då bodde ju människor mer ute på landsbygden kanske och man var i skogen och plockade ved och sågade till sitt hus som man skulle bygga. Och sålde kanske lite virke. Hade lite mer koll på läget. Jag tror det är så va. Men vi är nog en liten klick som har det stora engagemanget i skogsbruk idag. Och det oroar mig lite grann. Och i synnerhet när det säljs ut. Jag tänker inte så att dom som är utifrån våra grannländer när dom köper, men jag tror ändå inte dom har det kunnandet, den kulturen och kunskapen som vi har till att driva ett skogsbruk. Jag tror inte det är riktigt bra och det är min åsikt. För det säljs ju mark i detta området till Danmark och Tyskland och Holland och så där. Man ska inte vara motståndare till dom, de kan vara mycket trevliga och duktiga människor. Ambitiösa. Men jag tror inte dom har kunskaperna riktigt till det.

I1: Men köper dom för att bedriva skogsbruk då?

Ove: Jag tror inte att det är det som huvudsyftet med det utan det är kanske andra intressen. Då kanske dom bor väldigt, i en stad, tätbefolkat och ser frihetskänslan här och det kan ju vara härligt för dom då. Men sen det här att man ska ta ansvar och sköta sin skog med, det är... Och jakten då. Dom kanske har mycket pengar då och köper det för att äga sin egen mark. Det tror jag inte är riktigt bra egentligen. Där tror jag vi är på fel väg. Det är ju ändå som jag sa tidigare. Det är ju en produktion som. Alltså det är en ryggrad i svensk ekonomi och jag tycker att vi skulle visa ett intresse då för dom personer som sköter det. Det är viktigt. För det berör oss alla i slutänden.

Dan menar också att det kan ses som en samhällelig problematik att allt fler som köper upp skog inte gör det för att bruka den och få den att pro-

ducera värden. Han menar att de köper för att det är kul att äga eller för att de vill använda skogen till exempelvis jakt:

Dan: Den här utvecklingen har inte vatt riktigt bra heller för att. Många fastigheter säljs. Om vi skulle säga att jag skulle vilja köpa till ännu mer mark och inte har en massa miljoner i bakfickan, alltså lösa pengar då, jag kan ju inte vara med och konkurrera om en fastighet utan då kommer dom som har kapital. Dom kan ju alltid betala mer. Men det blir många sådana som köper, som kanske köper en väldigt stor fastighet och bara skiter i vad det produceras i skogen. Han sköter inte gallring och avverkning eller i princip ingenting. Han bryr sig inte om den biten egentligen utan: "Jag vill ha den här!" Antingen för att det är kul att äga den eller så värderar han jakten. Kanske tar hit mycket folk för att jaga. Kanske tjänar pengar på jakt istället och skiter i skogen då och sådant. Och det är ju upp till var och en hur dom vill sköta den och det är väl okej om det är på en bit. Men om det blir för många som köper det så är det inte bra för hela Sverige. För då står ju en massa mark som inte generar. Jag menar: hugg och stå i! Tjäna pengar och betala in skatt så får ju staten in skatteintäkterna. Blir det för mycket av sådant så blir det inte bra för företaget Sverige. Och det har hållit på i ganska många år att dom som har ganska mycket pengar har gått in och köpt fastigheter och inte bara svenskar utan nu kommer här danskar, här är tyskar eller andra som köper stora fastigheter. Det finns annonser i våra lantbrukstidningar hela tiden där dom söker objekt då för, jag tror det var 40 miljoner, bara för att köpa en. Och det är inte kul. Det är inte kul.

I1: Nej och dom kommer inte att vara här och ta hand om dom heller?

Dan: Nej dom bosätter sej förmodligen inte här heller. Och det är ingen rolig utveckling. Men idag är det. Det är marknadskrafterna som styr idag. Köparna. Det är inte riktigt bra.

Nils beskriver också hur många av de som nu köper skog gör det för andra värden än de rent ekonomiska som har att göra med brukandet av skogen för virkesproduktion:

I2: Finns det stora skillnader mellan, alltså skogsägare som har köpt sin skog på senare tid, mer som en investering, och sådana som har ärvt och haft familjefastigheter liksom?

Nils: Det finns ju naturligtvis. Men på nåt sätt så vet jag inte vad som har hänt, mest förvånande är att skogen och skogsmarken har ju stigit efter Gudrun och det är jag mer lite förvånad över. Men det har väl mer, av andra ekonomiska skäl än just skogens värde.

I2: Mmm.

Nils: För där finns ju andra värden än skog och mark.

I1: Absolut.

Nils: Och mycket är ju placeringssaker.

I1: Alltså var den ligger menar du?

Nils: Ja, jakt har du ju framförallt. Och möjligen också att du vill ha något på din fritid, och äga nånting själv. Alla människor strävar ju efter att äga nåt, tror jag i alla fall.

I2: Ja eller i alla fall att ha nåt själv att jobba med liksom.

Nils: Det är roligare att gå, det är roligare att gå i en skog som man äger själv [skratt].

Elands & Praestholm (2008) har i sin undersökning tillfrågat skogsägare i ett antal europeiska länder om deras syn på framtiden för skogen. I undersökningen ställs frågor kring vilken utveckling som skogsägarna ser som en önskvärd utveckling inom skogen och skogsbruket. Bland annat behandlas intresset för alternativa sätt att bruka skogen, exempelvis att istället för virkesproduktion satsa mer på upplevelsevärden eller naturvärden i skogen. Resultatet visade att nästan hälften (45 procent) av de skogsägare som svarat i undersökningen uppgav att de planerade för ett förändrat brukande av skogen. Även i denna undersökning menar många av de intervjuade skogsägarna att det finns en trend som pekar i riktning mot att många, framförallt nya ägare av skogen, planerar för ett annorlunda brukande av skogen i framtiden. Nils lyfter liksom flera av de övriga intervjuade skogsägarna fram intresset för jakt som ett starkt motiv för många att äga skog. Han menar vidare att många av de nya ägarna inte har de erforderliga kunskaperna att själva sköta skogen för virkesproduktion:

Nils: Här är väl det mesta som köps upp utifrån idag ju.

I1: Mmm, vad är det för? Privatpersoner eller alltså är det, vilka är det som köper upp det?

Nils: Ja det är ju strängt taget alla kategorier. Du har ju. Det är framförallt folk som är intresserade utav jaktmarker. Sen har du ju danskar som också är intresserade.

I1: Mmm. Men dom ska inte brukas, skogsbruk då, utan det är jaktmarker?

Nils: Jo det är det. Och så är det är ju naturligtvis pengaplacering, såväl för dom som för alla andra. Och jag vet inte om dom har intresse utav, inte alla har intresse av jakt, en del har det, det finns ju en hel del som har intresse av jakt som köper.

Karl-Erik, Mats och Martin nämner också jakt som ett huvudsakligt motiv för många av de nya ägarna. Liksom flera andra av de intervjuade skogsägarna ser de också delvis negativt på denna utveckling:

Martin: Mycket danskar är det ju som köper för jaktens skull.

I1: Mmm, för jaktens skull?

Martin: Ja.

I2: Men alltså, då bor dom inte här?

Karl-Erik: Nä, dom kommer.

Martin: Dom kommer nån vecka på året bara.

Mats: Ja, det är ju lite tråkigt.

Mats: Ja det är det, det är det faktiskt.

Samtidigt med en utveckling inom skogsbruket mot mer högintensivt brukande av skogen till virkesproduktion så finns också tendenser som innebär att skogen värderas ekonomiskt för annat än bara virkesproduktion. Skogen har mer och mer kommit att bli intressant som en investering, som ett sätt att placera pengar, men också för den som är intresserade av exempelvis jakt.

6.2 *Ett nytt skogsbruk växer fram*

De förändringar inom skogsbruket som de intervjuade skogsägarna menar ägt rum och som inneburit att fler kommer att betrakta skogen som en investering och värdera den för andra syften än tidigare är inte enbart en fråga om ekonomiska förändringar. De kan också förstås som sociala förändringar. När Asplund (1983) skriver om vad som gick förlorat i jord-

brukssamhället i samband med att skiftesreformerna genomfördes och jorden individualiserades (vilka innebar att varje bonde individuellt skulle bestämma och bruka sina ägor vilket tidigare hade skett kollektivt) betonar han hur det gamla systemet för fördelning av jorden var ett i grunden socialt system.⁶

På ett liknande vis kan de förändrade ägandeförhållandena i skogen och det förändrade brukandet av marken betraktas. Skogen som meningsbärande enhet och skogsbruket som meningsbärande praktik är båda utsatta för förändringar kopplade till nya ägandeförhållanden. Bland annat har det att göra med var de som äger och brukar skogen bor.

Färre aktiva och närvarande skogsägare

Andelen privata småskogsägare som inte bor på sin skogsfastighet har ökat under senare decennier. 2000 var det dock fortfarande 66 procent av de privata småskogsägarna i södra Sverige som bodde på plats (Blennow 2008). Vad kan det då tänkas spela för roll huruvida en skogsägare bor på skogsfastigheten eller inte? Det är givetvis av betydelse att det finns människor som ingår i ett socialt sammanhang på landsbygden, och i ett samhällsperspektiv talas det ofta om en levande landsbygd. När de intervjuade skogsägarna pratar om skogsägare som bor på landsbygden nära sin skog kontra de som bor i tätorter längre bort är det emellertid främst ur ett praktiskt skogsbrukarperspektiv de betraktar detta. Ulf beskriver exempelvis hur det är lättare att arbeta förebyggande för skogsägare som bor nära skogen. De kan åka dit och kontrollera och notera träd som växer på ett sätt som kan innebära en risk vid stormar. Den som lever nära skogen har också bättre möjligheter att se till att tillväxten i skogen blir så bra som möjligt:

Ulf: Det är ju viktigt att man kan gå och titta så att det inte är nåt som står och piskar på när vinden rör sig va. Så då kan man ju röja precis runt granplantan.

I1: Har du gjort det på?

6 Asplund (1983) menar att jordlotternas storlek och placeringar tidigare varit meningsbärande på flera olika plan men att den nya indelningen efter reformerna istället var först och främst ekonomisk.

Ulf: Nä detta har inte kommit så långt så att det har varit behov. Och sen är det ju så att det växer ju så snabbt va då i början, så skulle man missa där va så tappar man ju en hel del i tillväxt.

I1: Om man missar att?

Ulf: Att sköta det. Och det är ju oftast. Där tror jag ju faktiskt att folket som bor på fastigheterna är duktigare på att sköta det än utborna.

I2: Men det måste ju vara att man vill kunna använda skogen liksom, gå, eller till jakt eller rekreation bara?

Ulf: Ja.

I2: Då finns ju också en poäng med att röja. Att man vill ha fin skog liksom?

Ulf: Ja, visst. Men dom här som kommer utifrån. Dom har sitt föräldrahem och. Dom kommer några veckor, någon vecka vid jul, och kanske en vecka vid älgjakten och.

I1: Dom är inte ute och röjer då?

Ulf: Nä, det blir inte det. Det bara skjuts framför sig. Och jag menar röjningen är ju inget, kan man inte göra det själv så är det ju egentligen inte intressant. För det då kostar det för mycket.

Skogen ägs allt oftare av människor som inte bor på plats utan som istället hyr in skogsbolag att sköta den. Skogsbolag har dock inte möjlighet att sköta skogen på samma sätt som de skogsägare som lever nära skogen. Detta kan även innebära risker i skogsbruket, något som flera av intervjupersonerna lyfter fram. Ove talar om det problematiska med en större passivitet i skötandet av skogen när antalet närvarande och aktiva skogsägare blir färre:

Ove: Vi har ju haft väldiga problem med insekterna. Barkborren då, som i solbelysta kanter, där angriper dom rätt aggressivt.

I1: Det har du haft i dina?

Ove: Det har vi ju ständigt och jämt. Vi får ju ha sök- och plockmetod då och ut och hämta dom. Ja det är lite elakt, men vi försöker fånga både ynglen och moderdjuren då och så ta dom vid precis rätt ögonblick och då får man med både och. Det blir det effektivaste sättet att bekämpa. Och det är ett bra sätt att bekämpa istället för att använda gift. Så det är bättre att försöka plocka in dom.

I1: Då blir det att gå ut i skogen då?

Ove: Ja plocka ner träden. Jag ser på träden då när dom är angripna och då tar jag dom här träden plus någon som står precis i kanten där jag tror att dom precis har slagit läger. Så att då håller man efter dom på det sättet. Men jag tror det är många som inte tar tag i. Jag är lite orolig för skogsbruket på det sättet att det är alldeles för få människor som har det stora intresset och kunnandet, tror jag att driva skogsbruk. Idag är det många utbor och det behöver inte vara ett fel på sitt sätt. Men då får dom leja nån person som dom har förtroende för som kan sköta det. Och sen finns det ju passiva människor som inte bryr sig om det ena eller det andra.

I samband med allvarliga kriser och katastrofer, som exempelvis en storm som den i januari 2005 kan också färre skogsägare som lever på plats för sina skogsmarker vara ett problem. Färre skogsägare som lever på plats innebär färre skogsägare som har ett socialt nätverk på platsen. Betydelsen av att ha ett socialt kapital som kan användas i samband med kriser och katastrofer har av forskare som intresserar sig för krisberedskap lyfts fram som en viktig faktor när det gäller sårbarhet och krishanteringsförmåga (Guldåker 2009:273). Utifrån detta synsätt kan närheten till och känslan för skogen, som många av de intervjuade skogsägarna ger uttryck för, betraktas som en viktig resurs vid katastrofer som stormar. Det finns risk för att detta sociala kapital minskar i en framtid där landsbygden alltmer avfolkas.

I intervjuerna i denna undersökning är det emellertid inte eventuella framtida problem i samband med naturkatastrofer som främst diskuteras när skogsägarna resonerar om att allt färre bor på plats. Det är istället framförallt granbarkborren, en insekt som utgör ett stort hot mot granplanteringarna på de sydsvenska skogsmarkerna, som skogsägarna oroar sig för. Vilka konsekvenser kan det få för problemen med granbarkborren att det finns och i framtiden kan komma finnas färre närvarande och aktiva skogsägare på landsbygden? Ulf poängterar att det är avgörande att ha kontinuerlig uppsikt över skogen. Angreppen av granbarkborre måste uppmärksammas i tid för att de inte ska sprida sig och innebära ännu större skador:

I2: Men är det så att man får gå upp och kolla i skogen då vilka som är angripna och sen röja efter dom?

Ulf: Ja, det går fruktansvärt fort. Och sen finns det ju två sorters, både sex och åttatandade [granbarkborrar]. Den ene går i toppen och den andra nere i granen. Och jag hade mycket i fjol som var gröna i barren, och ändå angripna, så barken började falla ner.

I2: Mmm.

Ulf: Men då har dom inte samarbetat. För oftast är det så att den ene är nere och den andre är uppe, så att dom är i samma träd. Men när inte dom har varit uppe i toppen så är den fortfarande grön. Och då är det svårare att se, annars ser man det när barren börjar bli bruna. Då måste man komma hemskt nära. Då måste man gå inne i det. Titta på varje träd liksom. Men jag högg nog en sextio, sjuttio kubikmeter i somras som var angripet. Det gjorde jag minst. Och sen högg jag kanske en tjuugo, trettio kubikmeter då i höstas, eller tidig vinter som var helt, kala, barken hade fallit.

Känslan för skogen kan också förändras när skogsägarna i större utsträckning kommer utifrån och inte har samma nära och personliga relation till den skog de är ägare till. Nils säger att han tror att detta kan leda till att mindre hänsyn kommer att tas till annat än ekonomiska värden i framtiden:

I2: Jag tänkte på det här, jag tycker det är väldigt roligt att du gallrar för hand liksom, det är lite mera. Alltså jag tänker om det börjar komma mer det synsättet, att man vill ha liksom, kanske skog mer för rekreation? Med hög biologisk mångfald, alltså en fin skog, om det är något som kanske kommer mer?

Nils: Det där är väldigt svårt att svara på. För det, du har ju mindre och mindre folk som är uppväxta i den här miljön va. Jag vet inte om dom, trots allt är det miljön som påverkar mig själv ju. Man påverkas ju av att man är uppväxt här, så att, det där kommer man ju inte ifrån.

Flera av skogsägarna lyfter fram hur de betraktar skogsbruket som mer än ett arbete. De lever på plats, de är närvarande och aktiva i skogen, de har svårt att tänka sig att de skulle hyra in andra som skulle sköta skogen åt dem. Skogen och arbetet i den är alltid där, som en naturlig del av vardagen. Mikael och Tanja berättar:

Mikael: Framför allt vill jag hinna ut i skogen lite mer. Det vill vi hinna med lite mer.

Tanja: Det ger ju mer då om man säger. I stället för att leja in den typen av arbeten så är det bättre att göra det själv.

I1: För annars går det till arbetskostnader?

Mikael: Ja. Och för att jag trivs bättre i skogen än med andra jobb.

En nära koppling till skogen, en sådan som kan uppstå mellan en skogsägare som möter skogen varje dag och som tar aktiv del i dess skötsel, har stor betydelse för beslutsfattande i skogliga frågor. Det gäller frågor som rör både nutid och framtid i skogen. Nitsch (1996) skriver om människors miljöengagemang och betonar betydelsen av hur olika människors relation till naturen ser ut för deras problemuppfattning och beteende i miljöfrågor. Vad människor engagerar sig i beror till stor del vad de känner för (Nitsch 1996). Frågan är vad det innebär att färre skogsägare bor på plats och att allt fler kommer utifrån och kanske saknar samma känsla för skogen? Kommer dessa skogsägare inte att känna samma ansvar för brukandet av skogen? Detta är givetvis svårt att sja om och kan vara ämne för framtida forskningsprojekt. I vilket fall som helst finns oron för denna framtida utveckling hos de skogsägare som intervjuats i denna undersökning.

Kunskapsförluster och ökat expertberoende

Enligt Lash m.fl. (1996) är det ett utmärkande drag i det moderna samhällets och vetenskapens utveckling att expertkunskaper alltmer tränger undan traditionella och mer lokalt situerade kunskaper och kompetenser. Vissa typer av kunskaper och synsätt får företräde framför andra, exempelvis inom de skogliga näringarna (Lash m.fl. 1996). En sådan utveckling kan tänkas få stor betydelse för hur exempelvis skogens och skogsbrukets framtid betraktas. Att många av de nya skogsägarna inte tycks ha för avsikt att själva bruka skogen utan ser den som en investering och låter andra ta hand om det praktiska arbetet, kan innebära en utarmning av traditionella kunskaper och kompetenser inom skogsbruket. Att skogsägarna som själva kan sköta sin skog blir färre innebär också att expertberoendet inom skogsbruket ökar. Nils menar att det för många av de nya skogsägarna är en förutsättning att kunna hyra in bolag som tar hand om skogen:

I2: Men vad händer med skogen då alltså. Sen avverkar dom [de nya ägarna] allt liksom?

Nils: Ja dom får ju följa skogsvårdslagen dom såväl som alla andra så där sker ju ingenting i den vägen.

I2: Ja.

Nils: Och idag när du kan leja olika bolag att sköta din skog så är det ju inga problem för dom. Men däremot så tror jag det vore väldigt svårt om dom skulle sköta det själva [skratt].

I1: [skratt]

Nils: Det är min uppfattning [skratt].

Det större expertberoendet kan också ge en ökad social sårbarhet inom skogsägarpopulationen (Cutter 2006). Detta är en tänkbar följd av att äldre och mer erfarna skogsägare försvinner från landsbygden och att nya skogsägare som är mer beroende av experters och myndigheters rådgivning och information vid kriser och katastrofer tillkommer. De nya skogsägarna kan även tänkas sakna tidigare erfarenheter av krissituationer och av att hantera exempelvis konsekvenserna av en svår storm i skogen. Detta har av flera forskare pekats ut som en viktig faktor vad gäller sårbarhet och hanterandet av framtida kriser (Guldåker 2009). Den äldre generationen av skogsägare är med sitt kunnande och sina materiella resurser en nyckelgrupp när det gäller krishantering och beredskap på landsbygden.

Att det numera finns färre skogsägare som själva kan ta hand om sin skog stämmer de flesta av de intervjuade skogsägarna in i. Hur detta ska betraktas och vad det kommer att innebära för skogens och skogsbrukets framtid är emellertid inte givet. Leif lyfter fram det faktum att fler och fler skogsägare väljer att teckna så kallade skötselkontrakt och låter skogsbolag sköta skogen som något positivt. Det garanterar åtminstone att skogen kommer att bli rätt skött och gör att produktionsbortfallet kan minimeras:

Leif: Idag är det ju fler och fler som köper en fastighet av sina mor- och farföräldrar och som har andra jobb. Sen låter man då nåt skogsbolag sköta skogen. Då tecknar man ett skötselkontrakt och så sköter dom allt med avverkning, röjning, gallring, och plantering och vill du göra lite grann så får du ju göra det. Vill du plantera så blir det lite lägre kostnader för skötselavtalet.

I2: Hur tycker du det funkar då när man gör på det sättet. Med skötselavtal?

Leif: Jo det är betydligt bättre för dom som inte kan nånting. För ska dom sköta själva så blir det oftast att det blir stående. Oftast har dom inget ekonomiskt tvång av att hämta pengar därifrån och då blir det inte det här intresset heller.

I1: Och då är det bättre att dom här andra sköter det?

Leif: Jo. Då blir det rätt skött också. Det är folk som har kunskaper också för att sköta det rätt också. Är det då nån som är lite mer aktiva och drivna kan man ta ut nån för att hjälpa sej. Få stämplat ut vad som ska gallras. Om dom vill göra det själva.

I1: Vad händer med skogen om den inte sköts rätt?

Leif: Då får du produktionsbortfall på den.

Ulf beskriver däremot hur inhyrda skogsbolag som tagit hand om stormfäld skog efter Gudrun har skapat problem för skogsägarna:

Ulf: Sen blev det väl kanske spönt sen när vi började och ta hand om virket, och skogsbolagen körde tvärs över andras marker utan att meddela eller någonting va. Körde sönder och ställde till. Jag hade ju en plantering där dom körde rätt igenom. Det skogsbolaget var mästare på det på att köra på andras marker.

Det kan tänkas finnas en risk i att överlåtandet av en allt större del av skogskötseln åt skogsbolag innebär att kunskaperna om hur skogen ska skötas blir mindre lokalt anpassade. Denna utveckling är rakt motsatt den önskan som ofta lyfts fram om *mer* lokalt och kontextuellt förankrad kunskap om hur skogen och skogsbruket ska skötas. Det innebär också att en annan typ av kunskaper kommer att göra sig mer gällande inom skogsbruket. Den teoretiska expertkunskapen kan få en mer framträdande roll inom framtidens skogsbruk, medan den praktiska kunskap som tar sig uttryck genom skogsägarnas personliga förmågor att uppmärksamma saker i skogen och att handla med omdöme riskerar att trängas undan.

Att fler och fler äger skog som en investering, inte bor på plats och brukar den och inte äger de kunskaper som följer med att ha livslånga erfarenheter av att arbeta med skogen som många av intervjupersonerna har riskerar att göra morgondagens skogsägare mer beroende av experters råd. Det kan finnas en risk för att expertråden kan vara kortsiktiga och skifta från tid till annan på ett sätt som inte gynnar vare sig skogsbruket eller samhället. Behovet av enkla lösningar för de som inte känner till så

mycket om skogen kan också tänkas öka och skogsägarnas kompetenser att ifrågasätta rimligheten i de råd de får minskar. Det kan ske en förskjutning av expertmakt från skogsägaren till rådgivande myndigheter, intresseorganisationer och företag. När Mikael och Tanja berättar om hur de haft hjälp med sin plantering efter stormen Gudrun av skogsföreningen Södra skogsägarna betonar de också vikten av att som skogsägare vara med i processen. Det går inte att bara passivt överlåta planteringen åt någon annan framhåller de. De vill se och utvärdera arbetet själva:

Tanja: I höstas satte vi.

Mikael: Ja i höstas planterade vi och det är Södra som har planterat åt oss. Så vi satte jättemycket plantor.

I1: Hur ser det ut nu?

Mikael: I går var jag inte riktigt nöjd. Vi var och tittade faktiskt just i går och då var det ändå så här att "Nej, det får vi ändå kolla!". Nej, jag tyckte inte det såg jättebra ut. På vissa områden tyckte jag att det hade liksom gått ut jättemycket.

Tanja: Ett område som vi har nere vid sjön hade det gått ut jättemycket.

Mikael: Ja, det såg lite glest ut tycker jag. Så vi får väl ta en kontakt i alla fall och kolla så att dom kan komma ut och titta. Men sen var det andra ställen som såg bra ut. Också det som vi har planterat själv är fint. Jag måste få påpeka det!

Ove lyfter också fram problemen med att överlåta alltför mycket i skogsbolagens händer utan att vara med som skogsägare och ibland ifrågasätta vad de gör:

I1: Och då tänker du att dom som inte är här och som har skog dom får hyra in bolag då?

Ove: Då gör dom lite som dom vill som kanske inte alltid är så bra. Man får nog vara med och styra upp och försöka förstå varför dom gör som dom gör och ifrågasätta: "Kan vi inte göra så här istället?" Och då skulle ju dom kunna sätta sig in i hur du vill ha din fastighetskötsel. Och visst får man väl i sin professionalitet tala om att "Så här bör du göra!" eller "Så brukar vi göra!"

En annan aspekt av denna utveckling är att den kan innebära en större ensidighet inom skogsbruket. De äldre generationerna av skogsägare med stort intresse för skog och skogsbruk kan förmodligen välja och testa bland nyheter och rekommendationer med större självsäkerhet. För de nya skogsägarna blir det kanske inte lika lätt att våga göra detta? Skogsbrukets förändring kan förstås också som en utveckling mot mindre konstraster. När större och större skogsmarker samlas och sköts av samma bolag är risken att de kommer att skötas alltmer på samma sätt, enligt samma principer och utan mer lokala och kontextuella hänsyn. Här kan även den tekniska utvecklingen inom skogsbruket tänkas ha spelat roll.

7. Utmaningar och sårbarheter i framtidens skog och skogsbruk

Detta kapitel tar upp frågor kring de utmaningar och hot som framtidens skogsbruk enligt de intervjuade skogsägarna står inför. Inledningsvis är det ekonomin inom det framtida skogsbruket som behandlas. De intervjuade skogsägarnas uppfattningar om vad händelserna i samband med stormen 2005 inneburit ekonomiskt samt vilka problem som finns när det gäller de framtida ekonomiska förutsättningarna för att bedriva skogsbruk lyfts fram. Även de sätt på vilka skogsägarna förbereder sig för en osäker ekonomisk framtid i skogen diskuteras i det inledande avsnittet.

Kapitlets andra avsnitt behandlar de hot och utmaningar i den framtida skogen som är kopplade till skogsbrukets sårbarhet i samband med framtida extrema väderhändelser. Här diskuteras också skogsägarnas uppfattningar om och handlande i relation till de varningar som kommer från många håll om ett starkt förändrat klimat i framtiden.

7.1 Ekonomin i den framtida skogen

Undersökningar har pekat på att den skogliga näringen troligtvis står inför stora förändringar i framtiden (Skogsbarometern 2009). Förändringar

i konsumtionen av trävaror talas om som en betydelsefull faktor, en annan är den ökade globala konkurrensen inom sågverks-, massa- och pappersindustrin. Sammantaget konstateras dock i Skogsbarometern (2009) att de ekonomiska framtidsutsikterna för skogsägarna på längre sikt är ljusa, bland annat eftersom skogs- och träprodukter anses ha fördelar både klimat- och materialmässigt. Bland de skogsägare som tillfrågats i Skogsbarometerens undersökning är det också en förväntansfull bild av ekonomin i den framtida skogen som ges. En stor majoritet av skogsägarna tror på ökade priser både på timmer och massaved i framtiden och mer än hälften av skogsägarna är nöjda med den ekonomiska lönsamheten i skogsbruket (Skogsbarometern 2009). Det finns emellertid även en del orosmoln när det gäller ekonomin inom skogsbruket. Det är om dessa som nästkommande avsnitt ska handla.

Ekonomiska problem och osäkerheter efter stormen

Många skogsägare har en ljus bild på lång sikt av den framtida ekonomin i skogen. Bland de intervjuade skogsägarna i denna undersökning är det emellertid också tydligt att många ser på ekonomin i skogen som ett område präglad av svårigheter och utmaningar. Efter stormen Gudrun 2005 uppstod enligt intervjupersonerna en rad ekonomiskt svårhanterade situationer. Bland annat hade det att göra med att bedömningar av skogens värde måste göras på så lång sikt. Efter stormen uppstod också en ekonomiskt osäker situation som var relaterad till att så mycket pengar kom i omlopp på en och samma gång. Karl-Erik, Mats och Martin berättar om hur de fick pengar som de inte räknat med efter stormen och hur lätt det kan vara att spendera dessa oförnuftigt:

Mats: Det var ju som en skotare. Jag funderade visst på att vi kunde ha köpt den där själva. Men alltså priserna var så dyra för maskinerna. Och sen visste vi ju egentligen inte ett tag hur mycket pengar det blev netto efter alltihopa. Alltså det gick sådana rykten ibland va så att man visste inte. Folk kanske blev skyldiga.

Martin: Men vi har väl knappt köpt. Vi köpte väl en. Det har blivit en traktor annars har vi inte gjort nånting, köpt alltså speciellt för stormen.

Karl-Erik: Vi har fått hålla i plånboken. Men nu klart, vi har blivit lite nyrika givetvis. Och det är lätt att det spelar över lite. Att nu

ska man, nu har vi ju råd, nu ska vi handla det och det. Det är klart något onödigt har vi gjort.

Den ekonomiska situationen efter stormen upplevdes av skogsägarna som osäker eftersom de pengar som tidigare funnits bundna i den stabila och säkra skogen nu behövdes investeras på nytt sätt. Karl-Erik och Mats berättar vidare:

Karl-Erik: Det som har varit svårast nu det har ju varit att. Nu har man då skövlat den här skogen vi hade här. Nu blåste alltihop ner. Nu måste vi ju sälja den. Och nu har vi huggit ner och sålt det här. Och det är klart att det genererar ju lite pengar, det har det gjort. Sen kommer bankkrisen med hot om konkurs. Och då har vi hela, det vi har samlat ihop i generationer, hade ju då...Nu har dom väl gått in och garanterat en del, men vi hade blivit av med...Ja det hade väl först blåst ner och sen hade vi blivit av med kapitalet. Så det var ju lite kämpigt. Man visste ju inte hur man skulle göra om man skulle flytta till andra banker och. Ja vi har faktiskt flyttat lite, men det är inga stora pengar ändå. Men eh vi ville inte bli av med detta.
I1: Inte med det också nä.

Mats: Ja det gäller att vara försiktig och tänka mer än två gånger. För hade man satsat alla pengarna i aktier när man hade fått ut det från Gudrun, den marknaden ser ju annorlunda ut idag.

Fredrik beskriver också hur konsekvenserna av stormen 2005 och de många fällda träden skapade en ekonomisk osäkerhet inför framtiden. De helt fällda bestånden går att beräkna värdemässigt, men det är svårt att säga hur mycket intäkter som kan räknas på den skog som fortfarande står upp men som blivit skadad i stormen:

Fredrik: Nu kan man inte räkna på förlorad tillväxt på dom bestånd som är delskadade nu ju. Det är lite svårt att veta vad dom producerar nu jämfört med vad dom skulle ha gjort annars.

I1: Delskadade alltså?

Fredrik: Där det har blivit lite luckor och sådär efter stormen, men där man ändå inte har tagit ner beståndet. Där har man ju en förlust som är svår att räkna på. Men annars kan vi ju se att vi har förlorat en fyra, fem miljoner på stormarna ju.

Flera av skogsägarna ger bilden av en allmän ekonomisk osäkerhet efter stormen beroende på att många små omständigheter kommit att förändras. Mot bakgrund av att flera bedömare talar om att denna typ av extrema väderhändelser kan bli vanligare i framtiden är det kanske också klokt att som skogsägare börja tänka på ett annorlunda sätt än tidigare när det gäller ekonomin i den framtida skogen. Ulf beskriver hur han dragit slutsatser av händelserna i samband med stormen och nu har ett delvis annorlunda förhållningssätt till skogen:

Ulf: Ja man har ju börjat tänka på ett annat vis i alla fall. Man tar ju inte nåt för givet längre. Jag menar annars har det ju, skogen har ju för fan alltid stått där. Det har ju varit en bankreserv eller vad ska man säga. Men det kan man absolut inte ta längre för givet. För det kan ju förändras på fem timmar.

I1: Mmm, men tycker du att du har märkt av någon sådan skillnad att man tänker annorlunda på det?

Ulf: Oh ja, oh ja!

Även Leif beskriver hur han upplever de ekonomiska osäkerheterna inom skogsbruket som större. Han menar sig ha fått en delvis förändrad uppfattning om och syn på skogen som ekonomiskt kapital:

Leif: Vi kan inte. Här omkring i alla fall har vi ju haft skogen som sparbank ju. När man behövt pengar så har man huggit. Behöver man inte så kan det stå tills nästa år. Nu så vet man inte. Men förmodligen så får man väl mer inrikta sej på att hugga när det är moget istället och så placera pengarna på banken och sen så. Det är ju i och för sig mer ekonomiskt pengamässigt, att göra så. Men det är alltid svårt att ändra på gamla vanor ju.

Att bedöma den ekonomiska framtiden i skogen är en svår och speciell konst. Det går aldrig att i sina ekonomiska kalkyler räkna med händelser som stormen Gudrun. På samma gång är sådana händelser helt avgörande, eftersom de kan innebära att decennier av förväntad tillväxt och värdeökning går förlorade över en natt. Ulf berättar:

I1: Ja men gjorde det att ni kunde undvika förluster på dom här stormarna eller?

Ulf: Nä, förluster och förluster.

I1: Nä det är klart, det är kanske svårt att säga?

Ulf: Ja det är svårt att svara på. Förlust är det ju så fort det har blåst ner. Alltså att, det var ju. Det som högs upp nu, det som blåste ner. Det var ju inte mycket som var moget för att slutavverkas. Och då har man ju genast en förlust som man inte kan ersätta egentligen.

I1: Den förväntade tillväxten liksom?

Ulf: Ja, jag hade ju själv, min pensionsförsäkring blåste ju ner, eller vår [skratt].

Ann-Christin: Ja, så då tänkte vi att vi skulle gå i pension med en gång.

I2: [skratt]

I1: [skratt]

Ulf: Men jag menar. Det var ju ofta det gick in i fyrtio, femtioårig skog och då har du, alltså. Föryngra den skogen så har du ju, den åldern är ju helt förlorad plus alla kostnaderna. Och du får ju kanske inte ut mer än tjugofem, trettio procent av det förväntade virkesvärdet när det är liksom färdigt. Jag tror inte det är över tjugofem procent.

I1: Nä det är ganska...

Ulf: Jag menar när det är slutavverkningsmoget. Det är ju så att ett träd växer ju mer ju äldre det blir, i och med att det växer ju utifrån, ytterkansen va. Hade det växt ifrån centrumet så hade det ju inte blivit mer för vart år om man säger. Volymmässigt så blir det ju mer och mer.

Skogen upplevs ofta som en säker ekonomisk investering, men den är också förknippad med många osäkerheter. Sådana osäkerheter är det tydligt att skogsägarna upplevde efter stormen Gudrun 2005. De händelser som inträffade under några få timmar påverkade skogsägarnas ekonomi på mycket lång sikt (Guldåker 2009). Trots de ekonomiska stödåtgärder som staten satte in och som av många ansågs vara frikostiga så berättar många av skogsägarna om hur de gjorde ekonomiska förluster till följd av stormen. Enligt Guldåker (2009) minskade Gudrun på sikt många skogsägarhushålls ekonomiska krishanteringsförmåga och ökade sårbarheten inför kommande kriser som följd av exempelvis stormar, skogsbränder och insektsangrepp. Den skog som föll var till stor del gammal skog som skogsägarna planerat att få ta ekonomisk del av. Den nya skog som plan-

terats tar tid att växa upp. Först då kan den generera ekonomiska intäkter. Det ekonomiska handlingsutrymmet har således minskat. Skogen kan för skogsägarna sägas ha varit en ”bank” för kommande generationer, ett system som rubbades i samband med stormen. Det innebär att framtida generationer kommer att få svårt med stora investeringar. De kan inte ”plocka ut” pengar ur skogen på samma sätt som de hade kunnat om den stått kvar. Många skogsägare har gått miste om en framtida ekonomisk buffert som de haft om skogen hade stått kvar (Guldåker 2009).

Stormen Gudrun 2005 var en extrem och mycket ovanlig händelse, men stormar och extrema väderhändelser med stora konsekvenser för skogsbruket kommer att påverka ekonomin inom skogsbruket även i framtiden. Frågan för skogsägarna är: Hur ska de hantera denna vetskap?

”Det är nog som det alltid har varit. Man vet inte”

Långsiktigheten i skogsbruket gör det svårt att ekonomiskt förhålla sig till skogen i framtiden. Händelserna i samband med stormen Gudrun gjorde det också mycket tydligt för skogsägarna att oavsett alla försök till långsiktig planering så kan förutsättningarna förändras på mycket kort tid. Beslut som fattats i skogen och som när de fattades framställt som utan större betydelse kan plötsligt visa sig vara avgörande. Mikael berättar om hur han och Tanja precis innan stormen lät avverka en gammal skog. Därigenom fick de mycket mer betalt för den än de skulle ha fått annars:

Mikael: Vi hade sån här 115 år gammal skog och tack och lov, den högg vi i oktober när stormen kom i januari. Och den hade ju gått ner i stormen. Så det gjorde vi. Men då behövde vi pengar för vi byggde ett nytt stall och så. Så det gjorde vi ju faktiskt och det var ju tur. För då fick vi det riktiga priset på den, trots att dom inte hade kört ut den när det sen kom allt med storm och allting. Men det fick vi ju till rätta priset. Sen stormvirket, det blev ju sämre naturligtvis. Det blev hur mycket som helst.

I1: Ni fick sämre betalt då?

Mikael: Vi fick ju mycket mycket sämre.

Ove menar att händelserna i samband med stormen Gudrun inte gjorde skogsägarna uppmärksamma på något de inte redan visste. Inte heller har han efteråt börjat oroa sig mer för framtida stormar och vad de ska inne-

bära ekonomiskt. Samtidigt beskriver han hur det tycks ha smugit sig in en större ekonomisk försiktighet bland många skogsägare:

I1: Hur kommer du att tänka?

Ove: Ja, alltså jag tänker nog som så att jag räds inte så mycket för storm. Man kan inte gå omkring och vara orolig för det för detta kanske dröjer med en omloppstid på rätt många år va. Jag tror däremot att skogen kommer inte att bli så gammal. Alltså så här såg vi nog på skogsbruket innan stormen. Folk ägde skog, det stod gammelskog och man liksom: ”Jaha, behöver vi pengar eller kan den stå?” Jag tror att dom yngre eller dom nya skogsägarna, dom kommer nog att vara både mer intresserade av att få in pengarna och. Ja, jag tror att det kommer att bli en kortare omloppstid på vår skog. Talar vi om gran, man kanske tyckte att den kunde stå i hundra år tidigare. Nu kanske vi går ner till 60 år nånting.

I1: Man vågar inte riskera?

Ove: Man vågar nog inte det för man inser nog konsekvenserna utav. Värdena faller då i och med att det blir nerblåst. Det blir dyrare upparbetning. Är det en stor omfattning så dumpas priserna också. Så är det alltid. Så att. Nej det kommer att skötas annorlunda, det tror jag nog på sikt. Det blir lite nya träslag och lite löv i. Innan var det ofta rena granbestånd. Idag tror jag nog att du kommer att se, eller nu i framtiden, ett sånt granbestånd som vi kallar ett relativt rent sådant men som ändå har ett inslag av oftast björk. I dom yngre åldrarna i alla fall. Gallringsåldrarna. Sen, ja man är nog försiktigare. Man ska va försiktig i sydvästlig vind för den är vår aggressivaste vind. Kommer det östligt ifrån så är det oftast fruset. Det är kallare kanske då. Kanske vinterstorm och då har du hjälp av rotsystemet för då får du hållbarare plats att stå på.

Skogsbruk är en mycket speciell näringsverksamhet. Det skiljer sig från många andra näringsverksamheter med avseende på tidshorizonten. De vanliga ekonomiska perspektiven tycks inte giltiga. Beslutsfattande i skogen präglas av detta i stor utsträckning. Ulf beskriver hur det kan vara en mycket komplex process att räkna på vad skogen ekonomiskt kommer att vara värd om 70 år:

I1: Jag tänker, vad vet man om framtidens virkespriser, är det liksom?

Ulf: Det är nog som det alltid har varit. Man vet inte.

I1: Nä [skratt] det måste ju vara svårt att liksom planera, tänker jag?

Ulf: Ja. Sen är det ju alltså. Du sätter en planta idag så, ja den ska behandlas för vilt, snytbagge, planteras. Om du sätter tvåtusen femhundra plantor så. Och dom kostar väl, med snytbaggebehandling och viltbehandling, markberedning, så skulle jag tänka mig en tia stycket. Nu är räntorna låga så det är ju. Men om du hade haft en ränta som det var på åttiotalet till exempel då det låg på femton, sexton procent då skulle man ju egentligen blivit idiotförklarad om man planterade. För att av dom tvåtusen femhundra träden som sätts. Nu har dom ökat så nu är det väl upp emot åtta hundra, men då var det sjuhundra träd per hektar. Det är många träd som ska plockas väck innan, som du ändå måste ha va, för att dom ska vara för dom andra så att dom växer. Det går ju inte att sätta så lite som det ska vara vid slutavverkningen. Men alltså det. När man sätter dom så vet man ju icke ett skit vad man kommer till att få. Så att de första trettio åren är det ju i stort sett bara kostnader.

Många händelser som innebär att värdet inte blir det förväntade kan inträffa. Nils menar därför att planerandet av framtidens skog måste bygga på annat än enbart ekonomiska kalkyler. Det är alltför många variabler inblandade, och ingen kan veta hur framtiden kommer att bli. Det går inte att fatta ekonomiska beslut kring skogen på vanligt sätt:

I2: Kan du se att det finns några problem när man tänker för mycket på, marknadstänkande liksom?

Nils: Man får inte tänka på marknaden. Därför att det går inte att tänka långsiktigt när det gäller skogen för den växer ju så sakta. Man vet överhuvudtaget inte vad som händer om sjuttio år, det går inte.

I1: Nä.

Nils: Det är därför det är så svårt med skogen alltid. Du har ju överhuvudtaget inget kortsiktigt. Du kan säga att "i år växer det så pass" och till nästa år har jag sett hur det fungerar. Då gör det inte det [skratt].

Även om skogsägarna tänker mycket ekonomiskt kring plantering och planering av framtidens skog är deras tänkande kring detta också präglad av icke-ekonomiska motiv, av vad som skulle kunnat betraktas som mer intuitivt grundade uppfattningar om vad som kan vara rätt eller fel. De ekonomiska fluktuationerna på olika marknader, exempelvis virkesprisernas förändring i samband med den globala finanskrisen som inleddes 2008, står i stark kontrast till den långsiktighet som måste finnas inom skogsbruket. Samtidigt finns det liksom Fredrik lyfter fram likheter mellan den finansiella marknaden och skogsmarknaden. Båda är svåra att förutspå och båda bygger till viss del på förväntade värdeökningar:

I1: Det slår ju mig liksom, att när man planerar för att sätta en ny skog, det är ju så himla långa perspektiv, vad tar det för, om man säger att man planterar en gran, hur länge kan man räkna innan man avverkar?

Fredrik: Ja, som allra bäst femtiofem år i våra trakter. Men ofta sjuttiofem år ju. Så det är ett perspektiv som gör en ekonom knasig ju [skratt]. Dom kan inte hantera det. Men dom har ju en värdeökning antingen skogen är avverkningmogen eller inte. Dom räknar kubikmeter på alla grovlekar och stammar.

Karin: Som vi sa så är det ju värt mer när det står.

I1: Ja okej, mmm.

Fredrik: Så att om man ska räkna in skörd så går det inte att hantera ur ekonomiska perspektiv. Utan då måste man ta in, precis som med en aktie, att man förväntar sig någonting. Och visst vi har ju sen trettioåret haft samma utveckling, inte kanske på virket som sånt, men på marken så har vi haft en prisutveckling som har varit relativt stabil då.

Trots osäkerheterna med en mycket svårbedömd ekonomisk utveckling som måste ske på väldigt lång sikt ser Fredrik, som han kommer in på i slutet av ovanstående citat, skogen som en stabil investering. Att det finns osäkerheter när det gäller ekonomin i den framtida skogen kan också som Mikael lyfter fram betraktas som ett utrymme för möjligheter:

Mikael: Hela tiden är det så att äger du skog och skogsmark och marker så. Ja det är ju som man säger. Det svänger ju så det kommer kanske alltid nya möjligheter. Det kommer nya idéer och så. Så när

man är lite trött på gården och tycker att det hade varit ganska skönt att sälja så tänker man ändå. Ah, säljer vi nu så kommer det att bli nånting så där att: ”Oj nu hade det varit jättebra”. Det är bättre att hårda ut lite. Ja alltså det blir alltid nya möjligheter om man liksom tröttnar och säljer så har man ju liksom förbrukat dom möjligheterna. Visst finns det. Det har ju funnits i alla tider egentligen. Och det pekar ju mycket hela tiden åt att det kommer att behövas alltså.

7.2 *Det sårbara skogsbruket*

Skogsbruket som ekonomisk verksamhet är sårbart på flera olika sätt. Det kan framstå som paradoxalt att samma strategier som används för att garantera den ekonomiska avkastningen i det framtida skogsbruket också kan betraktas som en orsak till betydande osäkerheter vad gäller den framtida ekonomin i skogen. Satsningar på stora planteringar av gran i monokulturer och en hög intensitet i skogsbruket anses ofta som nödvändigt av ekonomiska skäl. Samtidigt innebär detta, vilket bland andra Merchant (1989) lyfter fram, en inbyggd risk för allvarliga konsekvenser av exempelvis extrema väderhändelser. Hur hanterar skogsägarna praktiskt i sitt brukande av skogen de många gånger mycket osäkra projektionerna för framtidens klimat?

”Skogsbolagen, dom är luringar” – ökade vinster och större sårbarheter

Blennow (2008) konstaterar det inte går att göra så mycket åt att stormar kommer att inträffa även i framtiden. Däremot är det mycket skogsägarna kan göra för att minimera konsekvenserna av kraftiga vindar i skogen. De strategier för avverkning som idag används inom skogsbruket, liksom den utbredda planteringen av gran, kan enligt Blennow (2008) betraktas som viktiga orsaker till att effekterna av stormar blivit så stora som de blivit (exempelvis i januari 2005). En sådan tolkning tycks även Karl-Erik, Mats och Martin instämma i. De pratar om hur skogsbruket blivit mer intensivt än det varit tidigare och att allt större arealer blivit planterade. De lyfter fram detta som orsaker till att förlusterna blev så stora efter stormen Gudrun 2005:

Martin: Men sen hade vi ju inte så mycket skog här på den tiden. Har vi inte sagt att vi hade, vi har mera skog kvar i Kronobergs län efter Gudrun än vi hade före -69.

I1: Vad säger det då, att man har för mycket skog eller?

Karl-Erik: Ja, vi har nog haft det.

Martin: Det var ju mycket mer åker förr. Betesmarker, flera djur, flera gårdar, fler som bodde här ute. Det är nog det också som gjorde.

I1: Där har man satt skog nu eller?

Martin: Ja, ja.

Mats: Kanske har man drivit skogsbruket lite intensivare så att man har ökat tillväxten med. Man har gallrat mycket så att den har vuxit.

Karl-Erik: Ja plantera. Det var inte tal om att plantera på, det var rätt sent, jag kan nästan tro att. Vi satte nog inte förrän början på 50-talet, -49, ja kanske slutet på fyrtioalet då satte vi plantor. Innan var det inte tal om det. Utan det var självföryngring. Det fick fröa sig och det var inte alltid det blev så bra och täta skogar.

Mats: Nä, men det är ju Skogsstyrelsen som har gjort denna uppskattningen.

Karl-Erik: Jo jag har sett dom siffrorna nu.

Mats: Jag tycker. Jag har svårt för att acceptera dom.

Guldåker (2009) lyfter fram tanken att händelser som stormar inte nödvändigtvis bör betraktas som naturhändelser som människor inte haft någon påverkan på. De ökade stormarna kan härledas till den antropogena uppvärmningen av jordens klimat, även om orsakssambanden är mycket diffusa. På liknande vis går det att tänka om konsekvenser av stormar i skogen som en kombination av skeenden som inte den enskilde skogsägaren kan rå på, men också av sådant som kan förklaras utifrån hur skogsbruket bedrivs. Att det är de ökade tillväxtkraven som till viss del kan sägas vara orsaken till att skadorna efter en storm blir så stora anser också Fredrik. Han pekar på hur tätheten i skogen i princip fördubblats under de senaste 40 åren:

Fredrik: Ja, det var länge sedan vi hade den här stora stormen -69. Så lite grand låg det i luften.

I1: Men ni hade skog då också?

Fredrik: Ja men då drabbades vi inte så hårt här. Då hade vi inte mycket gammelskog. Men vi hade ökat. Från den stormen och till

den som kom nu så hade vi ökat genomsnittinnehållet per hektar från sjuttio, sjuttiofem någonting, till hundrafemtiofem kubikmeter.

I1: Det är rätt mycket mer.

Fredrik: Jo, men det var ju en inriktning på att det skulle producera värde.

Karin: Effektivt drift ja.

Fredrik: Effektivt och producera värden och sådär va.

I1: Och nu, hur mycket per hektar har ni?

Fredrik: Ja, nu är vi under hundra igen ju, en bit under hundra. Men vi jobbar på att det ska gå snabbt uppåt. Och kan vi då få det att växa till med nästan mellan sex och åtta kubikmeter per hektar och år så kommer det att hända saker.

I1: Så det kommer att gå upp mot dom här nivåerna igen?

Fredrik: Jajamen. Vårt bästa tillstånd för att producera mesta möjliga, både värde och volym, antingen det gäller gran eller löv eller vad det än gäller, så ligger det nästan mellan hundrafyrtiofem och hundrasextiofem kubikmeter per hektar.

Fredrik ger också uttryck för att stormen Gudrun 2005 inte var helt oväntad. Han tycks mena att det på något sätt låg i luften att konsekvenserna av hur skogsbruket bedrivits skulle visa sig på detta sätt någon gång. Ulf belyser frågan om hur skogsbruket med dess höga intensitet och starka fokus på hög ekonomisk tillväxt i skogen också innebär en större sårbarhet genom att skogen kan bli mer utsatt för insektsangrepp. I det höginensiva skogsbruket tas inte småvirket i skogen om hand på samma sätt som tidigare och det som ligger kvar blir en bra yngelplats för exempelvis granbarkborrar:

Ulf: Trots att vi idag tar ut ris och, snart tar dom stubbarna med va. Men folk tog vara på virket, det var inte så mycket virkesrester kvar i skogen förr, som det är nu. Och jag tror det är mycket därför skogsinsekterna kommer.

I2: Ja, men det är fler som har sagt ju.

Ulf: Ja om vi säger. Dom tar hand om riset, ja då kör dom ut det och lägger i kanten och sen ligger det där kanske ett år. Det är ju en bra yngelplats. Och har dom sen otur så har fåglarna byggt där med så kan dom inte ta det när dom, därför måste dom vänta [skratt].

På olika sätt har kraven på ökad lönsamhet i skogsbruket förändrat sättet som skogen sköts på, vilket i en del fall kan antas ha förvärrat riskerna för allvarliga konsekvenser av väderkatastrofer som Gudrun. Att skördningen sker med stora skogsmaskiner är en nödvändighet för ägarna. Skogsmaskiner är en stor investering som det gäller att använda flitigt för att få lönsamhet i. Samtidigt menar Nils att dessa krav på ökad lönsamhet och ekonomisk avkastning i skogsbruket är problematiska och förknippade med negativa konsekvenser av olika slag, som att träet lättare kan drabbas av röta. Han menar sig se ett nytt kortsiktigt ekonomiskt tänkande inom skogsbruket:

Nils: I det gamla skogsbruket var ju den fördelen att dom högg ju på vintern och inte på sommaren.

I1: Och då blir det inte lika mycket röta heller?

Nils: Nej.

I2: Nej det måste vara mycket bättre?

Nils: Ja ur många synvinklar. Därför att virket blir ju också bättre.

I2: Varför gör man inte det längre?

Nils: Ekonomi. Har du en maskin på några miljoner så är det ju inte lätt att ha den ståendes fem månader. Jag menar, en skotare kostar ju nån miljon, eller skotare eller skördaren också ju. Du har ju både skotaren och skördaren, så det, det rör sig väl om en sju, åtta miljoner idag.

I1: Ja det är en rätt stor investering.

I2: Ja då får man låta den jobba.

Nils: [skratt] Så därför är det svårt att låta det stå stilla.

Ulf resonerar på liknande vis och ger uttryck för en misstanke om att det är sämre gallringstrategier som följd av ökade krav på ekonomisk lönsamhet som gjort skogen mer stormkänslig och skogsbruket mer sårbart:

Ulf: Lite som man kan se så är det ju. Den som lejer en maskin för att sköta gallringarna, den drabbas hårdare för det mesta av stormarna. Och det är det att den som hugger med motorsåg tar inte så hårt. Tar kanske inte lika hårt i västra sidan där vinden oftast står på va. Öppnar inte upp det på samma vis så att det får tag.

I1: Så det har med det här att man går in med maskinerna att göra också?

Ulf: Ja och det är ju olika orsaker skulle jag tänka mig som ligger bakom. Dels är det det att när maskinen ändå kör så måste han ju ta så att han kan visa ett netto.

I1: Och då tar man kanske sånt som man inte skulle?

Ulf: Ja, man tar kanske lite hårdare, och sen är det ju så att, dom maskinerna räcker tio meter in. Så är det ju betydligt enklare att ta ett stort träd därinne och dra ut. För dom kör per kubikmeter. Det kostar lika mycket att dra ut granen från tio meter och in till vägen. Och då blir förtjänsten större om dom tar ett stort träd va. Så mycket av dom här maskingallringarna dom är faktiskt söndergallrade. Dom har ju gjort dom ojämna. Och det kan ju ha sin inverkan. Det är där ju ingen som vet, varken den ena eller den andra.

Kraven på ökad lönsamhet i skogsbruk som bedrivs med stora maskiner kräver hårdare gallring och större virkesvolymen vilket kan göra skogen mer känslig för stormar. Utvecklingen mot ökad energiproduktion av skogsråvara pekar också i riktning mot större avverkningar för att få lönsamhet i produktionen. Leif berättar om detta:

I2: Vilka priser skulle det krävas för att det skulle bli lönsamt att ta rätt på allt det, jag menar kvistar och sånt?

Leif: Ja då är vi uppe i massavedpriset i princip ju. Så det blir en 300 kronor. Sen är det ju det också att. I alla fall som vi har huggit här förr så har man ju inte haft så stora hyggen. Och ska man ta rätt på det så måste det vara tillräckligt stora hyggen så att det lönar sej att ta rätt på det. För kör du bort allting så krävs det nästan så att du behöver återföra aska och sånt.

En annan aspekt av kraven på ökad lönsamhet i skogsbruket som också kan kopplas till en känsligare och mer sårbar skog pratar Ove om. Han berättar om hur de stora bolagens gallringar kan göra skogen känsligare för stormskador i framtiden. Han förklarar det med att de ser mer kort-siktigt ekonomiskt på skogen:

Ove: Vi har oftast sydvästlig vind. Jag har alltid tänkt sydvästligt när jag jobbat med skog. Nu var ju stormen så intensiv så det hjälpte knappt hur du hade lagt upp det. För stormar i den omfattningen far illa med skogen. Så att, när man gallrar har betydelse liksom.

Man ska inte släppa upp träden så att dom blir för rangliga. Att dom står för tätt och sen glesa ut för då blir dom ju rangligare. Går du in i de yngre så kan man lägga ut rotsystemen bättre. Alltså det trädet som du satsar på får ju chans att utvecklas. Ska det trängas ihop med många under lång tid och sen när du plockar väck dom då har ju det inte sitt skydd av sina kollegor utan då får han själv stå pall men då är det värre när den inte har något rotsystem. Går du in kanske tidigare och gallrar, då är trädet inte så högt och då kan du bygga ut rotsystemet. Och sen gallra lite mindre i sydvästlig riktning. Inte höggallra. Du gallrar på lite olika sätt. Man ska inte bara ta dom stora träden utan man ska ta dom mindre för dom är starkare individer oftast för dom har ju tatt för sej. Dom är ju ”vargar” om man uttrycker det så. Skogen fungerar ju som allt annat levande. Den tar ju för sej också va. Det är där vi går in och påverkar vi som skogsskötare.

I1: Då tar man ändå olika hänsyn?

Ove: Alla tänker olika mycket. Bolagen är nog slarvigare där alltså för dom ser det bara som produktion och att fånga virke. Jag som markägare, om jag nu är intresserad av att påverka, så ser jag nog helst att det blir snygg gallrat och rätt individ är kvar. Men skogsbolagen, dom är luringar alltid.

Skogsägarnas beskrivningar av hur det ekonomiska tänkandet inom skogsbruket tar sig uttryck ger bilden av ett skogsbruk där krav på ökad lönsamhet och mer storskalig produktion än tidigare också driver fram en större sårbarhet inför framtiden. Det finns här anledning att återknyta till frågor kring konflikten mellan kortsiktighet och långsiktighet inom skogsbruket som näringsverksamhet. När det gäller skogsbruket är den långsiktiga hållbarheten en central fråga. Liksom Daly (1996) betonar är emellertid dagens ekonomiska system, där hög tillväxt är det överordnade målet ett mycket kortsiktigt perspektiv på tillväxt som ofta inte tar hänsyn till negativa konsekvenser av olika handlingar. Den ökade sårbarheten inom skogsbruket som intervjupersonerna lyfter fram som ett resultat av den högre intensiteten och de större kraven på lönsamhet skulle kunna betraktas som ett exempel på ett sådant tänkande. Skogsägarna menar emellertid att det för dem är i det närmaste omöjligt att handla annorlunda i dessa avseenden.

Bundna till granplantering

Den svenska skogsindustrin är som tidigare konstaterats uppbyggd kring produktion av barrträd (företrädesvis gran) i större slutna bestånd. Detta innebär små möjligheter för skogsägarna att agera annorlunda om de samtidigt vill försäkra sig om en rimlig ekonomisk avkastning från sin skog. Att plantera andra trädslag och hoppas på lönsamhet i försäljning av mindre partier av ett avvikande trädslag är inget som Ulf säger sig tro på. Han berättar om hur de som planterat sitkagran haft problem eftersom volymerna blivit så små totalt sett:

I1: Det var nån som pratade om att plantera den här sitka...

Ulf: Sitkagran ja. Det har även pratats lite om douglasgran, fast i mindre utsträckning. Problemet är ju, sitkan har ju varit det problemet att dom som har satt sitkagran, när dom går in och gallrar så blir det liksom ingen som vill köpa det. Det blir för små partier, för lite av den sorten. Som sågtimmer eller klentimmer så är det ingen som är intresserad av det. Men eh, massved, det lär väl inte ha någon betydelse på sitkagranen men douglasgranen tror jag. Om inte jag har fel så går den som barmassaved. Och då är det lite sämre betalt, jag har för mig att det är så med douglasgranen. För den är röd i kärnan så jag tror den går som barmassaved.

I1: Och då är det sämre betalt sade du?

Ulf: Då ligger den en tjuo kronor lägre ner kubikmetern. Och det är ju de sista kronorna, det är ju det som vi får behålla.

Dan jämför med Finland där han menar att situationen är annorlunda. Där finns det en annan tradition som gör det ekonomiskt lönsamt också med mindre volymer, exempelvis av lövträ. I Sverige är det däremot annorlunda och den ekonomiska motivationen för skogsägare att plantera annat än gran är liten. Industrin är i så hög utsträckning inriktad på produktion av pappersmassa, något som Dan lyfter fram som ett problem och som något som diskuterats av skogsägare under långt tid:

I1: Men det kan finnas andra användningsområden?

Dan: Det kan ju göra det. Finland har ju varit jätteduktiga på detta. Alltså dom säger ju jättemycket löv och björk och sånt och till möbelindustrin och såna grejer. Men dom har en helt annan tradition

där. Vi har för all del mycket björk här av bra kvalitet, men vi har inget system till att plocka ut detta, utan dom åker med till pappersmassa. Så vi har säkert bra bitar men av någon konstig anledning har det inte fungerat. Det har diskuterats i 20 år på mötena men det händer inte mycket. Jag vet inte varför det är så.

Mikael och Tanja berättar hur de noterat att det är fler skogsägare som planterar lövträd nu än tidigare. Samtidigt är det enligt dem tydligt så att det fortfarande är rena granbestånd som gäller för att kunna få ekonomisk lönsamhet i skogsbruket. Lövträden fungerar mest som en "ridå" som döljer granarna:

Mikael: Det kommer säkert nya idéer. Det ser man ju mer nu faktiskt, det ser man. Det har ju förändrats lite. Ja, det har det.

Tanja: Ja särskilt om man säger. Man går väl aldrig tillbaks till det gamla där man har riktiga blandbestånd. Men jag tror folk idag släpper in lövet så att dom får ridåer på ett annat sätt. För om man säger. Med den typ av maskiner som finns idag, det går inte att köra ihop dom riktigt ekonomiskt om du inte har rena bestånd. Och ska du göra en slutavverkning så ska det vara rätt rena bestånd för att det ska ge nånting. Men då kan du ha ridåer av löv.

På den globaliserade virkesmarknaden är det enligt Fredrik inte heller möjligt att konkurrera annat än i vissa nischer. Gran och massaproduktion utgör enligt honom nischen för det svenska skogsbruket:

Fredrik: Ja annars är den [granen] snabb och växer rakt och det blir alltså sågbart utbyte i den. Alltså en krokig stam går inte att såga ut en bräda av, men det gör det ju av en rak stam. Och sen passar den bra för vår massaproduktion här. Vi har svårt att konkurrera med dom länder som Brasilien och Chile och såhär, som producerar Eucalyptus. Dom kanske har ett avverkningsfärdigt bestånd på mindre än sju år och här tar det sjuttio år.

I1: Herregud vad snabbt!

Fredrik: Och dom har då Eucalyptus och några andra snabbväxande trädslag. Och då tar vi den biten av marknaden som kräver långfibriga papperskvaliteter, som är granen och kanske tallen, nåt annat. Och Eucalyptus skulle vi inte klara ändå, den klarar inte frost.

När skogsägarna på detta vis blir ekonomiskt tvungna att binda sig vid granplantering och massproduktion innebär det små möjligheter för en större mångfald av trädslag i den sydsvenska skogen. Det blir samtidigt en självförstärkande spiral. Eftersom nästan alla planterar gran "tvingas" de som kanske hellre skulle ha planterat annat också att göra det. Bland annat eftersom ett avvikande trädslag, om det bara förekommer på mycket små områden, riskerar att bli hårt betat av älg och rådjur. Mikael och Tanja berättar:

Tanja: Sen är det klart. Jag förstår ju att det är ju lätt att plantera gran i förhållande till tall eller löv för det är mycket svårare att skydda dom. Vi hade ett resonemang här att om vi hade planterat två hektar tall alla som hade stormskador här runt så hade vi inte haft dom skadorna för då hade älgarna haft ett mycket större område att driva på. Men i och med att det i regel bara är en eller två som vill ha det så.

Mikael: Det gäller att få med alla då.

I1: Men det är intressant det du säger: Att om man bara hade kunnat gå samman så...

Tanja: Ja, samarbetat och bestämt att man gör det bara för att förändra lite. Och om alla hade gjort det så hade det ju funkade kanske.

Denna självförstärkande negativa spiral när det gäller mångfalden i skogen blir också till en självförstärkande spiral av ökad sårbarhet inom skogsbruket. Biologisk mångfald inom skogsbruket kan ses som en slags försäkring inför framtiden. Att det finns olika sorters träd kan vara viktigt, exempelvis om det skulle ske stora utbrott av sjukdomar som drabbar ett visst trädslag, eller om klimatförändringarna skulle drabba granskogen på ett sätt som inte förutsetts. Bristen på mångfald i skogen kan ur detta perspektiv ses som ett allvarligt problem inför framtiden, både på individuell nivå och på samhällsnivå.

Klimathotet och skogsbrukets anpassning

Fråga om utmaningar och sårbarheter i den framtida skogen och skogsbruket är hoten om ett förändrat klimat särskilt intressanta. Hoten om ett förändrat klimat är diffusa och mycket svåra att förebere sig för. Det är

också hot som är väldigt långsiktiga och för många skogsägare därför inte särskilt intressanta att ta med i beräkningarna enligt Nils:

I1: Jag tänker inför framtiden, det är ju mycket när man pratar om nyplantering, och man tänker att dom här träden ska stå ganska länge. Och man pratar om att det ska bli varmare, och att det ska bli torrare somrar och mer regn på vintern, och mer oväder, är det nånting som du tänker på alltså inför framtiden och skogen?

Nils: Visst kan man ju tänka på det. Därför att, det är ju onekligen så att här växer ju ingen gran om det blir två grader varmare.

I1: Nä, och det är ju det man förutspår då ju, om man säger femtio år framåt att det ska...

Nils: Varför ska jag tänka på det?

I1: Nä, jag vet inte [skratt] hur du tänker på framtiden för skogen, men.

Nils: [skratt]

I1: Men hur tänker andra då?

Nils: Ja tyvärr kan man väl säga. I stort sett är det ju det att skogsbygden är ju så åldersstigen så att det blir inte mycket tänkande i den vägen.

Felton m.fl. (2010) betonar att det idag inte är möjligt att ge några raka och enkla besked kring exempelvis hur fördelningen av olika trädslag i skogen bör vara för att den på bästa sätt ska stå emot skadliga effekter av framtida klimatförändringar. Vad som kan komma att vara bra eller dåligt beror på hur klimatförändringarna kommer att manifesteras sig mer precist. Här finns stora osäkerheter i förutsägelseerna inför framtiden. Det diffusa klimathotet är svårt för skogsägarna att förbereda sig för, och de oklara förutsägelseerna är mycket svåra att omsätta i praktisk handling. Klimatfrågans komplexitet kan tänkas innebära att många av skogsägarna intar ett förhållningssätt där de betraktar det som något som de ändå inte kan göra något åt. Blennow (2008) pekar också på att en förklaring till att många skogsägare inte specifikt vidtar åtgärder i sitt brukande av skogen för att möta effekterna av skadliga klimatförändringar kan vara att dessa betraktas som något som det inte går att göra så mycket åt. Mats och Martin menar att det inte går att ta hänsyn till resonemang om klimatets framtida förändring i skogsbruket:

I1: Jag tänker när man planterar, man vet ju att det kommer att komma nya stormar i framtiden, och jag tänker man läser ju mycket...

Karl-Erik: Ja vart hundra år så.

I1: Ja, så frågan är, man läser ju mycket om det här med klimatet och att det ska bli sämre för granen då i framtiden om det blir varmare. Vad tror ni om det, är det någonting ni tänker på att det ska bli fler stormar eller man säger torrare somrar?

Mats: Det går inte att gå och tänka på sånt för mycket när man går och planterar och håller på med det. Då blir man ju nipprig ju.

Martin: Och sedan, med temperaturer och cykler. Vad är en cykel? Det vet vi ju inte riktigt än heller. Är det på tio år, är det på hundra år eller är det femhundra år?

De diffusa och långsiktiga klimatförändringarna gör att skogsägarna, trots de för skogsbruket potentiellt mycket stora betydelseerna av ett förändrat klimat, inte tycks benägna att aktivt agera för att möta detta hot. Fredrik och Karin menar att de visst kan känna oro för klimatförändringarna, men då utifrån rollen som medmänniskor och inte som skogsägare. Som skogsägare resonerar de på ett annat sätt och tycks inta ett förhållningssätt att inget kan göras:

I1: Jag tänker, är det här någonting som ni liksom, oroas man av det här? Jag tänker klimatförändringar. Det är mycket debatt om det, och då läste jag dom här prognoserna att det skulle bli torrare somrar, och regnigare vintrar och...

Karin: Fler insekter.

I1: Fler insekter ja, och allmänt varmare. Och så tänker jag du säger att granen behöver, alltså, man kan ju kanske inte göra så mycket åt det?

Fredrik: Nej. Vi har alltid levt med att vi kan bara göra det vi själva styr över. Sen så kommer där väder och vind som bestämmer resten. Så är det i skogsbruket.

Karin: Och oroar man sig för klimatförändringar, viket jag väl kan tänka att jag gör, då är det ju som medmänniska på jorden. Inte som skogsägare tycker jag.

Fredriks resonemang bär likheter med det resultat som presenteras i en studie av Wynne (1996) som behandlar de konfliktfyllda relationerna mellan meteorologer och jordbrukare gällande förutsägelser kring framtida extrema väderhändelser. Wynne (1996) menar att dessa konflikter måste förstås mot bakgrund av att det rör sig om ett möte mellan två kunskapskulturer, baserade på olika grundantaganden. Den vetenskapliga kunskapstraditionen bygger på antaganden om att det är möjligt att förutse och kontrollera en rad olika faktorer när det gäller exempelvis framtida extrema väderhändelser. Jordbrukarnas kunskaper bygger däremot på en kultur och tradition som i hög grad utgår från att många av de faktorer som påverkar beslutsfattandet inom jordbruket praktiskt taget är omöjliga att förutspå. Därmed blir det också nödvändigt att acceptera och lära sig hantera denna avsaknad av möjligheter till kontroll av framtiden (Wynne 1996). Resonerandet hos de i denna undersökning intervjuade skogsägarna tyder på en liknande inställning. Ove berättar hur han tänker:

I1: Jag tänker med skötselmetoder för framtiden då. Kan man påverka någonting hur man sköter det?

Ove: Absolut kan man det. Men jag tänker inte så. Förr eller senare kommer det naturligtvis en storm men det kan man inte sia om. Du kan säga lika lite som jag när den kommer. Och jag räds inte. För en del resonerar som så att det är inte lönt att göra nånting: "Nu skiter jag i detta för det blir ju storm snart igen ju!". Så tänker jag inte alls utan jag tror på att det ska funka att odla skog här också. Fast helt riktigt: man ska nog tänka lite annorlunda när man gallrar exempelvis.

Sundqvist (1996) utgår liksom Wynne (1996) från att det finns en klyfta eller konflikt mellan å ena sidan en vetenskaplig kunskapskultur och å andra sidan kunskaper som likt skogsägarnas kunskaper om skogen, bygger på egna erfarenheter i högre utsträckning. När det gäller frågor som rör klimatförändringar kan dessa kunskapskonflikter förmodas bli särskilt synliga eftersom klimathotet är ett osinnligt hot. Det varken syns eller hörs och kan inte upplevas direkt. Kunskapen om klimatförändringar är inte en direkt erfarenhetsbaserad kunskap utan en abstrakt vetenskaplig kunskap förmedlad av experter. Härigenom kan det tänkas att klimathotet blir särskilt problematiskt att hantera för den som måste agera konkret i nuet. Ove ger inte uttryck för att han ifrågasätter att klimatförändringar

sker och att de kommer att ske i framtiden. Han talar dock om att han inte tror på en del förutsägelser gällande exempelvis granens lämplighet för plantering i södra Sverige:

I1: Jag läste om nån forskare som pratade om temperaturhöjningen, två grader fram till 2050 och att granen då skulle vara direkt olämplig i södra Sverige. Vad tror du om det?

Ove: Vi talar om en temperaturökning på upp till hela två grader?

I1: Ja. Nu vet jag inte hur dom här modellerna. Jag undrar bara om det är någonting du har tänkt på?

Ove: Att jag tänker på att det skulle begränsa det enskilda skogsbruket? Det gör jag inte! Svar nej! Sen om det skulle ske så är det ett stort problem för alla oss människor här på jordklotet. Talar vi om den ökningen då är det ju dom här isglaciärerna då, då får vi en väldig höjning av vattnet.

I1: Då är nog inte skogen det största problemet! Men stämmer det att granen är dåligt anpassad till varmare klimat?

Ove: Nej jag tror inte det.

I1: Du tror inte det?

Ove: Jag tror inte att det begränsar. Att det skulle slå ut granen i södra Sverige på grund av detta regnet. Men vad det skulle få för omfattning i det stora hela det är det ju ingen som vet. Det är rusligt mycket om vi talar om. Det är inte medeltemperaturen för vårt område utan...

I1: Det är medeltemperaturen för hela jorden.

Ove: Det är mycket och då börjar vi nog bli lite illa ute, tror jag. Miljömedvetenheten är viktig i allt vi gör. Också inom skogsbruket. Det tycker jag. Så ska man tänka ju.

Felton m.fl. (2010) betonar vikten av att identifiera potentiella hinder för en anpassning av skogsbruket till framtida förändrade klimatförhållanden och vikten av att ta fram strategier för att övervinna dessa hinder. Av resultatet av tidigare undersökningar har det konstaterats att skepcisismen bland skogsägare när det gäller frågan om framtida klimatförändringar var större än i den svenska befolkningen generellt (Felton m.fl. 2010). Cirka 20 procent av de svarande skogsägarna höll det för "inte sant" eller "troligen inte sant" att klimatet skulle förändras i framtiden på det sätt som många klimatscenarier beskriver. Det är mindre troligt att denna

grupp av skogsägare skulle välja att vidta klimatanpassningsåtgärder inom sitt skogsbruk.

I detta sammanhang kan det vara på sin plats att lyfta fram en del av de resonemang som Nitsch (1996) för när det gäller att skapa förutsättningar för exempelvis myndigheter att framgångsrikt kommunicera riskerna med framtida klimatförändringar och vad som kan göras för att hantera effekterna av dessa. Nitsch (1996) betonar vikten av att utgå från målgruppens situation och förutsättningar. Det handlar här om att involvera skogsägarna mer i arbetet att motverka effekterna av klimatförändringar inom skogsbruket. Annars är det svårt att skapa engagemang för att vidta åtgärder. Skogsägarnas egna engagemang kan ses som en nyckelfaktor i sammanhanget (Nitsch 1996).

När det gäller framtida klimatförändringar och deras konsekvenser för skogsbruket är det också viktigt för myndigheter och organisationer som arbetar med detta att kunna peka på konkreta handlingsalternativ. Skogsägarna tycks sakna sådana handlingsalternativ när det gäller klimatanpassningen av skogsbruket. När framtidens klimat och dess inverkan på skogsbruket diskuteras är det ofta i termer av ett hot som kan leda till passivitet och motverka handling snarare än att stimulera till konkreta åtgärder i skogen. Nitsch (1996) betonar att fokus på vägar att hantera ett problem både kan öka engagemanget och motverka avskärningsreaktioner. För skogsbrukets del kan detta ses som relevant givet den relativt låga aktivitet som tycks finnas hos skogsägarna när det gäller klimatanpassningen av skogen och skogsbruket.

8. Avslutning

I detta avslutande kapitel är avsikten att summera de viktigaste empiriska resultaten i analysen och att särskilt lyfta fram några övergripande tendenser i materialet. Kapitlet inleds med en återkoppling till de frågor som ställdes i inledningen. Under fyra underrubriker diskuteras därefter skogsägarnas uppfattningar om skogens och skogsbrukets framtid som de kommer till uttryck i intervjuerna.

Kapitlets andra del är framåt- och utåtblickande snarare än tillbakablickande på de analytiska kapitlen. Här diskuteras bland annat hur den framtida skogen och det framtida skogsbruket ska kunna utformas för att skapa en skog och ett skogsbruk som kan leva upp till de mål och visioner om både ekonomisk och ekologisk hållbarhet som så många säger sig värna om.

8.1 Uppfattningar om skogens framtid

I det inledande kapitlet identifierades fyra övergripande områden utifrån vilka skogsägarnas uppfattningar om framtidens skog och skogsbruk och deras agerande i samband med planering av den framtida skogen skulle analyseras. Det första området behandlar hur olika sociala dimensioner präglar skogsbruket och avgör vilka bilder av framtiden som skogsägarna gör sig och hur de agerar i relation till dessa bilder. Det andra området rör hur skogsägarna gör riskbedömningar och värderar olika typer av risker i den framtida skogen och skogsbruket. Det tredje övergripande området

behandlar olika typer av kunskaper inom skogsbruket, vilka typer av kunskaper som används och hur skogsägarna förhåller sig till kunskaperna hos skogsexpertis av olika slag. Det fjärde området tar upp frågor om relationerna mellan ekonomi och ekologi i de överväganden som skogsägarna gör när de planerar för framtidens skog.

Förändring och kontinuitet

I intervjuerna framkommer en bild av att skogsbruket präglas både av förändring och av kontinuitet i en rad olika avseenden. Händelserna i samband med stormen Gudrun påverkade hur skogsägarna resonerade kring skogens framtid liksom deras agerande i relation till framtiden. Flera av skogsägarna pratar om en ny syn på skogen som kommer till uttryck genom små och subtila skillnader jämfört med tidigare. Det kan handla om att skogsägarna gallrar lite annorlunda, väljer att låta en större del av sina marker få bli självföryngrade och att de marker som de planterat planteras lite annorlunda, exempelvis att de sätter mer lövträd i närheten av bebyggelse.

De förändringar som skett inom skogsbruket efter stormen är förändringar i liten skala. Detta gäller i högsta grad frågan om vilka trädslag som planteras. Här har förändringar skett enligt skogsägarna. Det finns en mer positiv inställning till lövträd än tidigare. Samtidigt är det mesta som förut. Samtliga intervjupersoner har planterat den absolut övervägande delen av sina marker med gran efter Gudrun. Vilka är orsakerna till granplanteringen? Skogsägarna resonerar mycket kring olika framtida trädslag, kring deras fördelar och nackdelar ur olika perspektiv. Det vore fel att hävda att skogsägarna skulle vara motståndare till att plantera annat än gran. De flesta av dem som intervjuats ger uttryck för att de skulle ha velat ha en större mängd andra trädslag än gran i sin skog. Det är snarare så att de upplever utrymmet att tänka och agera annorlunda som begränsat.

I en forskningsrapport från februari 2010 av skogsforskningsinstitutet *Skogforsk* har möjligheterna till storskalig odling av hybridasp och poppel i Sverige utretts. Här slås fast att det finns problem när det gäller möjligheterna för en storskalig odling av dessa trädslag (Rytter m.fl. 2010). Resultatet av den enkätundersökning som utförts bland skogsägare visar att det finns ett visst begränsat intresse för att plantera hybridasp och pop-

pel. Intresset är bland annat grundat i trädens snabba tillväxt.⁷ Samtidigt konstateras i undersökningen att många skogsägare uppger att de saknar tillräckliga kunskaper om plantering och skötsel av hybridasp och poppel och att ekonomin är osäker (Rytter m.fl. 2010). Ekonomiska ovissheter, kunskaps- och erfarenhetsbrist och känslan av tveksamheter kring praktiska aspekter utmärker också inställningen hos skogsägarna i denna undersökning till att plantera annat än gran. De intervjuade skogsägarna känner sig tveksamma kring stormkänsligheten hos alternativa trädslag, kring den ekonomiska lönsamheten och kring skötseln av träden. Den långa erfarenhet som de har av att plantera och sköta gran talar till granens fördel. Granen upplevs som ett beprövat och relativt säkert alternativ. Det är en viktig orsak till att granplanteringen fortsätter.

Förändringar har också skett i ägandet av skogen efter stormen. Skogsägarna beskriver hur nya ägare, ofta inte från bygden, köpt upp skog. Deras skogsköp grundar sig kanske inte främst på att de önskar bruka skogen utan snarare på att de ser skogen som ett investeringsobjekt. Även bland skogsägare som sedan tidigare ägde skog och som var välförsäkrade och fick ut mycket pengar efter stormen har det enligt intervjupersonerna spridit sig en ny mentalitet. En av intervjupersonerna talar om att det numera finns ”klippare” som köper upp skogsmark. Denna förändring i ägandet av skogen kan sägas återspeglas i synen på skogens värde. Enligt intervjupersonerna har synen på skogens estetiska och sociala värden förändrats. Dessa aspekter har kommit att bli alltmer värda ekonomiskt. Att besöka skog som en upplevelse, exempelvis i samband med jakt intresserar många av de nya ägarna. Flera av skogsägarna ser med oro på denna utveckling. Bland annat handlar det om att de tror att skogen inte kommer att brukas på samma sätt av vissa av dessa nya ägare. De senare kan snarare vara intresserade av skogen för att exempelvis jaga i den. Brukandet av skog för virkesproduktion är däremot den viktigaste delen av skogsägandet för intervjupersonerna i denna undersökning. Andra av de intervjuade skogsägarna menar att det finns risk för att de som kommer utifrån och saknar en mer nära och personlig relation till den skog de är ägare till kommer att ta mindre hänsyn till annat än ekonomi, då jämfört med tidigare ägare i skogen. Denna fråga har bland annat undersökts av Harshaw & Tindall (2005). De konstaterar dock att skogsägare från storstäder som

7 Undersökningen bygger på en enkät som skickats ut under 2010 till 594 markägare med jordbruks- och skogsmark i f.d. Skaraborgs län och Västmanlands län.

inte bor på plats ofta i *högre* utsträckning bejakade icke-ekonomiska värden i skogen. Det är med andra ord ett resultat som går emot de farhågor som skogsägarna i denna undersökning har.

De intervjuade skogsägarna pratar om hur de är måna att ta hänsyn till värden som är viktiga för skogens funktion som ett socialt rum på olika sätt. De tänker exempelvis estetiskt kring skogen. Skogens och skogsbrukets symboliska funktioner är också påtagliga för skogsägarna. De beskriver en odlarglädje när de talar om känslan av att se den skog de planterat växa upp. De talar om den symboliska kopplingen i skogen tillbaka till tidigare generationer av skogsägare och till de framtida. Skogen binder samman dåtid, nutid och framtid. Dessa symboliska värden kan hindra skogsägarna från att ta rent ekonomiska beslut. Exempelvis kan det upplevas som fel att plantera energiskog på marker som inte tidigare varit avsedda för detta.

När det gäller synen på olika värden i skogen ger intervjuerna emellertid inte bilden av någon genomgripande förändring, snarare av kontinuitet. Skogens värde fortsätter att vara främst ekonomiskt för de intervjuade skogsägarna. I resonemangen kring vad som ska planteras är det ekonomin som väger tyngst för de skogsägare som (i större eller mindre utsträckning) ska leva på inkomsterna från skogen. Skogens samhällsekonomiska värde lyfts också fram av skogsägarna i intervjuerna och betonas som viktigt. Skogens samhällsekonomiska värde påverkar planeringen av och planeringen för framtidens skogar. Kanske har en förändring när det gäller den ekonomiska värderingen av skogen skett i samband med stormen Gudrun, antar skogsägarna. De stora mängderna virke som behövde tas om hand efter stormen tvingade flera av skogsägarna att göra investeringar, exempelvis i skogsmaskiner. Dessa investeringar ställer krav på ökad lönsamhet och mer utpräglat ekonomiskt tänkande inom skogsbruket. Eventuellt har skogen i än högre utsträckning än tidigare kommit att värderas ekonomiskt.

Oro, ovissheter, chansningar och förväntningar

Det framgår av intervjuerna med skogsägarna att oron inför sårbarheter av olika slag i den framtida skogen kommit upp mer till diskussion som en följd av händelserna i samband med stormen i januari 2005. Att sårbarheter i skogen och skogsbruket uppmärksammas och diskuteras med andra kan ses som positivt. Det kan skapa en förhöjd medvetenhet bland

skogsägarna kring olika sårbarheter och vara en grund för att utarbeta bättre strategier för ett mer robust framtida skogsbruk. Skogsägarna ger emellertid också många gånger uttryck för att de upplever att sårbarheten i skogen inför framtiden blivit större efter händelserna i samband med stormen Gudrun. Detta beror på att det varit svårt att plantera annat än gran, bland annat på grund av den stora rådjurs- och älgstammen efter stormen som gått hårt åt tallplanteringarna. Gran har nu planterats på marker där granen, enligt skogsägarna, inte borde ha planterats på grund av dess känslighet för bland annat framtida stormar.

Det finns även skogsägare som pekar på hur händelserna efter stormen skapat en större sårbarhet såtillvida att kraven på högre ekonomisk lönsamhet gjort en mer intensiv avverkning av skogen nödvändig. De skogsmaskiner som många investerade i efter stormen måste användas flitigt för att inte de ekonomiska förlusterna ska bli stora. Maskinerna kan bli för flitigt använda enligt några av skogsägarna. Att förhålla sig ekonomiskt till skogen och skogsbruket och ta hänsyn till såväl kortsiktiga som långsiktiga perspektiv i skogsbruket upplevs av skogsägarna som problematiskt. När det gäller ekonomin i skogen finns både oro och ovissheter. Många av de beslut inför framtiden som skogsägarna fattar måste ses som chanstagningar. Det finns inte någon säker information att bygga sina beslut på. Den säkra kunskapen, vissheten om vad som är rätt eller fel att göra finns inte. Skogsägarna testar med ett experimenterande förhållningssätt vilken typ av plantor de ska sätta, hur de ska sätta plantorna och hur de ska gallra i den uppväxande skogen. Dessa tester görs dock i begränsad omfattning. Det begränsade prövandet av nyheter bör snarast förstås som uttryck för en nyfikenhet bland många skogsägare, en beredskap och villighet att testa nytt i planteringen och skötseln av skogen.

Det ekonomiskt rationella planerandet av skogsbruket är beroende av många aspekter som inte enkelt låter sig planeras. Dessutom är, vilket skogsägarna ofta framhåller, långsiktigheten i skogsbruket en källa till ovissheter av många olika slag. Kortsiktigt kan vissa åtgärder i skogen framstå som rationella, exempelvis att gallra på ett visst sätt. Denna gallringsstrategi kan emellertid senare visa sig mindre lyckad om exempelvis en oförutsedd kraftig storm drabbar skogen. Skogsägarna menar att de blivit mer försiktiga efter händelserna i samband med stormen 2005 och att de nu i än högre utsträckning än tidigare gör vad de upplever som säkra val exempelvis vid gallringar. Detta för att inte utsätta skogen och det ekonomiska värdet i skogen för onödiga risker.

När det gäller ekonomiska ovissheter inom skogsbruket är frågan om de framtida virkespriserna av central betydelse. I beslutet att plantera eller inte plantera ett visst trädslag framstår detta som avgörande för skogsägarna. Det är många gånger ovissheten kring vad det kommer att gå att sälja virket för i framtiden som håller skogsägarna ifrån att våga plantera annat än gran på sina marker. Även om det också finns ovissheter när det gäller granvirket i framtiden upplevs detta emellertid som betydligt säkrare. De ekonomiska ovissheterna och oron för vad skogen ska kunna användas till i framtiden och hur mycket den kommer att ge ekonomiskt är också ett utrymme för förväntningar och förhoppningar. Här är det särskilt skogens framtida roll som energiproducent som många av skogsägarna lyfter fram.

Skogsägarnas hantering av riskerna för framtida klimatförändringar kan ses som särskilt intressant att analysera. Det är tydligt att skogsägarna har svårt att hantera hoten om ett förändrat klimat i framtiden. Det tycks svårt för skogsägarna att omsätta varningarna om vad det förändrade klimatet kommer att innebära i praktisk handling. Istället blir resultatet att många av skogsägarna intar ett förhållningssätt att de inte enkelt kan göra något alls, och att det inte går att ta hänsyn till klimatförändringar inom skogsbruket. Felton m.fl. (2010) lyfter fram detta problem och pekar på att det är svårt att säga något entydigt och generellt om hur skogen och skogsbruket på bästa sätt ska anpassas till framtida klimatförhållanden. Riskspridning i form av plantering av mer olika trädslag är dock enligt Felton m.fl. (2010) ett bra sätt att minska sårbarheten för klimatrelaterade hot i det framtida skogsbruket. För att fler skogsägare ska kunna anamma en mer riskspridande strategi behövs emellertid mer information om nya trädslag (Felton m.fl. 2010). Det behövs också tydligare riktlinjer för skogens sammansättning, utformade med hänsyn till de lokala förutsättningar som gäller. Det kan handla exempelvis om de lokala jordmåner och specifika vindriktningar som skogsägarna lyfter fram som viktiga att ta hänsyn till i skogsbruket.

Användning av parallella kunskapssystem och farhågor kring ökat expertinflytande

I samtalen med skogsägarna framgår det att kunskaperna om vad som är rätt eller fel i hög grad handlar om olika utgångspunkter och perspektiv. Det finns olika skolor för hur skogsbruket ska skötas och skogsägarna väl-

jer bland dessa. De är väl medvetna om att det också finns alternativa strategier som sannolikt skulle ha föredragits av andra. Flera av skogsägarna pratar om att de använder sig av sitt ”sunda förnuft” när de fattar beslut om skogen. De förlitar sig helt enkelt på sina egna tidigare erfarenheter.

Skogsägarnas förhållande till skogsrådgivare inom myndigheter och intresseorganisationer är ambivalent. Förtroendet för skogsrådgivarna tycks å ena sidan vara stort. Det finns å andra sidan en medvetenhet hos skogsägarna om att experterna inte alltid vet bäst. När skogsägarna i ett historiskt perspektiv betraktar de råd och rekommendationer som getts från skogsrådgivare visar sig ibland en frustration över hur olika råden varit och hur ofta rekommendationerna för vad som ansetts bra att göra i skogsbruket skiftat. Det tycks emellertid inte handla så mycket i sig om att råden skiftar. Skogsägarna är själva väl medvetna om hur svårt det är att avgöra vad som är rätt och fel i skogsbruket. Snarare tycks det som att skogsägarna är kritiska mot *sättet* som skogsexpertisen ibland framställer sina råd och rekommendationer på, som att de vet bäst och att de har tillgång till det enda rätta och rationella sättet att sköta skogen på. Skogsägarnas egna erfarenheter av att följa experternas rekommendationer avslöjar ibland att dessa inte är så rationella som de presenteras som.

Det handlar också om att rådgivarna inom myndigheter och intresseorganisationer har andra utgångspunkter än skogsägarna i sitt förhållande till skogen. För skogsrådgivarna är det möjligt att ha många olika åsikter och diskutera förhållanden i skogen ur en mängd olika perspektiv. För skogsägarna måste däremot kunskaperna om skogen kunna omsättas i handling inom skogsbruket. Den typ av kunskaper som kan fungera för detta ändamål värderas högre av skogsägarna än att väga olika perspektiv mot varandra. Därmed inte sagt att skogsägarna skulle vara ointresserade av mer fördjupade och komplexa kunskaper om skogen och skogsbruket. Bland de intervjuade skogsägarna finns en stark nyfikenhet och vilja att lära sig mer om skogen. Denna tar sig bland annat uttryck i deltagande i studiecirkelar och i diskussioner med andra skogsägare om hur de planerar sitt brukande av skogen.

Kunskap kan betraktas som en relation som formar både den vetande och ”det vetna”, både subjekt och objekt (Hornborg 2010:168). Utifrån ett sådant perspektiv är det intressant att fråga vad en ökning av skogsrådgivarnas inflytande i beslutsfattandet inom skogsbruket innebär? I takt med att nya grupper av skogsägare som saknar längre erfarenhet av skogsbruk blir vanligare ökar också beroendet av externa experter inom skogsbruket.

Många av de nya skogsägarna måste hyra in bolag som sköter det mesta i skogen åt dem. Dessa nya skogsägare har inte heller någon möjlighet att ifrågasätta experternas rekommendationer och skogsbolagens agerande i skogen. Detta kan den äldre generationen av skogsägare göra. Även de blir emellertid allt mer beroende av expertkunskaper när skogsbruket blir mer intensivt och än mer inriktat på lönsamhet och storskalig produktion än tidigare. Maktförflyttningen från skogsägare till externa experter betraktar många av de intervjuade skogsägarna som en oroväckande utveckling. Det finns dock även de som ser experternas och de stora bolagens större inträde som en garant för att skogen nu kommer bli bättre skött och att produktionsbortfallet kommer att minimeras.

En del av de intervjuade skogsägarna oroas av att det större expertberoende ska innebära mer kortsiktighet och råd och rekommendationer som skiftar från tid till annan på ett sätt som inte gynnar vare sig skogsbruket eller samhället. Behovet av enkla lösningar för de som inte känner till så mycket om skogen kan också tänkas öka. En annan farhåga som intervjupersonerna ger uttryck för när det gäller det ökade expertinflytandet inom skogsbruket är att detta kan innebära en större ensidighet. Det kan bli ett hot mot mångfald och pluralism i brukandet av skogen. De nya skogsägarna utan stora egna kunskaper om skogen kan inte på samma sätt och med samma självsäkerhet som de äldre generationerna av skogsägare välja och testa bland nyheter och rekommendationer. För att bevara den biologiska mångfalden är det sannolikt även viktigt att bevara mångfalden av kunskaper inom skogsbruket. Den lokalt situerade och kontextuella kunskapen blir en betydelsefull motvikt till den moderna och mer universellt tillämpbara vetenskapen och expertkunskapen (Hornborg 2010).

Konflikter kring ekonomi och miljö

Hur tänker skogsägarna kring frågor som rör den biologiska mångfalden i skogen och hur värderar de ekonomiska värden och miljövärden i skogen i förhållande till varandra? Den stereotypa bilden av att skogsägare enbart är intresserade av ekonomi och bara bryr sig om miljön ”när de får betalt” bekräftas inte i intervjuerna med skogsägare i denna undersökning. Skogsägarna tar tydligt miljöhänsyn när de fattar beslut om plantering och skötsel av skogen. I intervjuerna förekommer ofta reflektioner kring hur skogsbruket påverkar människors, djurs och växters livsvillkor. Skogsägarna uttrycker också oro för att utvecklingen inom skogsbruket

går mot alltmer ekonomiskt och instrumentellt tänkande och handlande. De tydliggör sina gränsdragningar mellan ekonomiska och miljömässiga överväganden. Dessa överväganden ser olika ut bland de olika skogsägarna. Vissa kan inte tänka sig plantera träarter som inte betraktas som ursprungliga, andra kan det. Vissa betraktar uppstyckning och försäljning av gårdar och skogsmarker som orätt och som ett utslag för överdrivet ekonomiskt tänkande medan andra inte anser detta som fel. Alla de intervjuade skogsägarna tycks emellertid ha en gräns för hur mycket de kan låta ekonomiska hänsyn gå ut över andra värden, exempelvis miljövärden, i sitt skogsbruk.

En tendens i materialet är att skogsägarna beskriver det som att konflikterna mellan ekonomi och miljö i skogen och skogsbruket tycks öka och bli tydligare. Efter stormen Gudrun blev konflikterna mellan hänsynstagande till olika värden i skogen uppenbara. Bland annat gällde konflikterna att skogsägarna inte fick ta hand om fälld skog som låg i naturreservaten och som fungerade som yngelplats för granbarkborren som sedan angrep den stående skogen på skogsägarnas marker. Det förekommer också relativt flitigt i intervjuerna kritiska röster kring miljölagstiftningen. Det tycks inte främst handla om att skogsägarna ser miljöhänsynen som illegitima eller mindre viktiga. Istället tycks det handla om att de upplever lagar och bestämmelser som alltför byråkratiska och formaliserade och som alltför mycket begränsande av skogsägarnas handlingsfrihet i skogen.

I det svenska skogsbruket är betonandet av miljömål och produktionsmål som lika viktiga en relativt sentida företeelse. Under mycket lång tid var det bara en så hög och effektiv produktion av barrträd som möjligt som gällde som rekommendation från myndigheternas sida. Strävanden att öka den biologiska mångfalden i skogen och att förverkliga de miljömål som riksdagen satt upp har inte visat på några särskilt glädjande resultat. När det gäller de regionala miljömålen i Kronobergs län så konstateras av Miljömålsrådet (2009) att utvecklingsriktningen för skogsmiljön är svagt positiv. Det pekas på att det bildats ett antal nya naturreservat och att förekomsten av äldre lövrik skog och död ved visar positiva trender. Det finns dock också negativa trender i miljötillståndet som tyder på att det kan bli svårt att nå miljömålet "Levande skogar" i Kronobergs län. Skadenivån på skogliga fornlämningar och kulturlämningar är hög och hänsynen till naturvärden i samband med avverkning bristfällig (Miljömålsrådet 2009).

Även när det gäller strävan att öka mängden lövträd i den sydsvenska skogen är resultaten dåliga (Felton m.fl. 2010). Den omfattande nyplantering som planerades efter stormen, en ovanlig situation eftersom ett vanligt år mindre än en procent av skogsmarksarealen omplanteras, var ur ett miljöperspektiv idealisk för att i stor skala förverkliga mål om ökad mångfald av trädslag i skogen. Samtidigt visar det sig att nästan all den skog som återplanterats är granskog. Även om det inte bara är planteringen som avgör vilka trädslag som skogen kommer att bestå av i framtiden, vilka träd som skogsägarna väljer att gallra och rensa bort spelar också in, så kommer den sydsvenska skogen till övervägande del även under kommande decennier bestå av monokulturer av gran. Förklaringen till att det är så svårt att få in alternativa trädslag i skogen är i mycket stor utsträckning ekonomisk, visar intervjuerna med skogsägarna. Denna bild bekräftas även av Felton m.fl. (2010) som betonar att det behövs mer ekonomiskt baserade initiativ för att motivera och skapa incitament för större förändringar. Den frivillighet och överlåtandet av ansvar till skogsägarna att själva ta hand om saken utan stöd från myndigheterna har inte varit tillräcklig (Felton m.fl. 2010).

8.2 Hållbarhet och högre tillväxt på samma gång?

Skogsbruket är den största areella näringen i Sverige och av mycket stor ekonomisk betydelse för samhället. Det är rimligt att tro att skogen kommer att spela en viktigt samhällsekonomisk roll även under resten av detta århundrade. Det finns emellertid många frågor gällande hur skogen och skogsbruket mer i detalj kommer att se ut i framtiden. En av de mest centrala frågorna gäller om det överhuvudtaget är möjligt med hållbarhet och högre tillväxt i skogsbruket på samma gång?

Klämda skogsägare

Det finns en grundläggande intressekonflikt i skogen. Den står mellan det ekonomiska nyttjandet av naturen och kraven på ökad tillväxt inom skogsbruket å ena sidan, och kraven på hållbarhet i skogsbruket och på bevarandet av naturvärden och biologisk mångfald å andra sidan. Hur ska skogsägarna undvika att bli klämda mellan dessa olika krav i skogsbruket?

Enligt LRF's visioner för framtidens skogsbruk som de presenteras på den egna hemsidan går en ökad tillväxt i skogen hand i hand med ett mer hållbart skogsbruk (LRF 100122). Bilden som ges är att detta är närmast en självklarhet och att det inte föreligger några konflikter mellan dessa mål. Det finns emellertid många frågor att ställa kring en sådan bild. Hornborg (2010) ifrågasätter föreställningarna om att det är möjligt att kombinera en högre tillväxt med större miljöhänsyn. Miljöhänsyn har enligt Hornborg (2010) alltför mycket kommit att bli en fråga om ingenjörskonst. Miljöproblem betraktas som något som ska lösas av teknologer och ekonomer. I resonemang där det talas om att prissätta ekologiska tjänster, investera i naturkapital och beräkna miljökostnader är det fortfarande ekonomin som koloniserar ekologin (Hornborg 2010).

Myndigheter och miljöorganisationer har kritiserat den ökade intensiteten i brukandet av skogen. Enligt denna kritik utgör utvecklingen exempel på en ekonomisk kortsiktighet som kan innebära förluster av biologisk mångfald vilket i sin tur också kan innebära stora ekonomiska förluster. Intensiteten i brukandet av skogen förväntas öka ytterligare när skogen ska användas mer till energiproduktion. Med denna utveckling finns också risker för minskad biologisk mångfald. När restmaterial i skogen ska utvinnas för energiproduktion kan detta innebära färre insekter i skogen och färre insekter blir mindre mat för skogslevande fåglar. En annan kritik som förekommit mot den svenska skogspolitiken är att skogen är ett tudelat landskap, där små spridda områden i form av reservat lämnas orörda, men där intensiteten i brukandet av den så kallade produktions-skogen ökar.

Frågor som rör mångfald i skogen och hållbar utveckling inom skogsbruket är sociala och politiska frågor. Ett stort ansvar vilar på samhället och berörda myndigheter att skapa möjligheter för skogsägarna att både kunna leva på sitt skogsbruk och värna naturvärden och biologisk mångfald i skogen. I annat fall riskerar skogsägarna att klämmas mellan dessa olika krav. Huruvida ett hållbart nyttjande av skogen är möjligt på samma gång som det ställs krav på ökad tillväxt inom skogsbruket är ytterst också en fråga om för vem skogen finns till. Det talas ofta om det rationella skogsbruket. Mer sällan preciseras i förhållande till vad brukandet av skogen är rationellt. Det finns avgörande skillnader mellan ett ekonomiskt rationellt skogsbruk och ett ekologiskt rationellt skogsbruk. Dessa utgör olika rationaliteter och olika mått på vad som är effektivt eller förnuftigt (Hornborg 2010).

Merchant (1989) efterlyser ett förändrat förhållningssätt i människors nyttjande av naturen. Hon efterlyser mer ekologiskt motiverat beslutsfattande och större användning av lokalt situerade och så kallade tysta kunskaper inom verksamheter som skogsbruket. Detta förhållningssätt finns hos skogsägarna i den sydsvenska skogen; frågan är vilket utrymme det kommer att ges i framtiden?

9. Litteratur

9.1 Referenser

- Asplund, J. (1983). *Tid, rum, individ och kollektiv*. Stockholm: LiberFörlag.
- Blennow, K. (2008). "Risk management in Swedish forestry. Policy formation and fulfilment of goals." *Journal of Risk Research*, vol.11:1-2: 237-254.
- Blennow, K. & Sallnäs, O. (2002). "Risk Perception Among Non-industrial Private Forestry landowners" *Scandinavian Journal of Forest Research*, 17: (5): 472-479.
- Boström, M. (2003). "How State-Dependent is a Non-State-Driven Rule Making Project? The Case of Forest Certification in Sweden." *Journal of Environmental Policy and Planning*, 5: 2: 165-180.
- Cutter, S. (ed.) (2006), *Hazards, Vulnerability and Environmental Justice*. London: Earthscan.
- Cutter, S. (2006). "Social Vulnerability to Environmental Hazards" pp. 115-131 in Cutter, S. (ed.) (2006). *Hazards, Vulnerability and Environmental Justice*. London: Earthscan.
- Daly, H. E. (1996). *Beyond growth: the economics of sustainable development*. Boston: Beacon Press.
- Elands, B. H. M. & Praestholm, S. (2008). "Landowners' perspective on the rural future and the role of forests across Europe." *Journal of Rural Studies* 24: 72-85.
- Eliasson, P. (2002). *Skog, makt och människor: en miljöhistoria om svensk skog 1800-1875*. Stockholm: Kungliga skogs- och lantbruksakademien.
- Eriksson, H. (2007). *Svenskt skogsbruk möter klimatförändringar*. Skogsstyrelsen Rapport 8/2007. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Felton, A.; Ellingson, L.; Andersson, E.; Drössler, L. & Blennow, K. (2010). "Adapting production forests in southern Sweden to climate change: Constraints and opportunities for risk spreading." *International Journal of Climate Change Strategies & Management*. 2:(1); 84-97.
- Gillespie, G. W. & Buttel, F. H. (1989). "Farmer Ambivalence Toward Agricultural Research: An Empirical Assessment." *Rural Sociology* 54: (3): 382-408.

- Guldåker, N. (2009). *Krishantering, hushåll och stormen Gudrun. Att analysera hushålls krishanteringsförmåga och sårbarheter*. Lund: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet.
- Gustafsson, Å. (2006). *Klimathotet och skogens biologiska mångfald*. Skogsstyrelsen Rapport 6/2006. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1995). *Ethnography – Principles in Practice*. London: Routledge.
- Harshaw, H. W. & Tindall D. B. (2005). "Social structure, Identities and Values: A Network Approach to Understanding People's Relationships to Forests." *Journal of Leisure Research*, Vol. 37: (4): 426-449.
- Hemström, O. (red.) (2006). *Stormen. Berättelser från en katastrof*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Hickler, T. (2004). *Towards an integrated ecology through mechanistic modelling of ecosystem structure and functioning*. Lund: Lunds universitets geografiska institution.
- Hjelm, J. (1991). "The Chain Saw in Swedish Forestry." *Technological forecasting and social change*, 39: 221-231.
- Hornborg, A. (2010). *Myten om maskinen: essäer om makt, modernitet och miljö*. Göteborg: Daidalos.
- Hugosson, M. & Ingemarsson, F. (2004). "Objectives and motivations of small-scale forest owners; theoretical modelling and qualitative assessment." *Silva Fennica* 38: 217-231.
- IPCC (2007). *Climate Change 2007. The IPCC Fourth Assessment Report*.
- KBM (Krisberedskapsmyndigheten) (2005). *Krishantering i stormens spår. Sammanställning av myndigheternas erfarenheter*. Stockholm.
- Kindstrand, C.; Norman J.; Boman, M. & Mattsson, L. (2008). "Attitudes towards various forest functions: A comparison between private forest owners and forest officers." *Scandinavian Journal of Forest Research*, 23: 133-136.
- Klasson, A. (2005). *Tio skogsägares erfarenheter av stormen Gudrun*. Skogsstyrelsen Rapport 14. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lash, S.; Szerszynski, B. & Wynne, B. (eds.) (1996). *Risk, environment and modernity. Towards a new ecology*. London: Sage.
- Lash, S.; Szerszynski, B. & Wynne, B. (1996). "Introduction: Ecology, Realism and Social Sciences", pp. 1-26 in Lash, S.; Szerszynski, B. & Wynne, B. (eds.) (1996). *Risk, environment and modernity. Towards a new ecology*. London: Sage.
- Lindroth, A.; Lagergren, F.; Grelle, A.; Klemedtsson, L.; Langvall, O.; Weslien, P.; & Tuulik, J. (2009). "Storms can cause Europe-wide reduction in forest carbon sink." *Global Change Biology* vol. 15: (2): 346 – 355.
- Lundgren, L. J. (red.) (1996). *Att veta och att göra. Om kunskap och handling inom miljövärdan*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Lundgren, L. J. & Sundqvist, G. (1996) "Varifrån får miljövärdbyråkraterna sin kunskap?" ss. 129-172 i Lundgren, L. J. (red.) (1996). *Att veta och att göra. Om kunskap och handling inom miljövärdan*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Martinsson, H. (1973). *Tuvor*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Merchant, C. (1989). *Ecological revolutions: nature, gender, and science in New England*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Miljömålsrådet (2008). *Miljömålen – nu är det bråttom! Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges miljömål*. Stockholm: Naturvårdsverket.

- Miljömålsrådet (2009). *Miljömålen – i halvtid. Miljömålsrådets uppföljning av Sveriges miljömål*. Stockholm: Naturvårdsverket.
- Molander, B. (1996). "Människan och hennes orientering i världen. Om kunskap, förståelse och information", ss. 53-72 i Lundgren, L. J. (red.) (1996). *Att veta och att göra. Om kunskap och handling inom miljövärden*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Nitsch, U. (1996). "Informationsstrategier för en bättre miljö", ss. 73-98 i Lundgren, L. J. (red.) (1996). *Att veta och att göra. Om kunskap och handling inom miljövärden*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. London: Sage.
- Rytter, L.; Johansson, T.; Kara i , A. & Weih, M. (2011). *Orienterande studie om ett svenskt forskningsprogram för poppel*. Arbetsrapport från Skogforsk nr 733. Skogforsk/SLU: Uppsala.
- Sellerberg, A-M. (2011). *Efter Stormen*. Lund: Bokbox förlag.
- SMHI (2005). *Januaristormen 2005*. Faktablad nr 25. Norrköping: Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut.
- Sundqvist, G. (1996). "Miljöexperterna. Om vetenskapens auktoritet i miljöarbetet", ss. 99-118 i Lundgren, L. J. (red.) (1996). *Att veta och att göra. Om kunskap och handling inom miljövärden*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Schlyter, P; Stjernquist, I. & Bäckstrand, K. (2009). "Not seeing the forest for the trees? The Environmental effectiveness of forest certification in Sweden." *Forest Policy and Economics* 11: 375-382.
- Skogsbarometern (2009). Swedbank/LRF Konsult Skogsbyrå.
- Skogsstyrelsen (2008). *Skogsstatistisk årsbok*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Skogsstyrelsen (2010). *Skogsvårdslagstiftningen*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- SOU 2007:60 *Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter*. Stockholm: Miljödepartementet, Klimat- och sårbarhetsutredningen.
- Törnqvist, T. (1995). *Skogsrikets arvingar: en studie av skogsägarskapet inom privat, enskilt skogsbruk*. Uppsala: Samhällsvetenskapliga forskningsinstitutet (SAMU).
- Wynne, B. (1996). "May the Sheep Safely Graze? A reflexive view of the expert-lay knowledge divide", in Lash, S.; Szerszynski, B. & Wynne, B. (eds.) (1996). *Risk, environment and modernity. Towards a new ecology*. London: Sage.
- Westling, L. (2005). *Stormen Gudrun. Vad kan vi lära av naturkatastrofen 2005?* Stockholm: STEM (Statens energimyndighet).

9.2 Internetreferenser

- E24 100103 *Gudruns virke är uppsäгат* http://www.e24.se/business/ravaror/gudruns-virke-ar-uppsagat_1770267.e24
- LRF 081215 *Kraftsamling Skog ökar lönsamheten i skogsbruket* <http://www.lrf.se/Skogen/Kraftsamling-Skog/>
- LRF 100122 *Skogen stor resurs* <http://www.lrf.se/Skogen/Skogen-stor-resurs/#tab2>
- Miljömålsportalen 100618 *Skyddad areal skogsmark – biotopskyddsområden – Kronobergs län* <http://www.miljomal.se/Systemsidor/Indikatorsidan/?iid=114&pl=2&cl=7&ct=Lan>
- Ne.se *douglasgran* <http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/lang/douglasgran>
- Ne.se *lärk* <http://www.ne.se/ludwig.lub.lu.se/lang/lark/247223>

Ne.se *sitkagran* <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sitkagran>
Skogsaktuellt 100219 *Ett hållbart skogsbruk med hög tillväxt är framtiden* <http://www.skogsaktuellt.se/?p=33426&cpt=108&m=1422>
Skogsstyrelsen 110119 *Stormdrabbade återplanterade gran* <http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Om-oss/Nyhetsarkiv/Stormdrabbade-aterplanterade-gran/>
Skogsstyrelsen 100903 *Stöd till ädellövskogsbruk* <http://www.skogsstyrelsen.se/sv/Aga-och-bruka/Skogsbruk/Stod-och-bidrag/Adellovskogsbruk/>
Sveriges radio 090602 *Hälften av tallskogen försvinner* <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=2875086>
Sveriges radio 090823 *Aktuellt med bidrag för tallplantering* <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=3046861>
Sveriges radio 100304 *Slut på granplantor* <http://www.sr.se/cgi-bin/kronoberg/nyheter/artikel.asp?Artikel=3477710>
SVT 100827 *Krasch för etanolpiloten* http://svtplay.se/v/2163862/rapport/krasch_for_etanolpiloten
Sydsvenska Dagbladet 081228 *Skadesvampar hotar Skånes lövträd* <http://sydsvenskan.se/skane/article401771/Skadesvampar-hotar-Skanes-lovtrad.html>
Sydsvenska Dagbladet 090812 *Fler älgar i stormen Gudruns fotspår* <http://sydsvenskan.se/sverige/article537061/Fler-algar-i-stormen-Gudruns-fotspar.html>